Charles Whiting

Heydrich, a hóhér

A fordítás az 1999-ben Magy-Britanniában megjelent első kiadásból készült:
Charles Whiting: Heydrích, Henchman of Death
Leo Cooper an imprint of Fen and Sword Books Ltd 47 Church Street Barnsley South Yorkshire S70 2AS

Fordította: Félix Pál

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetet kívánok mondani a könyvem megírásához nyújtott segítségükért barátomnak és szerzőtársamnak, Eríc Taylornak (York); Wolfgang Tress író-szerkesztőnek (Aachen); Reinhard Heydrích özvegyének és családjának; Tóm Dickínsonnak (New York).

Charles Whiting

Előszó

Hófödte hegyeken át kanyargó negyven perces utazás egy kisvonaton, s máris ott vagyunk, azon a helyen. Ahhoz képest, hogy üdülőhely hírében áll, nagyon lerongyolnak, lerobbantnak tűnik. A fővonal alatti alagút vizelettől bűzlik, a falakat neonáci graffitik borítják. Az egyébként zárva tartó utazási iroda, az egykori VlP-váróterem előtt részegek tántorognak. Az újságkioszkban szoftpornót árusítanak, no meg bajor sört, rémültnek látszó vendégmunkásoknak török lapokat kínálnak. Pedig egykor ez a falusi bajor vasútállomás talán a világ legfontosabb állomása volt. Valaha királyok és hercegek szálltak itt le luxusvonataikról, a peronon pedig merev testtartású, feketeruhás gárdisták fogadták őket. A világ minden részéről érkeztek, hogy tiszteletüket fejezzék ki, míg magasan fölöttük, vagy kétezer láb magasságban, Európa új ura, Hitler Adolf várt rájuk.

Annak idején, 1924-ben maga Hitler is első ízben érkezett a berchtesgadeni állomásra. Börtöntöltelék volt, aki közvetlenül ez előtt szabadult a landsbergi börtönből, ahol az 1923-as elvetélt müncheni államcsíny után rá kirótt büntetését töltötte. Helyzete teljesen bizonytalan volt, új pártjában fejetlenség uralkodott. Egy vasa sem maradt, s három évre eltiltották nyilvános gyűléseken való felszólalásoktól. Nyílegyenesen az állomással szemközt magasodó hegyre igyekezett, hogy találkozzék egy bizonyos - feltehetően félőrült - Dieter Eckart nevű antiszemita, kábítószeres, demagóg, rögeszmés „filozófussal", aki alapító tagja volt a német Munkáspártnak, amely Hitler új *nationalsozialistische Deutsche Arbeiter* (náci) pártjának rövid életű előfutára volt.

Eckart telebeszélte a fiatal osztrák fejét a német faj tisztaságáról vallott őrült eszméivel. Ám ami ennél fontosabbnak bizonyult, bemutatta Hitlert a müncheni előkelő társaságnak, és a német nagytőke, a Flick, a Mercedes, a Siemens, a Krupp és más effélék képviselőinek - ugyanazon vállalatok vezetőinek, amelyek mind a mai napig ellátnak bennünket gépkocsikkal, hűtőszekrényekkel, mosógépekkel és bankszolgáltatásokkal. Közülük kerültek ki azok, akik a következő években finanszírozták a náci pártot.

Eckartnak innen fél mérföldre, a berchtesgadeni városi temetőben van a sírja. A kis vasútállomás fölötti, szomszédos *Burgfriedhofban* (vártemetőben) temették el Paula Hitlert, a Führer féltestvérét, valamint dr. Fritz Todtot, a Siegfried-vonalat és az autópályákat megépítő mérnököt.

A harmincas évek folyamán a Harmadik Birodalom valamennyi prominense ellátogatott „Hitler hegyéire, ahogyan akkoriban nevezték. Akadtak közülük, akiknek a házuk is ott volt a Kehlberg fölött emelkedő magaslatokon. Akárcsak a maffiafőnök, ők is tanácsosnak vélték, hogy mindenkor a lehető legközelebb tartózkodjanak „keresztapjukéhoz. Ott építtetett házat magának Martin Bormann, Hitler „barna eminenciása", Albert Speer, a Führer építésze és Hermann Göring, aki azzal kérkedett, hogy ha csak egyetlen bomba is hullik a Birodalomra, „Meyer" (zsidónak tartott név) legyen a neve. Ma közvetlenül háza romjai mellett a RAF támadásai által okozott három bombakráter tátong.

Valamennyi vezető náci közül azonban minden bizonnyal a legelvetemültebb mindössze egyetlen alkalommal látogatott el a hegyre a Führeréhez, s akkor is csupán főnöke, Heinrich Himmler, *Reichsführer dér SS* helyetteseként. Magas, szőke férfi volt, kiugró pofacsontja azoknak a keleten született németeknek a jellemzője, akiknek ereiben szláv vér is folyik. Az arrogáns, dölyfös, jéghideg szemű férfi halálra rémisztett mindenkit, akivel csak dolga akadt. Úgy tűnt, még Hitler is tartott kissé tőle. Első találkozásuk után bizalmas körben így nyilatkozott róla: „Vas szívű férfi." Márpedig Hitler nem tett egykönnyen ilyen megjegyzéseket híveire.

A harmincnégy esztendős, fekete egyenruhás tiszt **Reinhard Tristan Heydrich** volt. Akkoriban csak a párt köreiben ismerték, s azóta is bizonyos fokig ismeretlen maradt mind a

mai napig. Csak nagyon kevés leírásunk van róla, jóllehet Hitler helyettese, Walter Schellenberg ezt írta róla a háború után: *(Szerintem nem Hitler hanem Himmler helyettese volt.* - A ford.) „Magas termetű, mély benyomást keltő, széles, szokatlanul magas homlokú férfi volt, akinek kicsi, nyugtalanul ugráló tekintete fortélyos volt, akár egy állaté, és hátborzongató erőt sejtetett. ... A remek alakja keltette benyomást lerontotta széles csípője, ezáltal zavarba ejtő nőies hatást keltett, ami még vészjóslóbb külsőt kölcsönzött neki."

Pierre Huss, aki állítólag jól ismerte, azt állítja, „Heydrich agya és észjárása olyan volt, akár egy számológép, soha nem felejtett el semmit, soha nem vált érzelgőssé... soha senki sem részesült lélegzetvételnyi szünetben, az irgalom még csak eszébe sem ötlött." Felesége viszont úgy vélte, hogy „gyönyörű ujjai" voltak, és kijelentette, „soha nem ment volna férjhez, ha nem hegedűjátékkal kéri meg a kezét".

A világ - amennyiben egyáltalán emlékezik még erre a vészjósló figurára - „a végső megoldás apja"-ként tartja számon, akit joggal öltek meg... s itt mered elénk a kérdőjel. Kinek a parancsára? A csehekére? Az angolokéra és a csehekére? Meglehet, még az angol uralkodóháznak is része lehetett benne, mert Heydrich túl sokat tudott a windsori herceg feltételezett kapcsolatairól Hitlerrel.

Itt kezdődnek a Heydrichhel kapcsolatos rejtélyek, de nem itt végződnek. Vajon fivére, Thomas miért jelentkezett önként az orosz frontra, ahol azután nyoma veszett, miután elolvasta a bátyja halála után hozzá eljuttatott dokumentumokat? Vajon miért élvezte az angol SIS védelmét Heydrich özvegye? Ki próbálta meg felgyújtani házát azon az isten háta mögötti kis szigeten, ahová valamiféle önmagára kiszabott száműzetésbe vonult? Miért jelenik meg unokaöccse, Thomas Heydrich észak-németországi kis színházakban és falusi iskolákban, ahol énekeket ad elő - jiddis nyelven? Heydrich minden bizonnyal forog a sírjában, bárhol legyen is, dehát ez mégis csak újabb rejtély.

A legnagyobb rejtély azonban az, amely egészen napjainkig kísért bennünket. *Ez pedig Heydrich SS~e gazdasági birodalmát" a 2000. esztendő Új Európájával összekötő „arany kapocs".* A jelen könyv szerény kísérlet a felsoroltak közül néhány rejtély megoldására.

I.

Hogyan indítsunk háborút

„Amikor háborút indítunk nem a jog számít hanem a győzelem."

Hitler Adolf, 1939. augusztus

1.

A férfi, akinek ki kellett robbantania a második világháborút, erősen verejtékezett, de ezt nem ennek az 1939. évi augusztusi estének a szokatlanul párás hősége okozta. Amint nagy, nyitott túrakocsijával áthajtott a Mollendorfplatzon, majd a Potsdamerstrassén, s közeledett a Prinz Albrecht palotában székelő Birodalmi Biztonsági Parancsnoksághoz, azon töprengett, vajon mi lehet az oka, hogy felszólították, sürgősen jelenjék meg az „Öreg"-nél. Vajon miért rendelték be ilyen kései órában, amikor már régen véget ért a hivatali idő, s mit jelenthet ez a nagy sürgősség? Valahányszor az „Öreg" a hivatali időnél később kívánta látni, aggódott, sőt egy kissé félt is.

Néhány perce éppen távozni készült lakásából, amikor meg- csördült a különleges telefon, amelynek közvetlen kapcsolata volt a parancsnoksággal. Évekkel később így idézte fel ezt az eseményt: „Először is, ritkán jelentett jót, amit ezen a telefonon közöltek velem. Másodszor, találkám volt egy új barátnőmmel." Aznap éjjel, s még számos ezt követő éjszaka azonban nem maradt ideje új barátnők számára. Felvette a kagylót, s a vonal túlsó végéről egy hang ezt recsegte: - Itt a segédtiszti hivatal („az *én* hivatalom", gondolta, noha a vonal túlsó végén recsegő hangot nem ismerte). Szíveskedjék a lehető leggyorsabban bejönni az Öreg hivatalába. Szíveskedjék húsz perc múlva itt lenni. *Heil Hitler.* Ennyi.

Alfréd Naujocks volt a neve, korábban a kiéli egyetem gépipari fakultásának hallgatója. Abban az időben az egyetemi hallgatók még viselték diákegyesületük fehér sapkáját, színes szalagját, és sétapálcával jártak. Naujocksban azonban nyoma sem volt semmiféle gyengeségnek. Az éhínséges korai harmincas években, amikor a „barnák" szüntelenül utcai harcokat vívtak a „vörösökkel", ő a „vörösök" elleni barnainges támadások első soraiban küzdött. A kommunista diákokkal és támogatóikkal, a kemény öklű kiéli dokkmunkásokkal vívott sorozatos összecsapásokban sikerült neki két ízben is betöretnie az orrát. Gyakran mondogatta is, hogy meg kellett volna kapnia a „Vérérdemrendet", amit azoknak az 1933 előtti rendíthetetlen párttagoknak adományoztak, akik vérüket ontották Hitler Adolfért és a német Nemzetiszocialista Munkáspártért. De jóllehet már ezredesi rangig tornászta fel magát, mielőtt 1944-ben előrelátóan átszökött az angolokhoz, soha nem részesült semmiféle kitüntetésben. Abban a munkakörben, amelyben ő tevékenykedett, a hatóságok úgy vélték, nem lenne tanácsos közhírré tenni, mivel is foglalkozik.

Naujocks 1931-ben lépett be az SS-be, abban az időben, amikor Heinrich Himmler, az SS főnöke megkísérelt jobb minőségű újoncokat toborozni az SS-be, mint amilyenek azok a munkások voltak, akik Hitler rohamosztagosainak, a párt eredeti utcai harcos alakulatainak a magját alkották, Naujocks úgy vélte, tökéletesen beleillik a képbe. Letette az érettségit (a német *Abiturt,* ami elengedhetetlenül szükséges volt, ha valaki egyetemre akart menni vagy tiszti pályára készült), s jóllehet gépészetet tanult, értelmiségi igényei voltak, s leginkább történelmi és filozófiai könyveket olvasott.

Négy év múltán Naujocks az *Allgemeine* SS-ből átlépett a Sicherheitsdienstbe (SD), az SS saját biztonsági és kémszervezetébe. Csalódására azt kellett tapasztalnia, hogy az SD, kiváltképpen pedig e szerv ifjú főnöke, akit a háta mögött der *Alte-nak* (az Öregnek) neveztek, mit sem törődik az ő intellektuális igényeivel, sokkalta inkább bicepszének mérete, fizikai reakcióinak gyorsasága érdekli, valamint az a képessége, hogy bánni tud hangtompítós pisztollyal. így azután Naujocks a következő néhány év során - William L. Shirer monumentális művének, *A Harmadik Birodalom emelkedése és bukásának a* szavait idézve -

„egyféle intellektuális gengszter"-ré vált, akire rá lehetett bízni bármilyen sötét, titkos küldetést, amelyhez izom is, ész is kellett.

A háttérből lázadást irányított Szlovákiában, ahol a nép úgy vélte, nincsen kellőképpen képviselve a Csehszlovák Köztársaságban. Ezzel kezdődtek Hitler nyomásgyakorlási kísérletei a német- ország délkeleti határán túl elterülő országra, mielőtt még bekövetkezett volna a végső hatalomátvétel. Naujocks „elintézett" egy száműzött német szociáldemokratát, aki Csehország fővárosában, Prágában működtetett a Birodalom ellen irányuló bosszantó propagandát sugárzó rádióadót. Segítséget nyújtott Tuhacsevszkij marsall, a legmagasabb rangú orosz hadseregparancsnok megrágalmazásához, elhitetve Sztálinnal, az orosz diktátorral: a marsallt a németek megvesztegették, hogy nekik dolgozzék. Ennek eredményeképpen a marsallt és további 35 000, kulcspozícióban levő orosz tisztet likvidáltak éppen arra az időpontra, amikor Németország 1941-ben megtámadta a Szovjetuniót. Az általa megvesztegetésre használt „pénzt" túlnyomórészt náci koncentrációs táborokban foglyul tartott német pénzhamisítók állították elő, ámde sem az „öreg"-et, sem Sztálint nem aggasztották az efféle csekélységek.

A harmincas évek végén Naujocks, akit leginkább a szoknyavadászat, a hazája történelmi szerepéről való komolytalan filozofál- gatás és - bár kissé vonakodva - az erőszak érdekelt, mintegy fél tucatnyi illegális akcióban vett részt, amire roppant büszke volt. Barátai és kollégái körében egyenesen ,,des Führers Meisteragent'- jének (a Führer mesterügynökének) nevezte magát.

Ezen a párás augusztusi estén azonban Naujocks még csak el sem tudta volna képzelni, hamarosan milyen fontos küldetést bíznak rá, s hogy sikeres teljesítése nyomán a Harmadik Birodalom egy olyan háború részesévé válik, amely megváltoztatja Európa arculatát, a kontinenst közel egy évtizedre romba dönti, és legalább harmincmillió ember életét követeli.

Az államvédelmi rendőrség Prinz-Albrecht palotai lépcsősorának tetején a *Leibstandarte* (testőrség) két, fekete egyenruhás tagja vigyázzba vágta magát. Naujocks bólintással nyugtázta tisztelgésüket, s besietett az épületbe. Belépett az Öreg hivatala előtti várószobába, és meglepődve tapasztalta, hogy már két másik tiszt is bebocsátásra vár: Heinrich „Heini" Müller, akit e hírhedt szervezet krónikája majdan „Gestapo" Müllerként tart számon, és Arthur Nebe, szintén egykori zsaru, akkoriban a *Kripo,* a rendőrség Bűnügyi Nyomozó Osztályának főnöke, Naujocks egyiküket sem szívlelte, s azok sem kedvelték őt; az ő szemükben ő új fiú volt, akinek fogalma sincsen az igazi rendőri munkáról. Mindazonáltal, amikor Naujocks vigyázzba vágva magát „Heil Hitler"-t harsogott, nyomban viszonozták üdvözlését. Ajánlatos volt így tenniük, még a magukfajta magas rangú tiszteknek is. Müller, az egykori bajor rendőr felpillantott, de nem mondott semmit. Hebe, akire majdan életre-halálra vadászik éppen a mellette ülő, felkiáltott: „Nahát, te is itt vagy, Naujocks?"

Haujocks mosolyogva hallgatott. Később azonban így emlékezett: „Megnyugtatott, hogy láttam, mennyire idegesek azok ketten, főképpen a nagyhatalmú Gestapo Müller, aki általában tudott mindenről, ami a színfalak mögött folyik. Dehát mindig ugyanaz volt a helyzet. Akik legközelebb álltak az Öreghez, azok féltek tőle leginkább."

Villogni kezdett a zöld fény az Öreg ajtaja fölött, mire mindhárman talpra ugrottak. Szinte a semmiből egy tiszt jelent meg: az SS makulátlan fekete egyenruháját viselte, karján a rettegett SD ezüst jelzés fénylett. „Der *Gruppenführer lässt bitten"* (a Gruppenführer kéreti Önöket) közölte fényesre suvickolt lovaglócsizmája sarkát összevágva, ezzel a három várakozó tiszt belépett az Öreg dolgozószobájába. így kezdődött.

2.

A sors úgy hozta, hogy az énekes olyan helyen és olyan időben élt, ahol és amikor az antiszemitizmus mélyen gyökerezett. Jóllehet felesége mélyen hívő katolikus volt, ő maga pedig valósággal rajongott Wagnerért, és helyeselte annak germán filozófiáját és meggyőződését, miszerint a zsidók veszélyeztetik a teuton faj tisztaságát, őt magát egész életében zsidónak tekintették.

Bruno - mert így hívták az énekest - külsőleg nemigen látszott zsidónak, de éppenséggel nem segített rajta, hogy fellépésein belecsúszott abba a szerepbe, amit a helyiek Isidornak neveztek, amin azt értették, hogy karikírozta a zsidókat. Halle szászországi város egyik lakosa (Bruno itt élt énekesi pályafutása nagy részében) úgy emlékezett, „a legtöbb lakosnak a legcsekélyebb kétsége sem volt, hogy zsidó származású".

Természetesen a vezető polgárok körében - s Bruno közéjük tartozott hivatásánál és társadalmi rangjánál fogva - azt is zokon vették, hogy apja halála után édesanyja ismét férjhez ment, egy lakatoshoz, akinek szerencsétlenségére Suess volt a neve. S mindenki tudta, hogy a Suess zsidó név.

Nem tudjuk, miként vélekedett Bruno Suess-Heydrich;(ez volt a hivatalos neve) állítólagos zsidó eredetéről Kifelé úgy tűnt, nevet a dolgon. A mi szempontunkból azonban érdektelen, miként gondolkodott vagy érzett erről. Fontos viszont az, milyen hatással volt ez Bruno másodszülött fiára, aki 1904. március 7-én született Halléban.

Wagner *Tristan und Isolde* operája nyomán a keresztségben a Reinhard Tristan nevet kapta, s amint felcseperedett, szőke haján és tiszta kék szeme okán úgy tűnt, tökéletesen megfelel a nordikus hős sztereotípiájának.

„Remit", így becézték, szintén zenei pályára szánták. Jóllehet a család szerint csöndes, jól nevelt fiú volt, megesett, hogy néha kínos helyzeteket teremtett. Kissé kívülállónak tűnt, aki mindig mindent jobban tudott, és ha valamit fontosnak vélt, határozottan kiállt az igaza mellett.

Noha külseje eszményien nordikus volt, hátrányává vált vinnyogó, magas hangja, amiért kortársai *Ziege*-nek (kecskének) csúfolták. Mindennek tetejébe apja állítólagos zsidó származásának híre eljutott a középiskolába is, ahol az Izzy gúnynevet akasztották rá - s ez egész életén át üldözte. S bármennyi geneológiai kutatást végeztek is később vele kapcsolatban, mindig úgy vélte - valójában tévesen -, hogy negyedrészt zsidó vér folyik az ereiben. (Az ebben az időben élt legtöbb németnek igazolnia kellett, hogy 1760-ig visszamenőleg nem került zsidó vér a családjába.)

Heydrich hamarosan felismerte, hogy nemigen találja meg a helyét az iskolában. Nem érdekelte az atlétika, jóllehet később országos élsportoló lett vívásban. Gátlása volt fejhangja és kövér, lányos csípője miatt, azután meg ott volt a probléma, hogy zsidónak vélték. Tudta, ha azt akarja, hogy élete hátralevő részében ne kezeljék féregként, mindenki másnál szívósabbnak, kegyetlenebbnek, bátrabbnak, becsvágyóbbnak és erősebbnek kell lennie. Nekilátott tehát, hogy megeddze magát, és olyan légkört teremtsen maga körül, hogy elhiggyék, többet ér bármely iskolatársánál.

Rászokott, hogy iskolába menet és jövet egyedül tegye meg az utat. Úgy billegett a járdaszegélyen, hogy egyik lába a járdán, a másik a kocsiútszéli csatornában volt. Soha senkinek, még felnőtteknek sem engedett utat. Az emberek rendszerint kitértek előle, ha közeledni látták, mert hamarosan hírhedtté vált agresszivitása miatt. Ha ugyanis bárki vitássá

tette, hogy nyílegyenesen folytathassa útját, verekedést kezdeményezett, és féktelen vakmerőséggel osztogatta ütéseit.

Már hivalkodott is. Egy ízben felmászott az iskola tetőjére, és három emeletnyire az udvar fölött egyensúlyozott több mint hatvan láb magasságban. A halálra rémült tanári kar szeme láttára sétált végig a csatornán. A legkisebb megingás - és lezuhan, halálra zúzza magát! (Sok évvel később megismételte ezt az előadást más helyütt. Németország Interpol megbízottjaként Svájcba küldték, s feldühödött, amiért a svájciak nem vonják fel a horogkeresztes lobogót. Éjszaka felkúszott a szálloda falán, és kitűzte a zászlót. A svájciak másnap reggel döbbenten észlelték, hogy szállodájukon a német zászló lobog.)

Amikor 1922 márciusában belépett a haditengerészet kötelékébe, a vívásban találta meg agresszivitása kiélési lehetőségét. Csakhogy amikor első ízben érkezett haza szabadságra, ott még mindig egykori osztálytársai gúnyos kiáltásai fogadták: „Nézzétek csak, ott jön Izzy Suess tengerész egyenruhában!" Ez fájt, de ahogy fivérének elmondta: „Mit sem tehetek ellene", ami igaz is volt. Még a „22-es legénység"-beli (ahogyan évfolyamát nevezték) osztálytársai sem fogadták be. Még inkább elmélyült benne az elszigeteltség érzése.

Ám amint felcseperedett, nemcsak vívóbajnok, hanem *Weiberheld* (szoknyavadász) is lett. A szexőrült nagy vívó nem volt válogatós. Elszántan, mohón vetette magát minden nő után, lett légyen az kurva vagy szűz, munkáslány vagy előkelő hölgy. Tengerentúli útjai során sok kurvával akadt össze, ezek között nem tett különbséget: pénzzel megvásárolta vagy erőszakkal tette magáévá őket, s amint módjában állt, faképnél hagyta a nőket. Végül azonban fékezhetetlen szexőrülete a vesztét okozta: 1931-ben becsületbíróság elé állították; azzal vádolták, hogy „úriemberhez és a német haditengerészet tisztjéhez méltatlanul viselkedik". Egy évvel korábban ugyanis hivatalosan eljegyezte Lina von Ostent, aki dacára arisztokratikus nevének, egy Fehmarn-szigeti elemi iskolai tanító lánya volt. A lány pedig belevaló teremtés volt (és mint látni fogjuk, mindmáig az). El volt ragadtatva a magas növésű, fiatal tiszttől, aki a hóna alá szorított hegedűvel jelent meg lánykérésre. Több mint négy évtizeddel később még mindig azt állította, hogy „sohasem mentem volna férjhez hozzá, ha nem hegedül olyan gyönyörűen". (Németül: *„Ich hätte ihn... nicht geheiratet hätte er nicht so schön Geige gespielt."* Sajnálatos módon a német *„geigen"* (hegedülni) ige kettős értelmű. A német szlengben „baszni"-t jelent.)

Jóllehet Heydrich már jegyben járt, folytatta szoknyapecér életmódját. Balszerencséjére egyik hódítása egy jelentős haditengerészeti mérnök lánya volt, s az apa jó barátságban volt a német haditengerészet főnökével, az előítéletes Raeder tengernaggyal. Amikor a „jó házból való úrilány" zokogva közölte apjával, hogy Reinhard eljegyezte magát, a felháborodott atya jelentette az ügyet Raedernek, s kitört a botrány.

A becsületbíróság négy tengernagyát nem hatotta meg Heydrich mentegetőzése és magatartása. Az eljárás során újra meg újra megismételte gúnyosan, hogy fikarcnyit sem törődik azzal, milyen viselkedést *várnak el* a német haditengerészet tisztjétől. Ő azt teszi, amit akar.

Az eredmény előrelátható volt. „A haditengerészet tisztjéhez méltatlan magatartás" miatt elbocsátották a *Kriegsmarinéből*, és áthidaló megoldásként havi kétszáz birodalmi márka fizetést adtak neki két évre. Ez 1931 áprilisában történt, s Heydrich *Oberleutnant zűr See* (tengerészfőhadnagy) éppen abban az időben került szemétdombra, amikor nyilvánvalóvá vált a Weimari Köztársaság csődje, és a német munkanélküliek száma hatmillióra duzzadt. Egyszeriben vége szakadt álmának, hogy egy nap majd tengernagy lesz, s ráadásul még egy feleség eltartásáról is gondoskodnia kellett.

Mihez fogjon? Hetvenéves apja Halléban keserves küzdelmet vívott a napi megélhetésért. Fivére, Heinz, abbahagyta egyetemi tanulmányait és alkalmi munkásként keresett hébe-hóba néhány márkát. Heydrich fölismerte, hogy szülővárosában nincs mit keresnie. Egy ideig azt latolgatta, nem helyezkedhetne-e első tisztként egy kereskedelmi hajón, ám meggondolta magát, amikor a felesége előállt egy ötlettel, hogyan bújhatna ismét egyenruhába. Az asszony ugyanis azt ajánlotta, folyamodjon állandó állásért Heinrich Himmler SS-énél. Heydrich kapva kapott az ötleten. Oly sok osztályabeli német kortársához hasonlóan rajongott ugyanis az egyenruháért. Valamiképpen összekotorta a vasúti jegy árát Münchenig, és elindult azon az úton, amely azután megváltoztatta egész életét.

Himmler nyomban a tárgyra tért. Az iskolamesteri csiptetőt viselő, betegesen sápadt arcú, fontoskodó Himmler megkérdezte, milyen beosztásban volt a haditengerészetnél, s Heydrich azt mondta neki, *Nachrichtenoffizier* (az ő esetében híradós tiszt) volt. Ez megragadta Himmler fantáziáját, mert e kétértelmű német kifejezést „hírszerző tisztaként értelmezte. Közölte Heydrichhel, ki akarja építeni az SS hírszerző szolgálatát, s éppen keres valakit, aki irányíthatná ezt a szervezetet. Ha úgy gondolja, képes lenne rá - folytatta Himmler -, akkor menjen most el húsz percre, és vázolja fel egy hírszerző osztály szervezeti sémáját. Aztán mutassa be neki, hogyan képzelné el.

Heydrich azonnal munkához látott. Az SS-nek nyilvánvalóan nem híradós osztályra volt szüksége. Törte a fejét. A haditengerészetben csupán pár órás oktatásban részesült a hírszerzést illetően, de régtől fogva lelkes olvasója volt a legendás angol titkosszolgálatról szóló kémregényeknek. Buzgón nekifogott a munkának.

Fél óra múltán elkészült a szervezeti tervvel, megspékelte a *Kriegsmariné*bán töltött időkből felrémlő katonai zsargonnal - Himmler pedig felvette az SS-be. Néhány nappal később teljes munkaidejű egyszerű *Sturmmannként* (ami megfelelt a közlegénynek) belépett az SS hamburgi szervezetébe. Ezt követően egy-két hónapon át - amint Himmler 1942-ben a Heydrich halála utáni dicshimnuszban leírta - „Hamburgban maradt, vállvetve küzdött munkanélküli bajtársainkkal, s részt vett a város vöröslámpás kerületeiben a sörözőkbeli verekedésekben. Ezután felrendeltem Münchenbe, és a pártközpont akkoriban még kis létszámú vezetői csoportjában adtam neki munkát."

Heydrich kapva kapott az alkalmon. Ezzel kezdetét vette egy, a kulisszák mögötti olyan karrier, amely a következő évtizedben alapjaiban rázta meg Európát. A csődöt mondott tengerésztiszt elhatározta, hogy egy nap megmutatja a haditengerészet fejeseinek, mire képes. Ahogyan azt megfogalmazta a Gestapo és a biztonsági szolgálat tisztjeinek egy 1939. évi gyűlésén, amikor mellette ott ült Canaris admirális, a német titkosszolgálat rejtelmes főnöke: - Itt áll önök előtt, uraim, a *Kriegsmarine* egykori senki kis főhadnagya, oldalán pedig itt ül Canaris tengernagy!

Ez volt tehát az a fiatal tiszt, aki azon az emlékezetes 1939. augusztusi estén szembenézett a három rendőrtiszttel. A hosszúkás, értelmes arcú, apró rókaszemű Naujocks évekkel később így nyilatkozott: - Végigfutott a jeges hideg a hátamon. - Jogosan.

3.

Heydrich egy ideig úgy járt fel-alá, mintha egyedül lenne a szobában, ügyet sem vetett a három tisztre. Végül megállt, sarkon fordult, rájuk meredt, mintha meglepődne, hogy ott találja őket. - Uraim - kezdte -, azért kérettem ide önöket, hogy egy, magától a Führertől érkezett parancs végrehajtását beszéljük meg. Olyan kérdésről van szó, ami messze meghaladja mindazt, amit eddig tettünk. - Ezután a tárgyra tért. - Olyan feladatot kaptunk, amely világszerte feltűnést kelt majd. Ehhez kétszáz emberre lesz szükségünk. Ez azt jelenti, kétszázan lesznek a beavatottak. - Halkabbra fogta a szót, és Naujocksra függesztette a tekintetét. Az „intellektuális gengszter" megborzongott. Jól tudta, Heydrich egy pillanatra sem habozna, hogy megszabaduljon tőle, vagy bárki mástól, ha tervei megvalósításának útjában állna. Végtére is maga a Führer nevezte őt „a vasszívű férfidnek. Heydrich szünetet tartott, hagyta, hogy azok hárman megemésszék a hallottakat arról a „kétszáz emberről", aki „beavatott lesz". Mindhárman ösztönösen tudták, mit jelentenek ezek a szavak - kétszáz ember, akitől a későbbiek során meg kell szabadulni.

Heydrich azonban nem foglalkozott ezzel a problémával. Müllerhez fordult és kurtán ráparancsolt: - Legalább ötven főt bocsát rendelkezésre a koncentrációs táborokból. - Müller bólintott. Heydrich hozatta őt Berlinbe, dacára a régi párttagok ellenkezésének, akiket Müller „üldözött”" még Hitler 1933-as hatalomátvétele előtt. Tudta, Heydrich elvárja, találja meg azt az ötven „főt" a bajor fővárostól valamivel északra levő dachaui koncentrációs táborbán. S Heydrich meg is erősítette ebbeli véleményében. - Mivel csak halottak képesek befogni a pofájukat... - mondta, és nem fejezte be a mondatot. Ehelyett felcsattant: - S/e *verstehen?* - S Müller nagyon is megértette. - *Jawohl, Gruppenführer* - morogta, és a *Sitzecke* (szó szerint: „ülősarok": egy kis asztal, néhány karosszékkel) kis asztala alatt összecsapta bokáját.

- Hát a többiek? - tudakolta Naujocks.
- Majd én kiválasztom őket. A lehető legjobbakat. Igazi férfiakat, akik nem félnek semmitől. *Klar*? (Világos?)

Naujocks egy pillanatig eltűnődött. Müller tehát kiválaszt ötven áldozatot, akiket majd „likvidálnak". Heydrich meg kiválasztja a többieket. Nyilvánvaló, hogy valami nagy akció készül. Jóllehet még nem tudta, miről van szó, megkérdezte: - Hogyan tartjuk majd titokban az akciót? Heydrich azonban nem válaszolt Naujocks kérdésére, hanem ő maga tett fel egy kérdést: - *Maga* mit tenne?

Naujocksot váratlanul érte a kérdés. - Különleges esküt vennék tőlük - mondta habozva. De még ki sem mondta, máris tudta, hogy ostobaságot beszélt. Csak a halottak nem tudnak beszélni. Ezek szerint Heydrich megölné a saját maga által kiválasztottakat is? Naujocks megborzongott. Hamarosan ő is a beavatottak között lesz.

Heydrich a fejét rázta. - Nem kockáztathatunk. De senki sem bántja őket. Később majd számtalan alkalmat nyújtunk nekik, hogy feláldozzák magukat a népért, a hazáért, a Führerért. - Gúnyosan használta az akkori idők szabvány fordulatát. - Lehetőséget adunk nekik, hogy hősi halált haljanak a fronton.

Azzal úgy meredt rájuk, mintha valamiféle ellenvetésre várna tőlük. Végül Naujocks törte meg a csöndet: - A fronton? A front háborút jelent!

Heydrich bólintott. - Igen, a fronton. Háború lesz, és mi, uraim, leszünk azok, akik megindítjuk - szünetet tartott -, azokkal az emberekkel, akiket holnap reggel kiválogatunk.

Három héttel a berlini Prinz Albrechtstrassén lezajlott szűk körű megbeszélés után, 1939. augusztus 22-én, egy csütörtöki napon Hitler magához rendelte titkos konferenciára vezető tábornokait a Bajor Alpokban, Berchtesgaden városka fölött emelkedő nyári lakába.

A párt fejesei által „A hegy"-nek nevezett lakban töltött évek során számos, gyakorta nagyjelentőségű megbeszélést rendezett itt. 1937-ben elhitette a windsori herceggel, hogy bizonyos körülmények között esetleg visszatérhet Anglia trónjára. Egy évvel később Chamberlain angol miniszterelnököt szedte rá, hagyta, hogy kezében lengesse azt a „papírrongyot", amely majd biztosítja „a békét a mi időnkben". Itt szabdalták fel Csehszlovákiát is, bebizonyítván, hogy az a „papírrongy" mit sem ér.

A *Berghof* azonban sohasem volt tanúja ehhez fogható jelentőségű tanácskozásnak. Hitler mellőzte szokásos bevezető szónoklatát, és kertelés nélkül közölte aranygallérosaival, hogy a Wehrmacht meg fogja támadni Lengyelországot, amely teljesen magára maradt, amióta ő titkos szerződést írt alá Sztálinnal, s Oroszország beleegyezett, hogy semleges marad minden jövőbeni konfliktusban. (Valójában a két diktátor felosztotta egymás között Lengyelországot.) Ami pedig a nyugati hatalmakat illeti, Hitler felmérte őket az előző évi „müncheni válság" idején. Valóban szavatolták Lengyelország semlegességét, de Hitler megalapozottan hihette, hogy sem Franciaország, sem Nagy-Britannia a kisujj át sem fogja mozdítani Lengyelország megsegítésére, amikor kirobban a válság.

Hitler végül mégis hosszú szónoklatba fogott - imádta saját hangját hallani -, s időnként megszakította a szóáradatot, megemelte jobb lábát és eresztett egyet; diétás étrendje és az őt kezelő különböző kuruzslók által előírt napi hatvan tabletta következtében szüntelenül szellentett, még nők jelenlétében is.

Órákon át szónokolt nekik dagályosan, szeme kidülledt, betegesen sápadt arca kipirult, amint szokásos mesterséges dühkitöréseibe lovalta magát. - Ne engedjenek könyörületet a szívükbe! - harsogta. - Kegyetlenül durvák legyenek! Nyolcvanmillió embernek (a németeknek) meg *kell* kapnia, ami jog szerint jár nekik!

Őrjöngésének egyszeriben vége szakadt, abszolút nyugodtnak tűnt. Teljesen ura volt magának, s kijelentette, másnap közli velük a Lengyelország ellen tervezett támadás napját. Most már szó sem lehetett róla, hogy elálljanak a tervtől. Csupán a háború igazolására volt szüksége, amit majd elhisz a német nép, s elhisznek a semleges hatalmak is. A legrosszabb fajta *Realpolitik* volt ez. - Propagandaokot fogok megjelölni a háború megindítására, lehet az hihető vagy sem. Később nem kérdezik majd a győztest, igazat mondott-e. Amikor háborút indítunk és folytatunk, nem a jog számít, hanem a győzelem.

A jelenlévők közül senki sem tudta, hogy Heydrich már a hónap első napja óta dogozik a „propagandaok"-on. A Gestapo központjában megtartott korábbi megbeszélésen azt mondta Naujocksnak: - Magának, aki az én különleges ügynököm, különlegesen veszélyes feladat jut. Maga vezeti majd a német határ menti rádióadó elleni támadást Gleiwitznél, valamivel a német határ mögött; a támadást lengyel polgári személyekként öltözött maroknyi ember fogja végrehajtani. Behatolnak a rádióállomásra és elfoglalják. Az egyik embere, aki beszél lengyelül, lengyel nyelven szól majd Németországhoz, hogy úgy tűnjék, a lengyelek elfoglalták az adót. Mivel Gleiwitz a legfontosabb német rádióhálózathoz kapcsolódik, Németország nagy része hallja majd a szavait. Hallani fogják a sebesültek jajgatását, meg azt, ahogyan az adó német alkalmazottai segítségért kiáltoznak.

Ez a megbeszélés augusztus első hetében történt. S amikor Josef Göbbels propaganda- és tájékoztatási miniszter fokozta a lengyelek elleni gyűlölet-kampányt az újságokban, a „Himmler hadművelet" (ez volt a fedőneve) megállíthatatlanul haladt a megvalósulás útján.

Heydrich ügynököket helyezett el az akció területe körül, nehogy a körzetben állomásozó közönséges *Wehrmacht-egységek,* amelyeket nem tájékoztattak, behatoljanak, amikor megkezdődik a lövöldözés. Canaris tengernagyot, a titkosszolgálat főnökét is megnyerték, hogy szállítson lengyel egyenruhákat, míg Müller megtalálta a „konzerveket" (a koncentrációs tábor foglyait), akiket majd kellő időben holtan találnak „az incidens" helyszínén. Mivel Heydrich azt kívánta, hogy mihelyt vége a támadásnak, légi úton semleges újságírókat hozzanak a gleiwitzi térségbe, hadd lássák a vért, a szerencsétlen áldozatoknak először majd halálos injekciót kell adni, és csak miután meghaltak, lőnek beléjük - hátborzongtató, de fontos. Német alapossággal dolgozták ki sorra a részleteket.

Míg Naujocks kis világán kívül Közép-Európában gyorsan peregtek az események, ő a gleiwitzi Obersschlesischer Hof szállodában szállt meg, ügynökei más szállodákba és panziókba költöztek be, s nagy ívben kerülték egymást. Ha az utcán véletlenül találkoztak, elfordították a fejüket, nem különböztek a helybeliektől, talán csak annyiban, hogy magasabbak és erőteljesebbek voltak. Ruházatukat Lengyelországban gyártották, lodzi és más lengyel városok- beli szabók címkéit varrták beléjük, és rendszerint nyomorúságos kis zsidó műhelyek termékei voltak. Zsebük tele volt lengyel eredetű villamosjegyekkel, cigarettacsomagokkal és más efféle holmival. Pénztárcáik lengyel zlotyktól dagadoztak. - Minden elképzelhetőről gondoskodtunk - jelentette ki Naujocks a gleiwitzi incidensről, amikor vallomást tett a nürnbergi per során.

Mindazonáltal szorongott. Újra meg újra eszébe jutottak Heydrich búcsúszavai a berlini tanácskozáson: - S még valami, Naujocks. Ha még azelőtt fújnak riadót, mielőtt befejezhetné az akciót, vagy még azelőtt hívnák a rendőröket, mielőtt elmenekülhetne, nem akarom életben látni magát. Ebben az esetben egyetlen szívességet tehet nekem: gondoskodjék róla, hogy holttestét ne lehessen azonosítani. - Naujocks később ezt mondta: - Heydrich nyilvánvalóan azon kevés beavatottak egyikének tekintett, akiket meg kell semmisíteni. Már túl sok piszkos munkát végeztem a számára, s ez kiváló alkalomnak kínálkozott, hogy örökre megszabaduljon tőlem.

4.

Berlinben egyre fokozódott a Lengyelország elleni propagandaháború. A Göbbels által ellenőrzött újságok - gyakorlatilag tehát valamennyi lap - gátlástalanul uszítottak. így például augusztus 26-án a berlini *BZ* címoldalon harsogta:

„TELJES ZŰRZAVAR LENGYELORSZÁGBAN - MENEKÜLNEK A NÉMET CSALÁDOK - LENGYEL KATONÁK A VÉGSŐKIG FESZÍTIK A HÚRT A NÉMET HATÁRON".

A *12 Uhr Blatt* vastag betűs főcímek alatt ezekről számolt be:

„MOST MÁR TÚLZÁSBA MEGY A JÁTÉK A TŰZZEL... HÁROM NÉMET UTASSZÁLLÍTÓ REPÜLŐGÉPRE TÜZET NYITOTTAK A LENGYELEK... A KORRIDORBAN SOK NÉMET GAZDA HÁZA LÁNGOKBAN ÁLL."

(A „lengyel korridor" Németország és tartománya, Kelet-Poroszország között húzódott.) Hitler saját lapja, a *Völkischer Beobachter* pedig így összegezte a helyzetet háromcentis főcímekben:

„EGÉSZ LENGYELORSZÁG HÁBORÚS TŰZBEN ÉG. 1 500 000 FÉRFIT MOZGÓSÍTOTTAK. SZAKADATLAN CSAPATSZÁLLÍTÁSOK A HATÁR FELÉ. KÁOSZ FELSŐ-SZILÉZIÁBAN".

Ha valóban káosz uralkodott Felső-Sziléziában, Naujocks mit sem tudott róla. Napjait a gleiwitzi rádióállomás és környéke megfigyelésével töltötte. Maga a rádióállomás a városon kívül, a kisebb Tarnowitz városkához vezető mellékútvonalon épült, és két méter magas kerítés övezte. A kis stúdióból és két lakóépületből álló rádióállomás gyakorlatilag őrizetben volt, csak néhány középkorú őr cirkált körülötte.

Ennek dacára Naujocks, jól tudván, hogy életével játszik, rendkívül gondosan derítette fel a terepet. A legaprólékosabban mérte fel a bejáratot. Megállapította, milyen magasak az egyes emeletek. Felbecsülte a kijárat és a kerítés közötti belső távolságot. Legfőképpen valamennyi lehetséges menekülési útvonalat térképezte fel. Amint később kijelentette: „Ezektől függött az életem. Nem kívántam egyike lenni azoknak a halottaknak, akiket megmutatnak a világsajtónak egy nappal a támadás után, azt bizonyítva, hogy 'lengyel felkelők' robbantották ki a háborút."

Augusztus 25-én a sachsenhauseni koncentrációs tábor fabarakkjait, amelyekbe bezsúfolták a pizsamás (A „pizsamák" a 19. századi egyesült államokbeli rabok öltözékét idézték.), nyomorúságos foglyokat, *Barrackensperre* (szó szerinti fordításban: barakkzárlat) alá helyezték.

Aznap nem dolgoztatták őket, ám ennek nem különösebben örültek a rabok. Valamennyien németek voltak, s az utóbbi napokban eleget hallottak ahhoz, hogy tudják, valami gyanús dolog van készülőben. Vajon miért látogattak el a táborba ismételten a magas rangú SS-tisztek? Miért vettek szemügyre különösen alaposan négy foglyot, a hamburgi Ludwig W.-t, a wuppertali Harry von B.-t és Walter Sch-t és a Berlin melletti straussbergi Wilhelm B.-t?

Azon a pénteki napon dél körül igazolódott a rabok gyanúja. A cellaépület elé nagy sebességgel négy fekete autó robogott, és alig néhány perc múltán az említett négy foglyot bilincsbe verve belökték a kocsikba. Másnap továbbiakat is elvittek - egy kivételével sohasem

tértek vissza. Az egyetlen túlélő, Ludwig W. a háború után a következőkről számolt be: „Láncra verve Berlinbe vitt két polgári fegyőr. Onnan zárt fülkében Breslauba vittek, ott a helyi börtönben magánzárkába csuktak." Két nappal később közölték vele, hogy hiba történt, és visszaküldték Sachsenhausenba. Ott egy világítás nélküli magánzárkába csukták egészen 1940. május 11-ig. Nagyon szerencsés volt, mert egyedüliként élte át az *Aktion Konservét,* Gestapo Müller kegyetlen gúnyként elnevezett „Konzerv művelet"-ét.

Néhány nappal később Müller, aki ideiglenes főhadiszállását a Gleiwitz közeli Oppelnben ütötte fel, elmagyarázta Naujocksnak, miként szándékozik felhasználni a „konzerveket": kijelentette, mintegy tucatnyi olyan bűnözőt válogatott ki, akit már el is ítéltek elkövetett tetteiért. Lengyel egyenruhákba fogják öltöztetni őket, holttesteiket pedig otthagyják a glewitzi támadás helyszínén. Úgy tűnik majd, hogy a támadás során haltak meg. Heydrich személyesen választott ki egy orvost, aki beadja nekik a halálos injekciót, mielőtt lelövik őket. A mélyen elkábított embereket Glewitzbe szállítják, ott lövik le őket, testüket a végzetes golyók előtt úgy helyezik el, hogy azt a látszatot keltsék, szemből lőtték le őket a rádióállomás védői.

Naujocks aznap este rövid időre benézett egy kocsmába egy sörre. Amikor visszatért az Ober-Schlesischer Hofba, a portás közölte vele, Berlinből éppen egy úr telefonál, aki sürgősen beszélni óhajt vele. naujocks nagyon is jól tudta, ki ez a „berlini úr". Heydrich volt az. Ráparancsolt Naujocksra, hogy mostantól kezdve semmilyen körülmények között se hagyja el szállodai szobáját. A gépezetet beindították, innen már nem volt visszaút, naujocks bármely percben várhatja az akció rejtjelzett jelszavát. A jelszó *„Grossmutter gestorben"* (nagyanya meghalt) lesz. Mihelyt megkapja, azonnal cselekednie kell - ezzel el is némult a vonal.

A színészek a helyükön voltak, a színpadot elrendezték, kezdődhetett a színjáték.
1939. augusztus 31-én, csütörtökön, az európai béke utolsó napján fojtogatóan meleg volt az idő a lengyel-német határvidéken, Naujocks kinézett szállodai szobája ablakán; már napok óta várakozott odabent. Szemügyre vette a szálloda előtti poros utcán lézengő maroknyi férfit és nőt. Az ingujjas férfiak zakójukat a karjukra hajtva cipelték, a nők virágmintás ruháin átütött a verejték. Mennyire gyanútlannak tűntek mind! Úgy mentek a dolgukra, mintha a dolgok örökre változatlanok maradnának, Naujocks azonban tudta, mi van készülőben, négy órával korábban, amikor lement ebédelni, a portás átnyújtott neki egy táviratot. Berlinből érkezett, ő pedig tisztában volt a tartalmával. Felnyitotta, s elolvasta a két szót, ami a második világháború kitörését jelezte.

A kerekek most már egyre gyorsabban forogtak. A közeli Oppelnből elindultak a Müller konzervjeit szállító teherautók, nagy létszámú SS-alakulatok elfoglalták a körzetben kijelölt állásaikat, az egész térséget még a *Wehrmacht* elől is elszigetelték - minden készen állott a Lengyelország elleni támadásra. Valamennyi helyi polgári rendőrőrsöt megfigyelés alatt tartották. Heydrich nem akarta, hogy belekontárkodjanak a tervébe. Addigra már Naujocks is kapcsolatba lépett az ügynökeivel. Közölte velük, aznap este háromnegyed nyolcra álljanak készen az akcióra.

Naplementekor ő és az emberei elfoglalták állásaikat a rádióállomás szomszédságában. Idegesen szívták olcsó lengyel cigarettáikat - a terv kiagyalóinak még erre is volt gondjuk. S valóban, később, amikor a vizsgálatot végzők nekiláttak a munkának, találtak terhelő bizonyítékként szolgáló lengyel csikkeket. Az ügynökök szakadt alakoknak tűntek a Canaris Abwehrje által szállított olcsó munkaruháikban. Valamennyien lelkes nácik voltak, gyűlölték a polgárokat, alig tudták visszafojtani türelmetlenségüket, miközben az akció megindulására vártak.

- Hárman itt fognak várni - pattogott Naujocks. - Ha bárki erre jönne, fújjanak riadót. Ha utánunk bárki megkísérelne belépni az épületbe, habozás nélkül lőjék le.

Egy fej mozdulattal a rádió épülete felé bökött. - Gyerünk.

Az ügynökök tőlük telhető közömbösséggel elindultak a kerítéssel körülvett épületcsoport felé vezető úton. Odaértek a kapuhoz. Már csak ötven méterre voltak magának a rádióépületnek a bejáratától.

Az éjszakai portás beesett arcú, csüngő bajszú öreg férfi volt. Az egyik ügynök az orra alá nyomta nagy pisztolyát. - Fel a kezekkel! - kiáltotta durván lengyelül. S jóllehet a portás talán meg sem értette a szavakat, nagyon is megértette a mozdulatot. Az égnek emelte két kezét.

Naujocks és öt társa felrohant a lépcsőn. Egy Foitzek nevű mérnök megpillantotta őket, tiltakozni akart, de egyetlen szót sem tudott kinyögni, amikor észrevette a gyomrának szegezett pisztolycsövet. Naujocks faképnél hagyta, és szemben találta magát a rádióállomás munkatársaival. Nem engedett időt nekik, hogy magukhoz térjenek a megdöbbenéstől. - Fel a kezekkel! - rivallt rájuk, és a mennyezet felé rántotta pisztolycsövét, mintegy jelezve, mit vár el tőlük. Azután félrelökdöste őket.

Amikor később beszámolt a történtekről, elmagyarázta: - Ezután belőttünk a stúdióba. Beleeresztettünk néhány golyót a mennyezetbe, hogy megfélemlítsük az embereket, és balhézzunk egy kicsit.

A rádió munkatársait gyorsan bilincsbe verték, de ekkor Naujocks váratlan problémába ütközött. Fogalma sem volt, hogyan kell műsort sugározni! - Lázasan kutattunk, kerestünk - vallotta be később -, amíg végül sikerült leadnunk előre elkészített szövegünket. - Embereivel kétségbeesetten próbálgatták az ismeretlen tárcsák és gombok sorát - tudták, hogy fogytán az idő -, amíg végre rábukkantak az úgynevezett „viharmikrofon"-ra. Ezt rendszerint arra használták, hogy értesítsék a helyi rádióhallgatókat, az adás minősége romolhat, mert a térségben vihar tombol. Naujocks előrántotta a lengyel nyelven előre elkészített szónoklatot, és az egyik lengyelül beszélő emberének a kezébe nyomta. Az ügynökök többsége a németek által *Wasserpolackennek* (vízi lengyeleknek, tehát félnémeteknek) nevezett férfi volt. Az ügynök megragadta a mikrofont és a színleg eldördülő lövések és izgatott német hangok háttere előtt elhadarta a felhívást. Az egész pontosan négy percig tartott. Azután ideje volt lelécelni. Ledübörögtek a lépcsőn, és kirohantak a szabadba. A kapura a drámai hatás kedvéért Müller egyik „konzervét" vetették. A kint hagyott három őr közül kettő cipelte ide a Gestapo teherautójáról. Naujocks csupán futó pillantást vetett rá. A lőtt seb elég valósághűnek tűnt - mintha éppen akkor lőtték volna le, amikor felrohant a lépcsőn. Naujocks megadta az előre megállapított jelet, mire az SS-legé- nyek a várakozó teherautókhoz futottak.

5.

Másnap reggel Hitler saját lapjának, a *Völkischer Beobachtemek* vastag betűs főcíme ezt harsogta: „LENGYEL FELKELŐK ÁTLÉPIK A NÉMET HATÁRT". A vezércikk azt magyarázta, hogy a „gleiwitzi bűntény" nyilvánvalóan jelzésül szolgált „lengyel gerillák számára, hogy indítsanak általános támadást a német terület ellen". Néhány órával később Hitler összehívta a párt *Reichstagját,* a német álparlamentet. A küldöttek hallgatták, amint a szószékről szokás szerint kipirosított és kikészített arccal, őrülten, mint mindig, mennydörögte: - Ma hajnali négy óra negyvenöt perc óta ágyúink viszonozzák a tüzet! - A Harmadik Birodalom hadiállapotban volt Lengyel- országgal. Kezdetét vette a tragédia.

Időközben a világsajtó képviselői a németek által „hitvány lengyel provokációnak nevezett bűntett helyszínére siettek. Itt megjelent előttük Müller, ő volt megbízva az „incidens" kivizsgálásával, és előadást tartott a feszülten figyelő tudósítóknak, amihez a rádióállomás aprólékosan pontos modelljét használta (nem is csoda, hogy pontos volt, hiszen hetekkel előbb készítették, hogy Heydrich emberei ezen gyakorlatozzanak). A háttérben pedig a terv kiagyalója, Heydrich komoran bólogatott, és időnként így dörmögött: - Igen, igen, így kezdődött a háború.

Ennek a pénteki napnak a délutánján, 1939. szeptember 1-jén, amíg Heydrich és fekete egyenruhás cinkosai a második világháborúbeli első nagy akciójuk sikerét ünnepelték, egykori főnöke a német haditengerészetben eltöltött idejéből, aki most a piszkos háborúban a vetélytársa lett, Canaris admirális mélységesen nyomott hangulatban meredt maga elé. Különös ember volt, mindmáig senki sem tudott helytálló képet alkotni róla. Állítólag örökösen fázott, s annyi bizonyos, hogy még a legmelegebb nyári napokon is nagykabátban járt. Felesége és két lánya volt, de úgy tűnt, náluknál jobban ragaszkodik két tacskókutyájához és észak-afrikai szolgájához. Gyűlölte a katonai egyenruhának a puszta látványát is, s ha kénytelen volt viselni, csak vonakodva és igen hanyagul tette. Kevés kedvtelései közé tartozott, hogy kötényt kötve maga elé, négyfogásos vacsorát főzött ügynökeinek.

Mindazonáltal könyörtelen kémfőnök, a mendemondák szerint az első világháborúban híressé vált nevezetes kémnő, Mata Hari szeretője volt, akit azután elárult a franciáknak, amikor veszélyessé kezdett válni a számára. Azt is rebesgették, úgy szökött meg az angol fogságból, hogy megölte a gyóntatására érkező olasz papot, s magára öltötte annak reverendáját. Úgyszintén része volt Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht német kommunista forradalmárok halálában.

Ezen a napon, amikor Heydrich akciója sikerét ünnepelte, Canaris saját főhadiszállásáról, a berlini Tirpitzstrasséról utasításokat küldött ügynökeinek a világ négy sarkába, hiszen végre megkezdődött a háború. A csupán homályosan megvilágított szobában - betegesen irtózott a pénzpazarlástól, és örökké eloltotta a villanyt - ezt mondta egyik beosztottjának: - Ez Németország végét jelenti.

II.
A titkos háború

„Tapasztalatom szerint a legkifogástalanabbul viselkedő, jól fésült úriemberek azok, akik a bajt okozzák. Senkiben sem lehetünk abszolút biztosak."

Lord Ironside,

az angol hazai erők főparancsnoka,

a nemzetőrséghez intézett beszédében, 1940 júniusában.

1.

1939. november 8-án háromnegyed kilenckor két vámtiszt állt egy sötétbe borult kertben a Boden-tó német oldalán. A Führer évi müncheni rádióbeszédét hallgatták - a hang a helyi javítóintézet nyitott ablakából áradt feléjük. Hitler az ekkor már hagyományos beszédét mindig abban a sörpincében tartotta meg, amely uralomra jutása előtt a párt törzshelye volt.

Először észre sem vették a tőlük tíz-tizenkét méterre lapuló, alacsony termetű férfit. Amikor azonban megpillantották, úgy tűnt, hogy akárcsak jómaguk, teljesen elmerült a Führer beszédének hallgatásában. Feltehetőleg ártalmatlan civil, hazafias német lehetett, dehát *mégis csak* száz méterre volt a határtól, amelynek őrzéséért fizették őket.

- *Halló, Sie áa, was machen Sie, ja?* - kiáltotta az egyik vámos, majd válaszra sem várva leakasztotta válláról a puskáját és elindult a férfi felé, aki erre gyorsan felemelte mindkét kezét.

Néhány perc múlva már ott állt a Kreuzlinger Tor vámhivatala ernyőzetlen villanykörtéje által ontott sárga fényben. Kiürítették a zsebeit, tartalmukat kiborították az asztalra, ahol a kissé elképedt vámtisztek vették szemügyre. Személyazonossági igazolványa szerint a férfi Georg Elser asztalos volt. Találtak nála egy köteg röpcédulát is, továbbá a müncheni *Bürgerbráukellert* ábrázoló képeslapot és néhány fémdarabot; ezeket az egyik vámos, aki korábban a hadseregben szolgált, egy időzített robbanószerkezet részeiként azonosította.

- Időzített robbanószerkezet? - kiáltott fel elképedve az őrsparancsnok őrmester. - Mi a fenét akarhatott egy robbanószerkezettel?

- Ne tőlem kérdezze, őrmester - felelte láthatóan közömbösen az egykori katona.

Nagyjából ez idő *tájt,* kilenc óra húsz perckor, fél órával azután, hogy letartóztatták az ismeretlen kis asztalost, a *Bürgerbráukellert* hatalmas robbanás rázkódtatta meg. Az oszlop, amely mögött a Führer megtartotta beszédét, egyszerűen eltűnt a föld színéről. Egy pillanat múlva a mennyezet kezdett beomlani és malterral árasztotta el a rémülten ordító tömeget.

Hitler „régi harcostársai" (így nevezték azokat, akik az 1933. évi hatalomátvétel előtt már támogatták őt) közül azon helyt hatan meghaltak, és halálos sérülést szenvedett egy pincérnő is. Hatvanhárom férfi és nő megsérült, tizenhatan közülük súlyosan. Ám az a férfi, akinek a bombát szánták, már tizenhárom perce eltávozott a helyszínről. A háborús helyzet miatt lerövidítette hagyományos beszédét, s így ismét megmenekült az ellene elkövetett merénylettől.

Egész Németországot riadóztatták. Heydrich, Himmler és Müller felkészültek, hogy átvegyék az ügyek intézését. Kihirdették a szükségállapotot, s kiadták a parancsot a határok lezárására. Az utasítás úgy szólt, hogy senki sem hagyhatja el Németországot, amíg a hitvány merénylet felbujtóját nem kerítik kézre. Éjfélre a parancs eljutott a Kreuzlinger Tor vámőrsének parancsnokához, az őrmesterhez. Eszébe ötlöttek a sörpincét ábrázoló képeslap és a robbanószerkezet alkatrészei. Még lassan forgó agyában is feltétlenül megfordult a gondolat, hogy talán ő csinálta meg a nagy fogást.

Meglehet, Georg Elser jó asztalos volt, de talán nem volt ki mind a négy kereke. Egykori kommunistaként volt egy rögeszméje: meg kell mentenie a munkásosztályt egy újabb világháború borzalmaitól, és hite szerint ezt csakis úgy tehette meg, ha megszabadítja a világot Hitlertől.

A háború egész ideje alatt meglehetős erőforrásokkal rendelkező befolyásos németek megpróbálkoztak ugyanezzel, de meglepő módon senki sem jutott oly közel tervének sikeres

végrehajtásában, mint Elser. A háború kitörése után nyomban munkához látott. Kilépett a munkahelyéről, és elkezdett nagy erejű robbanótölteteket lopkodni egy kőbányából, ahol régebben dolgozott. Azután, mivel tudta, hogy Hitler évente november 9-én Münchenben beszél, s kissé zavaros agyában már kezdett megfoganni egy terv, a bajor fővárosba költözött. Éjszakánként betört a *Bürgerbráukelleibe,* s elrejtőzött a ruhatárban, amíg az utolsó vendég és a személyzet is eltávozott, majd belefúrt a nagy pillérbe, amely mögött ott állt a szónoki emelvény, ahonnan Hitler beszélni szokott. Hosszú hetek munkájával elhelyezett ott egy időzített bombát, eltömítette a lyukat és eltávozott abban a szilárd hitben, hogy - amint később a Gestapónak bevallotta - „ilyen módon végezhetek a vezetőséggel".

Hitler mindvégig élt a gyanúperrel, hogy ez nem lehetett egyetlen ember műve, pláne nem egy egyszerű német munkásé. Már amikor aznap éjszaka Martin nürnbergi rendőrfőnök megállíttatta a Führer különvonatát, hogy közölje vele a müncheni hírt, átvillant az agyán, hogy ez *csakis* az angol titkosszolgálat műve lehetett. Kiváltképpen a kontinensen hagyott egyetlen valódi angol SIS előretolt posztra gyanakodott, amely Hollandiában székelt, főként német emigránsokkal dolgoztatott, és két régi vágású katonatisztje, Payne Best százados és Stevens őrnagy irányította.

Ez a két angol tiszt a hágai angol követség útlevélosztályán dolgozott - ez szokásos fedőszervnek számított -, és ügynökhálózatot épített ki a Birodalomban, amióta Hitler hatalomra jutott. Amikor a Németországban működő angol ügynökök - akik között voltak haditengerészeti építészmérnökök, apácák, de még egy egykori kerékpárbajnok is - kezdtek kényelmetlenné válni, Heydrich alaposabban szemügyre vette a hálózatot.

Trójai lóként az F479 nevű ügynököt használta fel; ennek a német emigránsnak valódi neve dr. Franz volt, és akit, ahogyan a németek mondták, „mindkét arcán megcsókolták", vagyis kettős ügynök volt. Franzon keresztül Heydrich féligazságokat juttatott el Best századosnak a német hadseregen belüli állítólagos Hitlerrel szembeni ellenállás erejéről. Ennek fejében nyomára bukkant az angol és a holland hírszerzőszolgálatok együttműködése méreteinek, s értesülésekhez jutott, miként vélekednek az angolok Németország háborús szándékairól. Ez utóbbi információ jelentősége, és az angol hivatalos körök állhatatos törekvése miatt, hogy engedményeket tegyenek Németországnak, Himmler, aki Heydrich fölöttese volt, személyesen tájékoztatta a Führert a Hollandiában vívott „titkos háború"-ról.

Most, amikor Hitler „az angol titkosszolgálat fondorlatairól" fantáziáit, Himmler elhatározta, cselekedni fog. Elrendelte, hogy fokozzák a hollandiai angol titkosszolgálat két főnökével a kapcsolatokat. Feltétlenül meg akarta tudni, milyen szerepük volt - amennyiben volt - az Elser-féle gyilkossági kísérletben, ezért másnap hajnalban düsseldorfi parancsnokságára rendelte a hollandiai műveletért közvetlenül felelős SD-tisztet.

Walter Schellenberg is Heydrich egyik „intellektuális gengsztere" volt, csak sokkal dörzsöltebb Naujocksnál.

- Jól figyeljen ide - kezdte Himmler. - Tudja-e, mi történt? - Schellenberg tagadó választ adott.

- Tegnap este, röviddel a Führer beszéde után a sörpincében merényletet kíséreltek meg ellene, hogy végezzenek vele. Bomba robbant. A Führer szerencsére néhány perccel korábban távozott a sörözőből. Semmi kétség, a merénylet hátterében az angol titkosszolgálat áll. A Führerrel együtt már úton voltunk Berlin felé, amikor a vonaton értesültünk a történtekről. Ő azt mondja - és ez parancs -, amikor holnap találkozik az ügynökökkel, le kell tartóztatnia és Németországba kell hoznia őket. Meglehet, ez a holland felségterület megsértése, ám a Führer

szerint ennek semmi jelentősége. Már kijelöltük az SS-különítményt a maga védelmére, azt majd bevetheti küldetése teljesítésére. Megértette?

- Igen, *Reichsführer,* de...
- Semmi de - szakította félbe kurtán Himmler. - Megértette?
- *Jawohl* - válaszolta megfélemlítetten Schellenberg.

Schellenberg tehát most először került valóban veszélyes helyzetbe, amióta belépett Heydrich SD-jébe. Azokban az években közreműködött Heydrich rendőrsége titkosszolgálati apparátusának felépítésében. Gyakorta napi tizenkét órát dolgozott, csak egy- egy órát engedélyezett magának reggelente lovaglásra, este pedig szakított némi időt, hogy pornográffénykép-gyűjteményében gyönyörködjék. Most rádöbbent, hogy bármilyen veszélyeket is rejtsen Himmler parancsa, végre kell hajtania.

Közel egy hónapja találkozott első ízben a két angol ügynökkel; mindketten a hadsereg nyugállományú tisztjei voltak, akik Indiában tettek szert hírszerzői tapasztalatokra. Piperkőcöknek tűntek, kiváltképpen az egyik, aki monoklit hordott, de Schellenberg tudta, hogy mindkettőnél automata fegyver van, amit szükség esetén habozás nélkül használnának.

Első találkozásukkor a *Wehrmacht* szállítási részlegén szolgáló Schemmel százados néven mutatkozott be. Néhány gondosan manipulált katonai „titokkal" felszerelve meggyőzte a két középkorú angol ügynököt, hogy hiteles személyiség, és hogy Hitler tábornokainak egy magas rangú csoportját képviseli, akik angol segítséggel meg akarják dönteni Hitler uralmát.

E találkozás során egy kínos kis közjátékra került sor. Amikor a csoport átlépte a határt, a hollandok, feltehetően angol utasításra, átkutatták Schellenberg poggyászát. Ennek során egy aszpirines tubus gurult ki az asztalra. Schellenberg rémülten vette észre, hogy a tablettákon „SS *Sanitätshauptamt"* (SS Egészségügyi Főhivatal) felirat díszeleg, mire gyorsan a földre söpörte a pirulákat. Kis idő múltán azt hitte, ismét lebukik, mert Best százados váratlanul rányitott a fürdőszobában. - Állandóan monoklit hord? - kérdezte. Schellenberg azzal védte ki a puhatolózást, hogy visszavágott: - Képzelje, már én is éppen ezt akartam megkérdezni öntől - és ezzel véget is vetett a kínos helyzetnek.

Most már úgy vélte, az angolok megbíznak benne. Még az egyik rádióadójukat is átadták, hogy közvetlen napi kapcsolatot tarthasson velük. Ellátták különleges holland hírszerzői útlevéllel is, amelynek segítségével zavartalanul átkelhetett a határon. Más szóval, Schellenberg úgy gondolta, sikerül majd akadálytalanul átcsalnia a két angol ügynököt és holland segítőtársukat a határon át a Német Birodalomba, pontosan úgy, ahogyan Himmler elképzelte.

Attól tartott, akkor kezdődnek majd a nehézségek, amikor az angolok rájönnek, hogy „letartóztatják" őket, ahogyan Himmler fogalmazott (Schellenberg szerint az „elrabolják őket" pontosabb meghatározás lett volna). Kétségtelenül megkísérlik, hogy védekezzenek. Végtére felfegyverzett ügynökök, akik nagyon is jól tudják, milyen sors vár rájuk, ha a Gestapo kezébe kerülnek. S mihelyt megkezdődik a lövöldözés, bármi megtörténhet. Schellenberg mindenesetre elhatározta, hogy óvatos lesz.

Stevens és Best Venlo holland határ menti városhoz közelítve azonnal észrevette, hogy valami nincsen rendjén. De ők is tisztában voltak vele, hogy el kell jutniuk a találkozóra. Úgy tűnt ugyanis, hogy küldetésükről tudomást szerzett Neville Chamberlain miniszterelnök is, aki mindmáig tisztázatlan okoknál fogva folytatni kívánta a tárgyalásokat a „német tábornokok képviselőivel". Még arra is hajlandó volt, hogy ennek érdekében veszélyeztesse az európai kontinensen megmaradt utolsó nagyobb kémhálózatát.

Nagy-Britannia ekkor már két hónapja hadban állt Németországgal. Lengyelország elesett, és a nyugati szövetségesek a kisujjukat sem mozdították. Nagy-Britannia és Franciaország még mindig a „furcsa háborút" „vívták"; a szövetségesek egyetlen vesztesége egy francia katona volt, akit egy angol őrszem lőtt agyon, amikor nem állt meg a felszólítására. Később kiderült, hogy a szerencsétlen *poilu* teljesen süket volt.

Hallatszottak már kritikus hangok, amelyek tudni kívánták, mikor mozdul meg végre Nagy-Britannia. Mikor lendül támadásba a szeptember óta a német határ előtt felvonult angol hadsereg? A haditengerészettől eltekintve - amelynek az egykori politikai száműzött, a harcias Winston Churchill volt a parancsnoka -, az angol fegyveres erők másik két összetevője nem vállalkozott eddig egyetlen döntő lépésre sem. Voltaképpen mi folyik Londonban a színfalak mögött, tették fel a kérdést.

Úgy tűnik, a brit kormány, amelyben továbbra is a kiegyezőknek volt döntő befolyásuk, az SIS és a pártütő tábornokok „képviselői" közötti találkozókat arra használta fel, hogy megkísérelje kidolgozni a következő alkut: ha a *Wehrmacht* el tudná távolítani Hitlert, és helyébe *akár* egy másik nácit, például a Whitehall által elfogadhatónak ítélt Göringet állítaná, akkor kétoldalú békét kötnének. Nem lenne háború. Viszonzásképpen meghagynák Németországnak közép-európai hódításait: Ausztriát, Csehszlovákiát és Lengyelországot. Nyugaton kit is érdekelnének ezek a területek? Chamberlain nem hagyott kétséget efelől München idején. Most, 1939-ben csak sértett büszkeségből és személyes presztízsből üzent hadat. Végtére is Hitler *valóban* becsapta Münchenben azzal a „béke a mi időnkben"-nel. (Amikor e könyv szerzője utolszor érdeklődött, mikor szabadítják fel és teszik a nagyközönség számára hozzáférhetővé a „Venlo incidens“ néven ismert eseményre vonatkozó dokumentumokat, azt közölték vele, hogy 2075-ben! Ez a dátum azt sejteti, hogy Schellenberg és a két angol kémfőnök találkozása sokkal fontosabb volt, mint amilyennek annak idején feltüntették.)

De most, amikor kényszerhelyzetbe kerültek egy kétes, meglehet félnótás német asztalos miatt, ezek az emberek, akik 1939-ben nagyon is könnyen megpecsételhették volna Közép-Európa sorsát 1939-ben, ha tárgyalásaikat az eredetileg elképzelt módon folytathatják, egyszeriben belesodródtak a titkos háborúba. Ez azonban azzal is járt, hogy amikor felhatalmazást adott erre a kis halálos játékra és mindarra, ami még következett, az újonnan kinevezett *General dér Polizei* (Ezt a magas rangot 35 éves korában adományozta neki Hitler a „gleiwitzi incidens" sikeres lebonyolításáért.) tudtán kívül megpecsételte a saját sorsát is. (E halálos kis játék életben maradt három főszereplőjét, Stevenst, Bestet és Schellenberget az SIS a legkülönfélébb módon megzsarolta, hogy ne az igazságnak megfelelően számoljanak be a Venlo incidens hátteréről.

2.

A németek értek elsőként a helyszínre. Schellenberg a piros-fehér csíkozású határsorompótól három méternyire várakozott, a helység egyetlen kávéház-és-vegyeskereskedés boltjában. Szorongott, nemcsak a rá váró feladat és a rejtőzködő SD-legények miatt, nem tetszett neki a venlói átkelőhely „légköre" sem. Nagyon sok idegen lófrált ott német juhászkutyák társaságában. A holland határőrök is szokatlanul ébernek tűntek. Máskor mindennapi kötelességüket lassan, unottan végezték. Ezen a napon azonban gyorsan és figyelmesen dolgoztak. Puskáikat úgy vetették vállra, hogy bármely pillanatban, egyetlen szóra lekaphassák őket. Amint Schellenberg később elmondta: „Angol barátaink nyilvánvalóan szokatlanul alapos előkészületi rendszabályokat tettek erre a találkozóra."

A mocskos Backus kávéházban végtelen hosszúnak tűnt a várakozás. A szürke holland síkság fölött kezdett besötétedni. Schellenberg arra gondolt, hamarosan ismét szemerkélni fog az eső. Hollandiában örökké csöpörészett az eső. Ezekben a hetekben, amikor „eljátszotta szerepét a Heydrich-féle színházban" - ahogyan később jellemezte az incidenst -, egyre inkább megutálta ezt a vékony szálú holland esőt.

Azon kapta magát, hogy szinte percenként megnézi a karóráját. Az angolok késtek. Vajon figyelmeztették őket? Mindenütt voltak ügynökeik a határvidéken. A hollandok bárkinek dolgoznának - pénzért.

Egy pillantást vetett a vámépületre, egy fal mögött ott várakozott riaujocks nagy, nyitott tetejű kocsija. Semmi sem moccant. Schellenberg némán fohászkodott, nehogy az „elkapó különítmény" tagjain valamiféle hamis biztonságérzés legyen úrrá, amiért még nem nyílt alkalom a bevetésükre. Minden attól függött, milyen gyorsan hajtják végre a feladatukat, mielőtt még feleszmélnének a hollandok.

Egyszerre csak meghallotta egy sebesen közeledő autó zúgását. Talpra ugrott. Társa, de Crinis, a Heydrich család barátja azonban visszanyomta a székére. - Ez nem az a kocsi - sziszegte. - Nyugalom.

Best és Stevens, és a holland vezérkar által melléjük rendelt Klop hadnagy, aki a Coppens fedőnevet használta, ugyanilyen idegesek voltak. A határ mentén mindenütt holland katonák cirkáltak. Érezni lehetett, hogy készül valami, és az angolok megkönnyebbültek, amikor egy holland őr megállította kocsijukat, és közölte velük, nem mehetnek tovább. Az elkövetkezendők ismeretében azt kell mondanunk, hogy balszerencséjükre Klop tisztázta a dolgot, és továbbhajthattak.

A nagy amerikai Buickját vezető Best az utasítás szerint jár el.

Túljutottak egy második ellenőrző ponton. Most már egy jellegzetes, nyílegyenes, kétoldalt fákkal szegélyezett, macskaköves holland úton robogtak. Best így emlékezett vissza a háború után: „Valamiképpen másnak tűnt a helyzet, mint a korábbi alkalmakkor. Ekkor észrevettem a német sorompót. Eddig mindig le volt eresztve. Most tárva-nyitva állt. Úgy tűnt, semmi sincsen az ellenség és mi közöttünk." Igaza volt. Semmi sem volt közöttük.

Közeledtek a határhoz. Eléggé békésnek tetszett minden. Senki sem mutatkozott, kivéve egy falat támasztó pufók vámtisztet és egy, a kávéház előtt labdázgató kislányt. Best lassított.
- Hajtson tovább. Minden rendben van - mondta Klop.

Pontosan három óra volt. Schellenberg kávét rendelt, és éppen lenyelte az első kortyot, amikor meghallotta a kocsi zaját. Letette a csészét, az utcára sietett, és úgy integetett, mintha a

német főparancsnokságot képviselő tábornok, akit Best és Stevens várt, bent lenne a kávéházban.

Best leállította a kocsit, s kezdtek kikászálódni. Ebben a pillanatban egy nagy, nyitott tetejű kocsi száguldott elő a vámház mögül. Úgy tűnt, mintha a teljes sebességgel robogó autó betöltené a keskeny utcát. Best futólag megpillantott néhány - későbbi jellemzése szerint - „durva kinézetű férfit". Ketten közülük az autó lépcsőjén állva vadul tüzelni kezdtek géppisztolyaikból.

Elsőként Klop tért magához. Kivetődött a Buickból, előrántotta szolgálati pisztolyát és viszonozta a tüzet. Schellenberg fedezéket keresett. Úgy érezte, a géppisztolysorozatok egyenesen őt keresik. Klop ekkor négy célzott lövést adott le a németek Mercedesére, amelynek szétrobbant a szélvédője. Schellenberg megfigyelte, „hogy a lövedékek ütötte lyukakból kiindulva miként terjedek a kristályos fonalak".

Naujocks vette fel a harcot Kloppal. Kiugrott a száguldó kocsiból, előrántotta pisztolyát, s szabályszerű párbaj kezdődött kettejük között. Mindketten olyan gondosan céloztak, mintha lőtéren lennének. Végül Naujocks eltalálta a hollandot, akinek kezéből kihullott a fegyver, térde megroggyant, lassan földre rogyott, fekve maradt, sebéből ömlött a vér.

Amikor már megszabadult legfőbb ellenfelétől, Naujocks ráordított Schellenbergre, akit különben sem szívlelt:

- Tűnjön már el végre! Isten tudja, hogy úszta meg, hogy eltalálják. *Los!*

Schellenbergnek nem kellett ezt kétszer mondani. Elmenekült a helyszínről.

Időközben elfogták Bestet és Stevenst. Sok évi kényelmes életmód után nyilván sokkos hatást váltott ki a két középkorú tisztből, amikor egyszerre csak SD-gengszterek kerítették hatalmukba őket. Az elkövetkező években nyilván jócskán volt idejük eltűnődni, mi történt abban a pillanatban, .amely oly drámai fordulatot hozott az életükbe. (Végül 1945-ben szabadították ki, és megszégyenítve, kegyvesztetten hazaszállították őket Angliába, ahol nyugdíjuk megvonásával fenyegették meg őket, ha valaha is elmondják a „venlói incidens" igaz háttértörténetét.) Az igazság az, hogy ellenállás nélkül adták meg magukat. Stevens előrenyújtotta a kezét, hagyta magát megbilincselni, s közben ezt súgta társának: - Nekünk befellegzett, Best.

Így is volt. Naujocks különítménye átlökdöste őket Németországba. Néhány pillanat, és már túl is jutottak a határon. Az akció teljes sikerrel végződött, a két angol immár Heydrich félelmetes rendőreinek a hatalmában volt. A németek tetszésük szerint bánhattak velük.

Ez volt Naujocks utolsó jelentősebb harci bevetése. Hamarosan ezután végrehajtotta a történelem legnagyobb hamisítási akcióját, amit mindmáig megemlít a *Quinness Book of Records.* Csakhogy bizonyos értelemben részvétele abban, amit napjainkban „gazdasági hadviselésének nevezünk, egyszersmind a bukásához is vezetett. Heydrich ugyanis megvádolta, hogy részt vett egy törvénytelen aranyügyletben (Egyesek szerint Heydrich azért kívánt megszabadulni tőle, mert Naujocks kihallgatta egyik szeretkezési rendezvényét az előkelő „Kitty szalon" bordélyházban, amelyet Heydrich a háború előtt nyitott meg Berlinben, többek között külföldi diplomaták számára.), mire megfosztották rangjától, és hamarosan köz-legényként egy SS büntetőzászlóaljban találta magát - irány a keleti front. Meglepő módon ezt is túlélte, majd két év múlva, 1944-ben, Belgiumban átszökött az angolokhoz. A hamburgi piroslámpás negyed, a *Reeperbahn* egyik bordéllyal kombinált bárjának félszemű kidobó embereként végezte.

Schellenbergnek a Führer személyesen adta át a Vaskeresztet a ,,venlói incidens"-ben vitt szerepéért, de ő úgy vélte, „jobb lett volna, ha folytathatom a tárgyalásokat". Ez az egyetlen

elszólás Schellenberg emlékirataiban, amelyeket a háború után angol SIS-elő- adótisztje szerkesztett meg és gondozott. E megjegyzésből kiviláglik, hogy Schellenberg tudta, Venlóban többről volt szó, mint két kisstílű SIS-ügynök és a német „katonai ellenállás"' állítólagos képviselői közötti tárgyalásokról.

Himmler és Müller - ismét csak Schellenberg szerint - egy ideig megkísérelték Elserből kicsikarni egy olyan vallomást, miszerint az angol Secret Service szolgálatában áll. Schellenberg egy ízben, amikor Müllerrel találkozott, észrevette, hogy annak kézbütyök-csontjait horzsolások borítják, s rá is jött, mitől származhatnak. Müller elmondta neki, hogy „Elser vagy megtagad minden választ, vagy ostoba hazugságokkal traktál". Majd hozzátette: „Eddig még mindenkivel elbántam, aki a kezembe került" - és ezt Schellenberg el is hitte neki.

Müllernek azonban nem sikerült szóra bírnia Elsert. Továbbra is ugyanabban a dél-németországi koncentrációs táborban raboskodott, mint (Best és Stevens, famodelleket farigcsált régi szerszámaival, amelyeket Himmler személyes parancsára hozattak meg neki. így ment ez egészen 1945 áprilisáig, amikor „egy légitámadás során életét vesztette". Más szóval, diszkréten likvidálták, feltehetően szintén Himmler parancsára. Addigra ugyanis Himmler már Hitler háta mögött titkon tárgyalásokat folytatott a nyugati szövetségesekkel, és nem kívánta, hogy a múlt emlékei megzavarják e tárgyalásokat. Best és Stevens egy ideig azt hitte, hogy 1945 tavaszán ugyanez a sors éri majd őket, ámde megkímélték életüket, az SS túszokként használta őket. De, noha egészen az ötvenes évekig éltek, soha nem engedélyezték nekik, hogy elmondják az igazságot a venlói incidensről.)

Jóllehet 1940 elejére Stevens és Best elvesztették eredeti értéküket - ettől fogva ugyanis az angol hatóságok nagyon óvatosakká váltak és óvakodtak kapcsolatot keresni a német „ellenállással"

Heydrich továbbra is nagy érdeklődést tanúsított angliai irányítóik iránt. A korai, gleiwitzi és venlói diadalai után úgy tűnt, semmi sem állhatja útját felemelkedésének. Harmincöt éves korára már tábornok és államtitkár volt, de ingerelte, hogy egyik rangjából kifolyólag sem jelenthetett soha közvetlenül a Führernek, mindig csak Himmleren át juttathatta el jelentéseit hozzá. Ez viszont nem elégítette ki. Titokban megtanult repülni. A Luftwaffe tartalékos őrnagya lett, és hamarosan részt vett az angolok elleni első bevetésen. Ámde kénytelen volt kényszerleszállást végezni, s mindkét kezén nagy kötésekkel szégyenszemre visszaszállították Berlinbe.

Kiterjesztette igazgatási tevékenységét is. "A legjobb úton haladt afelé, hogy kartotékrendszert építsen ki minden 18 éven felüli élő német állampolgárról. De még ezzel sem elégedett meg. Előkotorta a stricikről, prostituáltakról és rendőri besúgókról szóló ősrégi rendőri jelentéseket, hogy összekaparjon minden lehető mocskot a főnökeiről és párttestvéreiről. Nyilván úgy vélte, a zsarolás is a hatalomszerzés egyik módja. Ugyanezen oknál fogva hívta életre a „Kitty szalont", ezt a divatos berlini bordélyházat; ebben a legmenőbb kurvák dolgoztak, akik állítólag több nyelven is beszéltek, s minél többet igyekeztek kihúzni neves vendégeikből, mivel minden jelentős ágybéli beszélgetést lehallgattak és rögzítettek a pincében.

Így történt, hogy mire az 1939-es furcsa háború az 1940-es tavaszi forró háborúvá alakult át, Heydrich maradéktalanul ellenőrizte nyolcvanmillió német és a Birodalomhoz csatolt ugyanilyen számú osztrák, csehszlovák és lengyel minden gondolatát és érzését. S ez a Birodalom hamarosan az egykori lengyel-orosz határ mocsárvidékétől egészen a La Manche partjáig terjedt.

Heydrich ekkorra egyre zárkózottabbá vált. Utasította feleségét is, korlátozza ismeretségi körét, amikor az tiltakozott, amiért férje elhanyagolja és csak nagy ritkán találkoznak, így válaszolt: „Megvagyunk magunkban. Hadd élvezzük életünket a gyerekeinkkel, otthonunk bizalmas légkörében." Mindazonáltal néha napján részt vett részeg orgiákban, amelyek rendszerint bordélyházban értek véget. Egy ízben egy olasz bordélyban tartott mulatozás után zsebéből előhúzott egy maroknyi aranyérmét, a földre szórta, és élvezte, ahogyan a félmeztelen kurvák dulakodva, hemperegve próbálták megkaparintani azokat.

Úgy tűnik, valamiféle mániás titkolózás lett úrrá rajta, mintha azt akarná, hogy senki, még a felesége se tudjon túl sokat a tevékenységéről vagy a terveiről. Himmler egy ízben felajánlotta neki a nagy megtiszteltetésszámba menő tegeződést. Heydrich tapintatosan elutasította ezt, pedig Himmler csak néhány régi pártbajtársának engedélyezte e megszólítást; ezek között volt a másik világháború egyik leghírhedtebb kémje, az ünnepelt Paul Thömmel. Heydrich a háta mögött továbbra is gúnyolta a főnökét és „negyvenes számú bugyit viselő" egyszerű polgárasszony feleségét.

Heydrich voltaképpen a második generációs nácik jellegzetes képviselője volt; ezek a harmincas évek elején léptek színre; közéjük tartozott Bormann, Speer, Peiper, a Waffen SS főnöke, de még Schellenberg is. Mindezek a hatalom ifjú technokratáiként Hitler 1933. évi hatalomátvétele után kezdték pályafutásukat, és az évek során egyre inkább kedvükre valónak találták a hatalmat. Most már a maguk körmönfont módján, gyakran a párt nyilvánosságot kerülő posztjain azon voltak, hogy magukhoz ragadják az irányítást. Fölismerték, hogy Hitler, Himmler, Qöring meg a többiek nem lesznek örök életűek. Vajon ki követi majd őket? A válasz nyilvánvaló volt: ők lesznek az utódaik. Ehhez azonban érdemeket kellett szerezniük, és ami ennél is fontosabb, hatalmi bázist kiépíteniük, mert erre az ugródeszkára szüksége van minden politikusnak, áki el akar jutni a hatalom csúcsára.

Amikor a háború már második esztendeje folyt, Heydrich úgy gondolta, nem elegendő, hogy a német rendőri szervezet parancsnokhelyettese legyen, jóllehet e beosztása révén a Birodalom egyik legnagyobb hatalmú embere lett. E poszt természetéből kifolyólag a nagyközönség jóformán mit sem tudott róla. Úgy érezte, kiemelkedőbb szerephez kell jutnia abban, amit a nácik politikának tekintettek. De mi legyen az? Miként válhat többé, mint „rendőrvérebbé", ahogyan gyakran utálkozva jellemezte beosztását Linának?

Végre 1940 elején, mintegy annak eredményeként, amit megtudott a venlói incidens során az angol politika legfelsőbb köreinek sajátos rejtett áramlatairól, elérkezett a nagy alkalom egy angol királyi herceg alakjában, aki sokkalta inkább német volt, mint maga Heydrich.

3.

A herceg hírneves ősei közül utolsóként I. Jakabnak folyt angol vér az ereiben, mintegy háromszáz esztendővel korábban, mint ahogyan ő a tizenkilencedik század utolsó évtizedében megszületett. Azóta az angol trónon az egymást követő nemzedékek színtiszta németek voltak. Közvetlen elődei, a Hannoveri dinasztia uralkodói közel kétszáz éven át azoknak a német fejedelemségeknek a sarjaival házasodtak, amelyek túlélték a római szent birodalom felbomlását. Mindkét dédszülője, Viktória és Albert anyanyelve német volt, csak később tanultak meg angolul, nagyapja, VII. Eduard pedig, aki ismét egy német királyi családból való hercegnőt vett el, tagadhatatlanul német akcentussal beszélt angolul. Egyszóval, a jövendő walesi herceg tisztára német származású volt, s jóllehet „valamiféle korcs cockney-amerikai kiejtéssel" beszélt angolul - amint azt egy rosszindulatú megfigyelő megjegyezte -, az egyetlen idegen nyelv, amelyet helyes kiejtéssel és kifogástalanul beszélt, a német volt.

Az igazat megvallva, kezdetben nem kedvelte különösebben a németeket. Nem szívlelte az angol királyi udvar kékvérű pompáját és szertartásosságát, de hasonlóképpen megvetette a német udvarok vidékies dohosságát, ahol minden férfi operett egyenruhát viselt, függetlenül attól, joga volt-e hozzá vagy sem, s ahol szüntelenül hajlongtak és hajbókoltak.

A jóképű, szőke, kissé alacsony termetű gárdatiszt walesi herceg az első világháborúban Franciaországban szolgált, természetesen a vezérkarnál, s ott még inkább felébredt ellenszenve a németek iránt, noha több vér szerinti rokona harcolt a németek oldalán, mint a szövetségesekén. A háború végére, 1918-ra - nyugodtan állíthatjuk - valamiféle furcsa, kusza gyűlölet-szeretet viszony alakult ki Edward walesi herceg, az angol trón várományosa és Németország között, ahonnan hajdani és közvetlenebb elődei is származtak.

Addigra „Eddie", ahogyan a családon belül nevezték, akit vaskézzel irányította apja, s aki úgy kezelte fiait, mintha a Királyi Haditengerészet fedélzetmesterei lettek volna, zavaros fejű fiatalemberré vált. Jóllehet népszerűségnek örvendett, és szemmel láthatóan nagyon a szívén viselte az egyszerű emberek sorsát, lelke mélyén üresfejű playboy volt. Fittyet hányt a protokollnak. Csak akkor teljesítette trónörökösi kötelességeit, ha apja rákényszerítet- te. Mindennél fontosabbnak tartotta, hogy élvezze az életet.

Mindenekfölött zűrzavaros szexuális élete nyomta rá a bélyegét viselkedésére, és végső soron magatartására és politikai elgondolásaira is. Először is nem egykönnyen boldogult felnőttkori szexuális kapcsolataival. Barátnői rendszerint idősebb, férjes, gyermekes asszonyok közül kerültek ki, akik eltűrték szexuális hóbortjait, de voltaképpen uralkodtak rajta. A háta mögött egyikük, első tartós szeretője, Freda Dudley-Ward, a parlament liberális képviselőcsoportja vezetőjének felesége, „kis ember'-nek nevezte, mert ahogyan egy másik tartós kapcsolata, az amerikai Thelma Furness elárulta barátainak, „életemben nem láttam még férfit ilyen parányi fütykössel".

Lényegtelen, vajon ezek a cinikus társaságbeli nők soha nem volt anyját helyettesítették-e, vagy a dajkáit és nevelőnőit, akik ifjúkorának állandó kísérői voltak és uralkodtak rajta a gyerekszobában, de annyi bizonyos, kapcsolatait mindenkor az jellemezte, hogy egy erős kezű nő uralkodott rajta.

Úgyszintén hasonló szexuális környezetben, határozottan gyermekded volt elképzelése, miként szórakozzék barátai körében.

Unokafivére, Lord Louis Mountbatten beszámolt arról, hogy egy „Eddie"-vel 1920-ban megtett hajóúton pelenkát vett fel, és szájával cumival kapálózott egy gyermekkocsiban.

Ugyanezen a hajóúton ócska göncöt öltve rávetette magát Lord Claud Hamiltonra, egy jóvágású gránátos tisztre, s meztelenre vetkőztette. Senki sem merte megkérdezni, mi késztette erre.

Végtére is ő volt a trónörökös.

Végül - amint az világszerte közismert - szexuális hóbortjai révén kötött ki utolsó, végzetes szeretőjénél, Wallisnál, aki nem volt sem csinos, sem okos, sem angol. De eléggé ravasznak bizonyult, hogy megadja neki mindazt, amit ágyban és ágyon kívül kívánt. Viszonzásképpen neki meg kellett adnia a törtető déli szépségnek, amit az akart: pénzt, hatalmat, címet-rangot és társadalmi státust.

A trónról történt leköszöntét követő évben az akkor már windsori herceg címet viselő Edward ellátogatott Hitler Adolfhoz. Hitler már nagyon várta ezt a találkozást, noha általában nemigen szánt időt királyi családok sarjaira. Ám ennek az évnek az őszén erőt vett magán, és szívélyes két órát töltött el Berchtesgadenben a windsori herceggel és hercegnével. Kiváltképpen Wallis hódította meg - „semmi kikészítés, elég jó alak és kifogástalan, ápolt külső és öltözék".

Ekkor kezdődött meg az osztrák parasztok leszármazottja és a több mint ezeresztendős múltra visszatekintő herceg közötti sajátos kapcsolat, amely azonban sikeresnek bizonyult, mert mindkét fél akart valamit a másiktól. Hitler azt szerette volna, hogy Nagy-Britannia ne avatkozzék be Németország ügyeibe az európai kontinensen, a herceg pedig azt akarta, hogy feleségét ismerjék el, ő pedig, ha lehetséges, visszakerüljön a trónra. Amikor a hercegi pár ezen az októberi napon távozott Berchtesgadenből, Hitler megjegyezte tolmácsának, dr. Paul Schmidtnek: „Ennek a nőnek királynőnek kellene lennie." S pontosan ebben reménykedett mindkét fél.

A venlói akció sikeres befejezése után három hónappal a hollandiai német nagykövet levelet írt von Ribbentropnak azzal a megjegyzéssel, hogy levelét a Führer figyelmébe ajánlja, mivel „személyes ismeretségeim révén esetleg lehetőségem kínálkozik bizonyos kapcsolatok kiépítésére a windsori herceggel". Kifejtette, hogy a herceg elégedetlen jelenlegi beosztásával, vagyis azzal, hogy vezető összekötő tiszt a franciák mellett, s ami még fontosabb, „úgy tűnik, kezd kialakulni egy ellenzéki mozgalom W. körül. Amikor legutóbb Londonban járt, egy közvetítő útján megmagyaráztam neki, miért merőben utópisztikus Anglia számára megkísérelni egy rendszerváltozást Németországban, és közvetítőm szerint fejtegetései bizonyos mértékig hatással voltak rá."

E levél alapján nyilvánvaló, hogy a.) a németek úgy vélték, továbbra is nyíltan beszélhetnek a brit hadsereg egy tábornokával, egy Németországgal hadban álló állampolgárával, és b.) hogy a megalkuvás politikája még nem halott. Ugyanazok, akik megállapodásra akartak jutni - ha valóban erről volt szó - Venlóban a „német ellenállással", továbbra is nagyon szívesen folytatták és ápolták volna ezt az áruló kapcsolatot az ellenséggel.

A következő néhány hónapban a nagykövet és mások is beszámolhattak von Ribbentrop német külügyminiszternek a herceg olyan kijelentéseiről, amelyek szemmel láthatóan azt tükrözték, ellenzi a Németország elleni háború folytatását, s nem lenne ellenére valamiféle egyezségre jutni Hitlerrel, ami véget vetne a háborúnak, mielőtt a harcok fellángolása ezt lehetetlenné tenné.

Csakhogy az események túlléptek a windsori hercegi páron. Hitler 1940. május 10-én előrenyomult nyugat felé és behatolt Hollandiába meg Franciaországba. Londonban pánik tört ki. Tizenhat nappal később Lord Halifax angol külügyminiszter ezzel állt elő a háborús

kabinet ülésén: „A kérdés most nem annyira az... hogyan lehetne teljes vereséget mérni Németországra, hanem az, hogy meg kell védenünk a birodalmat."

Úgy hírlett, készül a békekötés. Ám a megalkuvók nem számoltak az új miniszterelnökkel, Winston Churchil-lel, aki két nappal később ezt közölte szűkebb kormányával: „Egyetlen módja van annak, hogy visszatérjünk (Európába), ha megmutatjuk a világnak: Németország nem győzött le bennünket. (...) Kerüljük el tehát, hogy Franciaországgal együtt lerántsanak bennünket a csúszós lejtőn."

Ez a szemlélet nem volt ínyére a windsori hercegnek. Még ugyanezen a héten dezertált a brit hadseregből! Engedély nélkül odahagyta vezérkari munkáját, és elvitte Wallist Dél-Franciaországba. Súlyosan megrakott kocsikból álló kisebb konvojjal haladtak délnek a part felé igyekvő francia és belga menekültekkel zsúfolt utakon. Végül elérkeztek Biarriztba, amely egykori kaszinóiról és fényűző életviteléről volt híres, most pedig a semleges Spanyolország határához legközelebb eső „elegáns" városnak számított.

A herceg csekély számú kíséretével június 19-én átlépte a spanyol határt. A németek, kivált az Abwehr főnöke, Canaris, akinek kitűnő kapcsolatai voltak Spanyolországban, s a lehető legtöbb időt töltötte az országban, nyomban tudomást szereztek a windsori hercegék megérkeztéről. Von Stohrer német nagykövet azonnal táviratozott von Ribbentropnak, és tanácsát kérte, miképpen kezelje őket. Aziránt érdeklődött, vajon „esetleg érdekeltek lennénk abban, hogy itt feltartóztassuk a herceget, végül pedig fenntartsuk vele a kapcsolatot". Von Ribbentrop másnap válaszolt: „Lehetséges-e (...) feltartóztatni a windsori herceget és hercegnét, mielőtt megadnák nekik a kilépési engedélyt?'" Ribbentrop mindig szem előtt tartotta, mi a nagyobb lehetőség. Tudta, ha felhasználhatná a windsori hercegéket a Németország és Nagy-Britannia közötti békekötésre, az hihetetlenül nagy sikert jelentene a számára.

Ám még mielőtt a spanyolországi németek léphettek volna, a windsori hercegi pár elutazott Portugáliába, *és* ott Estorilban, dr. Ricardo Espiritu Santo e Silva bankárnál szálltak meg, aki nevét meghazudtolva zsidó, Rotschildék barátja és náci szimpatizáns volt. Végtére is magánbankháza volt egy totalitárius államban, és törődnie kellett családi érdekeltségeivel.

Ostoba lépés volt akár csak ideiglenesen is letelepedni Portugáliában, miközben Churchill azt latolgatta, milyen megbízást kapjon legközelebb a „dezertőr". A villa elszigetelten állt, könnyen meg lehetett közelíteni. Ez azonban nemigen aggasztotta a herceget, mert ahogyan Dávid Eccles - aki az idő tájt Lisszabonban dolgozott a brit gazdasági hadviselés minisztériumának megbízásából - írta a feleségének: „A herceg meglehetősen ötödik hadoszlopos", így azután az, hogy német, olasz, portugál, spanyol és angol ügynökök figyelték a házat, nem okozott neki sok fejfájást. Teljesen nyilvánvalónak tűnt, hogy a windsori hercegék még nem döntötték el, elhagyják-e Európát vagy sem. Ezen a nyáron a herceg élete második legfontosabb döntése előtt állt.

Ha az iránta mindig jóakaratot tanúsító Churchil-lel tart, s hagyja, hogy kivonják a nácik feltételezett befolyása alól, akkor hová mehetne? Bizonyára nem Angliába. Erzsébet királynő, aki a windsori hercegéket okolta, amiért Edward lemondása miatt kényszerült vonakodó férje a trónra lépni, nem tűrte volna ezt. A hadsereg vezetői természetesen nem hagyták volna, hogy bármiféle katonai parancsnoki beosztást kapjon. Mindennek alapján csak a Birodalom viszonylagos ismeretlensége kínálkozott, márpedig ott mindenütt valamennyi kulcsfontosságú posztot tehetséges, okos férfiak töltötték be.

Az alternatív megoldás az volt, hogy ottmarad Portugáliában, és mérlegelje azt a képtelenséget, hogy együttműködjék Hitlerrel, reménykedjék visszatérésében az angol trónra, oldalán Wallisszal mint királynéval.

Úgy tűnik, von Ribbentrop is ekképpen gondolkodott. Egy 1940. júliusi reggel ugyanis felhangzott Ribbentrop „érces hangja" Schellenberg berlini irodájának telefonjában: „Mondja, barátom, nem tudna azonnal átjönni a hivatalomba? Ugye ráér?"

Schellenberg ráért.

4.

Schellenberg, aki ekkor már kiismerte főnöke erős oldalait és gyengéit, úgy határozott, azonnal jelent neki e telefonbeszélgetésről.

Heydrich ugyanis, ahogyan Schellenberg a háború után írta, „betegesen féltékeny" természetű volt. Heydrich elég nyugodtan fogadta a közlést. Megelégedett ezzel a válasszal: - Értem, az öreg úriember többé már nem kíván tanácskozni velem. Hát csak ménjen át hozzá, és adja át neki az üdvözletemet. - Ezzel útjára is bocsátotta Schellenberget.

Ribbentrop szokása szerint íróasztala mögött állva fogadta Schellenberget. néhány udvarias mondatváltás után Ribbentrop a tárgyra tért. - A dolog lényege, hogy a windsori herceget lemondása óta szoros őrizet alatt tartja az angol Secret Service. Szinte már fogoly. Jelentéseink alapján tudjuk, a herceg megőrizte korábbi rokonszenvét Németország iránt, s megfelelő feltételek esetén hajlana arra, hogy megszökjön jelenlegi környezetéből, és ha valóban Spanyolországban telepedne le, kész lenne felújítani régi baráti kapcsolatait Németországgal. A Führer úgy véli, ez a magatartása igen jelentős.

Schellenberg nyilván fölismerte, hogy igen fontos és igen veszélyes ügyről van szó. Ribbentrop azzal folytatta, hogy a Führer hajlandó lenne akár ötvenmillió svájci frankot fizetni a hercegnek, „amennyiben kész lenne egy gesztussal hivatalosan elhatárolni magát a brit királyi ház mesterkedéseitől".

Más szóval, Hitler nemcsak azért kínál egy vagyont a volt királynak, hogy „elhatárolja magát" VI. Györgytől, hanem - és ez még fontosabb - hogy nyíltan kiálljon a békekötés mellett, és kinyilvánítsa, ismét el kívánja foglalni az angol trónt. Nagy-Britannia Hannoveri házból származó uralkodói két évszázadon át hírhedetten pénzsóvárak voltak, és ez alól a herceg sem számított kivételnek: valóságos művésze volt annak, hogy másokkal fizettesse ki a számláit. Mindeddig azonban egyetlen Hannoveri házbeli király sem volt hajlandó pénzért elárulni a hazáját.

Miután nyíltan közölte, miről van szó, tájékoztatta Schellenberget (és Heydrichet, hiszen e beszélgetést nyomban jelentették neki), mit vár tőle. Fel kell vennie a kapcsolatot a herceggel. Intézkedni kell, hogy rendelkezésre álljon a pénz, a herceget pedig meg kell hívni, hogy lépje át a spanyol határt, ahol az SD-ügynökök szorosabb megfigyelés alatt tarthatják.

Meglehet, Schellenberg gyáva volt, de távolról sem volt ostoba. Tudni akarta, pontosan mi is lesz az ő szerepe ebben a dologban.

- Hajói értem - kérdezte ha a windsori herceg ellenállna, erőszakkal kell átvinnem Spanyolországba?

Ribbentrop fontolgatta a választ. Szerette mutatni, hogy „latolgat". Úgy vélte, ez a fontos hivatalának megfelelő súlyt kölcsönöz neki. - nos - szólalt meg végül a külügyminiszter -, a Führer úgy gondolja, erőszakot elsősorban az angol Secret Service ellen kellene alkalmazni.

Megbeszélésüket ekkor a telefon csengése szakította félbe. Maga a Führer telefonált. Schellenberg úgy tett, mintha nem figyelne oda, de természetesen hegyezte a fülét, hogy egyetlen szót se mulasszon el. Későbbi beszámolója szerint a Führernek láthatóan nemigen volt ínyére Ribbentrop terve. Végül azonban hallotta, hogy Ribbentrop azt mondja: - nagyon helyes, ezek szerint Schellenberg a lehető legkorábbi időpontban különgépen repül Madridba. - Távolról hallotta Hitler halk válaszát: - Adja át neki személyes üzenetemet, hogy megbízom benne.

Ribbentrop fölállt, meghajolt a telefon előtt és ünnepélyesen kijelentette: - Köszönöm, *mein Führer.*

Más körülmények között Schellenberg mulatságosnak találta volna ezt a gesztust, de most úgy érezte, esetleg az ő élete forog kockán. Hitler végül még hozzáfűzött valamit, ami arról tanúskodott, hogy helyesen mérte fel Windsorék házasságát: - Schellenbergnek mindenekelőtt szem előtt kell tartania, milyen fontos a hercegné beállítottsága, és mindent meg kell tennie, hogy elnyerje a támogatást. Igen nagy befolyása van a hercegre.

így kezdődött. Természetesen sohasem fogjuk megtudni a teljes igazságot arról, mi történt júliusban az Ibériai-félszigeten. Schellenberg beszámolóját kényszerhelyzetben írta. Az SIS-nek minden bizonnyal rendelkezésére álltak szigorúan titkos dokumentumok, és természetesen az angol királyi család, bármennyire is gyűlölte Wallist, gondoskodott róla, hogy 1945 után alapos „nagytakarítást" végezzenek. Az egyik legfőbb árulók, Anthony Blunt és hozzá hasonló társai, akik nem voltak árulói, a háború után ellepték az európai kontinenst, és rengeteg iromány, dokumentumot szereztek meg; ezekben legfelsőbb szintű és hazaáruló kapcsolatokról számoltak be Nagy-Britannia és Németország között, amelyeket a háború alatt semleges országokon, például Svájcon és Spanyolországon át, építettek ki.

Úgy tűnik, háromoldalú titkos háború folyt Heydrich ügynökei, a brit SIS és Churchill - aki el akarta távolítani a herceget Európából, mielőtt még további bajokat okozhatna Nagy-Britannia ügyének -, valamint a windsori hercegék között, akik viszont nem akarták elhagyni a kontinenst. Nem világos azonban, vajon a herceg, Wallis befolyása alatt valóban megkísérelt-e valamiféle egyezségre jutni Hitlerrel, miáltal ismét elfoglalhatná a trónt, mielőtt még Churchill elkapná a grabancát és kitoloncolná a kontinensről.

Miközben délen javában folyt ez a furcsa játék, az akciót névleg irányító Heydrich kidolgozta saját tervét a herceg szülőhazáját illetően. Az Oroszlánfóka-hadművelet - ezt a fedőnevet adták Nagy- Britannia elözönlése tervének - a tervezés végső szakaszába ért, és Heydrich nem tudott ellenállni a csábításnak, hogy részt vegyen benne. - Reinhard minduntalan új feladatokat keresett - panaszolta a felesége. - S ha talált ilyeneket, sajnálatos módon képtelen volt lemondani a régiekről.

Himmler helyetteseként tudta, az ő feladata lesz azt követően, hogy hatalmukba kerítették Nagy-Britanniát, összefogdosni mindazokat, akiket veszélyesnek tekintenek a Harmadik Birodalomra, így azután a szakemberei dr. Six parancsnoksága alatt (őt szemelték ki az SD angliai képviselőjének posztjára) „feketelistát" állítottak össze. Elgondolásuk szerint ennek alapján kellett volna a Gestapónak azonnal letartóztatnia a listán szereplő személyeket. (Schellenberg később emlékirataiban azt állította, ő készítette el a listát, ám ez fölöttébb valószínűtlen, mert ez idő tájt idejének nagy részét Spanyolországban töltötte.) A listán rég halott személyek is szerepeltek, mások a háború kitörésekor hanyatt-homlok a domíniumokba távoztak, továbbá olyan meggyőződéses náciellenesek neve is szerepelt a listán, mint Noel Cowardé vagy Nancy Cunard társasági hangadóé.

E lista nyilvánosságra hozatala után, 1945-ben Rebecca West, akinek a neve szintén szerepelt rajta, ezt sürgönyözte Noel Cowardnak: „Drágám, micsoda emberek társaságában haltunk volna meg!"

Heydrich hatósága egy másik érdekes útmutatót, az *Informatív onsheft QB-t,* vagyis egy Fiagy-Britanniáról szóló információs brosúrát is kiadott. Ezzel az volt a célja, hogy segítse a német titkos- rendőrség bőrkabátos „nehézfiúit" a zsákmány felkutatásában Nagy-Britanniában, és az ország németellenes érzelmei hagyományos forrásainak a felderítésében. E lista élén természetesen Eton és a többi nagy magániskola állott. „Ezekre különösen nagy

figyelmet kell fordítani - állapította meg az útmutató -, ezek ugyanis az alapvető németellenes propaganda fészkei." Miután a brosúra megjegyzi, hogy „Etonban betelt az előjegyzés egészen 1949-ig" (Az emberben felötlik, vajon az útmutató összeállítója nem von Ribbentroptól kapott-e erre vonatkozó tájékoztatást. Amikor ugyanis a brit Secret Service - egy munkáját szenvedéllyel végző rendre".

Ma már könnyű megmosolyogni ezeknek az „útmutatóknak" a hibáit, naivitását és az angol mentalitás iránti értetlenségét. Ámde nem szabad lebecsülni e brosúrákat, hiszen néhány hét alatt agyalták ki és küldték nyomdába őket (bizonyítja ezt, hogy az előző év novemberében elrabolt Best és Stevens német fogságban tett vallomásait is felhasználták bennük). Bármennyire is hibásak voltak, bármennyi téves értelmezést is tartalmaztak, nagy sietve kellett összeállítani ezeket az útmutatókat, amelyek 1940 augusztusában már ott voltak a német vezérkari tisztek kezében, (öt hónappal korábban, amikor a németek Norvégia lerohanására készültek, a német szárazföldi erők parancsnoka kénytelen volt saját zsebéből, boltban vásárolni egy bedekkert, annyira hiányosak voltak értesülései erről az országról!)

Ismét csak Heydrich volt az, aki a rá jellemző határozottsággal - amit hamarosan egy sokkalta nagyobb arányú projektum megvalósításában használtak fel, s amely gyalázatot hozott Németország nevére a 20. század hátralevő esztendőiben - küzdötte le az időkorlátokat és a hivatalban ücsörgő bürokraták szokott lassúságát, hogy létrehozza azt, amit Peter Fleming így jellemzett: „Teljes dokumentumsorozat - térképek, fényképfelvételek, várostérképek, topográfiai adatok, yardokat és schillingeket méterre, illetve márkára átszámító táblázatok, a brit alkotmánytörténet rövid összegzése stb., stb. amely olyan testes volt, hogy megtöltött egy kisebb hátizsákot. - Ennek alapján arra a következtetésre jutott, hogy (...) azok, akik elrendelték e munka elvégzését, és azok, akik nagyon rövid idő alatt elvégezték azt, aligha tekinthetők dilettánsoknak." (Peter Fleming: *Invasion, 1940* (Rupert Hart-Davis, 1957) Flemingnek igaza volt. Reinhard Heydrich *Obergruppenführer* aligha lehetett dilettánsnak nevezni.

5.

Heydrích tehát irányította Németország rendőrségét, mellékesen pedig készült az Oroszlánfóka-Hadműveletbeni szerepére, de közben megpróbált úrrá lenni az Ibériai-félszigeten kialakult zűrzavaros helyzeten is. Az *Unternehmen Willi'* (így nevezték a Schellenberg irányította akciót), amiben a „Willi" „Windsort" jelölt, számos nehézségbe ütközött. Ezeket nemcsak a madridi brit nagykövetségen működő SIS okozta, hanem Londonból Churchill, sőt a helyi hatóságok is, amelyek arra törekedtek, hogy nagyjából-egészéből mindkét felet kielégítsék, végül pedig bonyodalmakat okozott maga a herceg. Egy-szerre csak úgy tűnt, kettős játékot folytat. Egyrészt igyekezett féken tartani az egyre ingerültebbé váló Churchillt, azt ígérve, mihelyt rendelkezésére áll megfelelő szállítási eszköz, elhagyja Európát, másrészt továbbra is kapcsolatot tartott a németekkel.

Von Stohrer közvetítésével köszönetét mondott Ribbentropnak, amiért őriztette a párizsi házát a megszállt Franciaországban (nem is szólva bankszámlája fenntartásáról, amit azonban nem említett üzenetében). Arról is tájékoztatta a német külügyminisztert, Churchill azzal fenyegeti őt, hogy haditörvényszék elé állíttatja, ha nem fogadná el a miniszterelnök által felajánlott bahamai kormányzói tisztséget. Ugyanakkor jelentéktelen semmiségekkel dühítette a nehéz helyzetben levő Churchillt: nem kaphatna-e inasként egy skót gárdistát, ha elutazik riassauba, majd azt követelte, hogy *a legközelebb induló hidroplánnal* küldjék el neki Londonból Lisszabonba kedvenc márkájú cigarettáit és dohányát.

Időközben Schellenberg a maga tervei végrehajtásán fáradozott, vagyis hogy megvesztegesse a herceget, vagy szükség esetén elrabolja. Egy japán ügynök révén (ami tovább bonyolította ezt a szerteágazó történetet, megszerezte a herceg estorili házának tervrajzait és egyéb részleteit; a házat a tanácstalan hercegi pár a nácik zsidó ügynökétől kapta kölcsön. Schellenberg megvesztegette az egész cselédséget, a herceg minden egyes szavát jelentették neki. Még a portugál őröket is sikerült saját embereivel felváltania. Korlátlan pénzforrásai minden ajtót megnyitottak előtte. De vajon sikerül-e pénzével elcsábítania a herceget, hogy álljon át a németek táborába, mielőtt még Churchill át nem szállíttatja a világ másik végébe?

Schellenberg elhatározta, kikényszeríti a herceg döntését, dűlőre viszi a dolgot. A japán ügynökkel kettesben besettenkedtek a herceg otthonának a kertjébe (ismét csak megvesztegették az őröket) és köveket kezdtek hajigálni a ház ablakaira. Az volt a szándékuk, hogy felidegesítik a herceget. Az őrök nyomban kirohantak, és átfésülték a kertet, keresve a „támadókat". Másnap reggel a megvesztegetett szolgák közölték urukkal, hogy a titokzatos kő- dobálás az álnok „angol titkosszolgálat" műve volt. A herceg válaszát nem jegyezték fel, de Schellenberg néhány nappal később fokozta a nyomást: virágcsokrot kézbesítettek a házba egy levélkével, amelyben ez állt: „Óvakodjék a Secret Service mesterkedéseitől - egy portugál barátja, aki a javát akarja önnek. "

Schellenberg azonban kezdte úgy érezni, hogy sebezhetővé vált Portugáliában. Japán ügynöke szólt neki, hogy az SIS ügynökei a nyomában járnak. Ez ugyan nem volt igaz, de attól fogva Schellenberg eljátszotta a képzeletbeli ízig-vérig kém szerepét, „megváltoztattam útirányomat, buszról taxira szálltam át" és így tovább. Ámde képtelen volt lerázni követőit - legalábbis úgy gondolta. A háború után megtudta Secret Service-beli kihallgatóitól: „még azt sem tudták, hogy Portugáliában tartózkodom". Ez bizonyára keserű csalódást okozott az élénk képzelőerejű és a saját jelentőségét túlbecsülő Schellenberg számára.

Időközben Berlinbe küldött jelentéseire nem fordítottak akkora figyelmet, amilyet szerinte megérdemeltek volna. Heydrichet egyelőre túlságosan elfoglalták a Nagy-Britannia inváziójával kapcsolatos tervek, nem tudott kellőképpen foglalkozni az *Operation Willi*- vel. Úgy tűnt, az akciót Ribbentrop irányítja, és válaszai Schellenberg közléseire „egyre hűvösebbek lettek". S ekkor derült égből villámcsapásként a következő táviratot kapta a külügyminisztertől: „A Führer parancsára haladéktalanul meg kell szervezni (Windsorék) megszöktetését." Ez feltehetően megdöbbentette Schellenberget, de tudta, bármilyen nagy a kockázat, engedelmeskednie kell.

Végül japán „barátjához" fordult, aki következetesen névtelenségbe burkolózott. Figyelmesen hallgatta Schellenberg közléseit, majd megjegyezte, hogy a Führer bizonyára tudja, mit akar. Azután alattomosan megkérdezte: - Tulajdonképpen mit is kíván megbeszélni velem? Azt, hogy miként hajtsa végre ezt a parancsot, vagy miként játssza ki?" A japán tehát leleplezte Schellenberget, aki természetesen nem akarta vásárra vinni a bőrét. Köntörfalazott, de a japán félresöpörte a kifogásait. - Az, hogy miként fogja igazolni magát a Führere előtt, az nem az én dolgom. Ne vesztessük tehát az időt, beszéljük meg, hogyan kerülheti meg a parancs teljesítését. Schellenberg szívből egyetértett ezzel. Némán hallgatta a japán fejtegetését.

A japán által javasolt megoldás egyszerű volt: közvetve kell figyelmeztetni az angolokat, mi van készülőben. Ő majd megvesztegeti a portugál rendőr-főkapitányságon dolgozó „barátját", s ráveszi, hogy erősítse meg a herceget őrző rendőri erőket. Majd azzal indokolják ezt a hercegnek, hogy a helybeliek arra gyanakodnak, esetleg elrabolhatja a brit Secret Service. Ugyanakkor az őrség harminc főre növelése láttán Ribbentrop megérti majd, Schellenbergnek nemigen lehet esélye arra, hogy a herceg közelébe férkőzzön.

A terv szinte azonnal éreztette a hatását. Stohrer nagykövet azt jelentette a német külügyminiszternek, hogy „a herceg Portugáliában szinte fogolynak érzi magát. Ügynökök veszik körül. (...) „A továbbiakban arról tájékoztatta Ribbentropot, hogy a herceg egyre jobban elidegenedik a királytól és Churchill kormányától, de Windsoréknak kevésbé kell tartaniuk a királytól, aki „meglehetősen ostoba". Ámde a „ravasz királynét" más fából faragták. „Ügyesen intrikál a herceg, legfőképpen pedig a hercegné ellen."

Eközben Schellenberg színfalak mögötti machinációi nemcsak Churchillt, hanem Roosevelt elnököt is aggasztották. Portugáliai képviselői bizonyosra vették, hogy a németek kísérletet fognak tenni a herceg elfogására, márpedig Roosevelt tudta, ha a windso- ri herceg kiállna a nácik mellett, ezzel szertefoszlana reménye, hogy valaha is háborúba vigye Amerikát Nagy-Britannia oldalán.

így történt hogy 1940 júliusának utolsó hetében, e két élvhaj- hász száműzött tevékenysége hatással volt egész nemzetek sorsára. Ekkor mind Roosevelt, mind Churchill egyre nagyobb nyomást kezdett gyakorolni a windsori hercegre. Hitler azzal válaszolt, hogy - természetesen közvetve - tájékoztatta Windsorék házigazdáját, miszerint hajlandó lenne együttműködni a herceggel minden jövőbeni szövetségben, ami Németország és Nagy-Britannia között lét-rejönne. Ugyanakkor figyelmeztette a herceget, hogy amennyiben és amikor elhagyná Portugáliát és a Bahama-szigetekre indulna, Churchill tartósan ott tartaná a házaspárt, s ekképpen teljes ellenőrzést gyakorolhatna fölötte.

A herceg azonban nem volt hajlandó nyíltan állást foglalni Hitler mellett, amikor az éppen szorgos előkészületeket tesz Nagy-Britannia inváziójára; ez ugyanis kínosan nyilvánvalóvá tenné, hogy opportunista áruló (aminthogy valóban az is volt). Értesítette Churchillt, hogy „ideiglenes megoldásként" kész a Bahama-szigetekre távozni, mert úgy tűnik, fivére és

sógornője nem hajlandók véget vetni a családi viszálynak. Egy világháború kellős közepén a herceget leginkább a családi viszály foglalkoztatta! Ez jól jellemzi ezt az embert.

Schellenberg kezdett megnyugodni. A japán terve bevált. Azt jelentette Berlinben, hogy nincs mit tenni a herceggel, akit, bármennyire is kétségbeesetten próbál Európában maradni, ez esetben azzal fenyegeti a brit Secret Service, hogy meggyilkolja. így például azt jelentették, hogy bombát helyeztek el annak a hajónak a gyomrában, amelynek a herceget a Bahama-szigetekre kellett vinnie. Akár igaz volt a bombariadó, akár nem, vakrémület támadt. A portugál hatóságok lázas sietséggel kutatták át az egész hajót. Schellenberg ujjongott, amikor az első kutatás eredményével elégedetlen rendőrök megismételték a hajó átvizsgálását. „Megkettőzték a biztonsági rendszabályokat - írta emlékirataiban

azután még szigorúbb intézkedéseket foganatosítottak; mindez alátámasztotta Berlinbe küldött jelentéseimet, miszerint képtelenség megvalósítani a herceg megszöktetését."

Most már bizonyossá vált, hogy Windsoréknak el kell utazniuk, így azután Hitler és Ribbentrop nem folytatták a nyomásgyakorlást diplomáciai síkon. Elálltak Schellenberg tervétől, hogy rabolják el a herceget. Az angol Secret Service hamarosan úrrá lett a helyzeten, ellenőrizte a herceg minden lépését, de azért vagy egy tucatnyi lisszaboni tudta, mikor fut ki majd a hajója, az *Excalibur.* S ez nem is volt meglepő. Az angol-amerikai előkelő társaság más menekülő patkányai, akik éveken át dologtalanul tengtek-lengtek és fecsérelték vagyonukat Dél-Franciaországban és más európai fürdőhelyeken, szintén menekültek Európából, amíg erre lehetőségük kínálkozott.

A herceg azonban továbbra is húzta az időt. Megkísérelte még egy hétig elhalasztani az *Excalibur* indulását, de mindhiába. 1940. augusztus 1-jén hajóra szállt. Másnap kifutott az *Excalibur.* Búcsúként alacsonyan elhúzott felette egy repülőgép, amelyben Eugene de Rothschild báró foglalt helyet. A sors iróniája. Elgondolkodhatunk azon, mennyi ideig maradt volna életben a báró, ha nyélbe ütik a Hitler-Windsor egyezséget. Aznap este a windsori hercegéket, miután egész délután az első osztályú fedélzeten napoztak, a Biddles házaspár látta vendégül; a férfi nemrégiben még az Egyesült Államok varsói nagykövete volt. A hangulat oldott, emelkedett volt. A hercegék akár egy békeidejű hétvégi hajókiránduláson is lehettek volna. Valójában élethosszig tartó száműzetésbe mentek.

Schellenberg távcsövön át figyelte távozásukat. A hajó olyan közel haladt el előtte, hogy - amint írta - „szinte megérinthettem volna. (...) Lassan visszatértem a házamba. Ezzel le is zárult ez a fejezet."

Valóban lezárult ez a fejezet - és Schellenberg túlélte. Berlinbe visszaérkezve jelentést tett Ribbentropnak, aki rövidre fogta a megbeszélésüket, s úgy tett, mintha torkig lenne az egész üggyel. Schellenberg még aznap délután átment a Prinz Albrechtstrasséra, hogy jelentést tegyen Heydrichnek, aki nagyon nyugodtan fogadta beszámolóját. Szótlanul hallgatta, több ízben helyeslően bólogatott, és végül azt mondta: - Nagyon zilált ügy. Kérem, ne létesítsen túl szoros kapcsolatot Ribbentroppal. Úgy vélem, az lett volna a leghelyesebb, ha egyáltalában nem vállalja el ezt a megbízatást. Feltehetően kezdettől fogva felismerte, hogyan fog végződni az egész. Meg kell állapítanom, hogy nagyon okosan viselkedett.

Így végződött a találóan elkeresztelt Willi-hadművelet. Amikor Heydrich aznap délután útjára bocsátotta Schellenberget, nyilván azt gondolta, az *Englandspielnek* egyszer s mindenkorra vége. Az angolok visszavonultak ködbe vesző kis szigetükre. Úgy értékelte, hogy többé nem akad dolga velük, így azután már arra a két lét- fontosságú akcióra összpontosíthatja a figyelmét, amelyek kezdtek kirajzolódni, miután a Führer elvesztette érdeklődését az Oroszlánfóka-hadművelet iránt.

Heydrich azonban tévedett. Végül éppen az angolok okozták a vesztét. Ugyanezen augusztus első hetében ugyanis mocskos angol és francia egyenruha-maradványokba öltözött, egyik hadsereg felszereléséhez sem tartozó gyakorlósapkát viselő több száz katona vánszorgott fáradtan York pályaudvarától a város pereme felé, a knavesmire-i lóversenypálya irányába. Szemmel láthatóan nem angol katonák lehettek, mert fegyverük sem volt, s egész magatartásuk roppant hanyagnak tűnt. Olasz hadifoglyok sem lehettek, bár ezek közül már hoztak ide néhányat „ellenséges idegenedként a knavesmire-i gyűjtőtáborba. Ezek a katonák alacsonyak és zömökek voltak, és egyértelműen külföldieknek tűntek.

Szökevények voltak egy nemrégen partra szállt külföldi dandárból, amely röviddel ezelőtt érkezett Dél-Franciaországból. Többségük az első vonalban harcolt, amíg nem evakuálták őket, de amint partot értek, fellázadtak. Arról panaszkodtak, hogy tisztjeik fasiszták és antiszemiták, ők pedig többé nem kívánnak harcolni a franciák által alakított cseh hadosztály maradványainak kötelékében. Valamennyien megtagadták a fegyverviselést; parancsnokuk Vladimír Clementis, egykori kommunista parlamenti képviselő volt, aki a háború utáni Csehszlovákia külügyminisztere lett, és 1952-ben felakasztották, miután bevallotta, hogy „nyugati imperialista".

Az angol hatóságok gyorsan cselekedtek. Az előző év júliusában Anthony Edén, az új külügyminiszter arról értesült magas rangú angol tábornokoktól a York Station szállodájában tartott titkos értekezleten - a szálloda közvetlenül azon pályaudvar mellett volt, ahová most a cseh szökevények megérkeztek -, hogy az átlagos angol sorozott katonák nem harcolnának, ha a németek partra szállnának, egyszerűen haza szökdösnének. Úgy határozott, hogy gyorsan véget kell vetni a rohadásnak. így azután ezt a 150 csehet elbocsátották a cseh hadseregből, és pisztolyokkal felszerelt angol pirossapkások őrizete alatt eltávolították őket bajtársaik közeléből.

Mindent egybevetve ez nem volt túlságosan jelentős esemény, hacsak azért nem, mert az aznap Yorkon átvonuló zendülők között volt egy bizonyos 17 éves közkatona, aki a „Jan Hoch" nevet vette fel. Hamarosan behívták az angol utászokhoz, ahol ismét más nevet választott, ezúttal az akkoriban népszerű cigarettamárka, a „du Maurier" alapján, s majdan feltűnt a legnagyobb kiadók világában - Róbert Maxwellként.

Heydrich sohasem értesült Maxwell létezéséről, mert amikor az kezdett híressé válni, ő már régóta halott volt. Minden bizonnyal értesült azonban azokról a lojális csehekről, akiket Maxwell odahagyott Whitchurch peremén, a cseh dandár Chelmondeley kastélyban létesített új táborában. Ott ugyanis két fiatal csehszlovák hazafi, mindkettő őrmester - az egyik morvaországi farmer, a másik szlovákiai lakatos -, arra készült, hogy bosszút álljon a németeken.

Hosszú utat tettek meg az isten háta mögötti csendes vidéki helyig, amely látszólag oly távol esett az európai háborútól. Bizonyára úgy tűnt nekik, hogy évek teltek el, amióta először vonultak illegalitásba, nyomukban Heydrich Gestapo-kopóival. Lényegében törvényen kívül helyezett személyekként lépték át hazájuk határát, és jóformán semmi esélyük sem volt. Varsó mellett átmeneti menedékre leltek, de ez nem tartott sokáig. A két menekülő könnyű zsákmánynak bizonyult a francia Idegenlégió toborzói számára. S ezzel megkezdődött hosszan tartó kalandjuk újabb szakasza. Besorozták őket ebbe az elit alakulatba, amely a hazátlan *és* reménytelen emberek gyülekezőhelye volt.

A franciaországi harcok során, mielőtt a francia hatóságok a németektől elszenvedett vereség után feloszlatták a cseh dandárt, mindkettőjüket kitüntették bátor magatartásukért. Most pedig ez a két ismeretlen cseh őrmester, Josef Gabcik és Jan Kubis bosszút esküdött a

németek ellen. Ők voltak azok, akik a későbbiek során megölték a zsarnokot, s élvezték rövid dicsőségüket.

III.
A nemzetközi színtér

„Jószerint még egy tetű lelke sem lakozik benned - mondta de a bűn már meggyökerezett."

Rudyard Kipling

1.

Göring birodalmi marsall egy ízben iszonyú dühbe gurult, amikor megkérdezték tőle, igaz-e, hogy egyik kegyence zsidó. „Hogy ki a zsidó, vagy ki nem az, azt *én* döntöm el." Indulatos kitörése a hitleri Németországban még a magas rangú párttagok körében is elterjedt felfogást tükrözte. Úgy tűnt, a nürnbergi faji törvények ellenére valamennyien fenntartottak környezetükben valamiféle zsidó klikket. így például Göring esetében nemcsak ifjúkori pártfogója, s feltehetően az apja által elhanyagolt anyja szeretője volt zsidó (ez az orvos bújtatta és ápolta, miután megsebesült az 1923. évi müncheni puccsban), hanem legmagasabb rangú légi marsallja, Milch hadseregtábornok, aki a London elleni négy hónapon át tartó villámháborút irányította 1940/1941-ben, szintén az volt.

Köztudomású, hogy a náci párt, és feltehetően a német nép meghatározó kisebbsége antiszemita volt. Mindazonáltal ugyanezek az emberek zsidó orvosokkal és fogorvosokkal gyógyíttatták magukat, üzleteket kötöttek zsidó bankárokkal, csodálták a színpad és a mozivászon zsidó csillagait, zsidó szeretőik, sőt feleségeik voltak.

A zsidók minden más nyugat-európai országnál inkább szétválaszthatatlanul összefonódtak Németország életével, amióta csak kiemelkedtek a gettóból a tizennyolcadik század végén. Még az olyan faji fanatikus is, mint Himmler, jól érezte magát zsidók között, s még 1944-ben is hajlandó volt kapcsolatot tartani a „héber sarjakkal ". Még két évvel azt követően is, hogy büszkén jelentette Führerének: Németország *judenrein* (zsidótlanított), sok ezer zsidó élt szabadon az országban. Árjákként elkönyvelt zsidók dolgoztak még mindig a német hadiiparban, sőt akadtak, akik szolgálataikért elnyerték a náci *Kriegsverdienstkreuz* (Háborús szolgálatért kereszt) kitüntetést. Németországban lényegében mindenkinek voltak zsidó üzlettársai és barátai, még a parasztoknak is, hiszen üzleteltek *Pluenjudenekkel,* zsidó házalókkal, akik a hátukon hurcolt nagy nádfonatú kosarakból árulták árujukat. Ám amikor ezek a zsidók kezdtek eltűnni, a legkülönbözőbb osztályú embereknek, akik esetleg mit sem tudtak a koncentrációs táborokról, óhatatlanul fel kellett ismerniük, hogy valami szörnyűség történik. (Délnyugat-Németország azon kisvárosában, ahol a szerző sok éven át élt, mindmáig beszélnek a város legkiválóbb zsidó polgárának a temetéséről: ez 1938-ban történt, és gyakorlatilag az egész lakosság kikísérte koporsóját a temetőbe. A gyászolók között *ott volt valamennyi helyi SS-legény is.* Számomra ez mindig azt igazolta, mennyire a társadalom szerves részei voltak a német zsidók, még a náci időszak legkegyetlenebb túlkapásai idején is.)

Ám a náci párt legelvetemültebb rasszista fanatikusainak a kivételével - amilyen például Julius Streicher, a pornográf *Dér Stürmer* kiadója volt - a náci *Prominenz* (elit tisztségviselő réteg) ritkán tekintette személyes ügyének az antiszemitizmust, vagy a zsidó állampolgárok üldözését. Egyetlen jelentős kivétel volt ez alól: Reinhard Heydrich, a „szőke zsidó", ahogyan a háta mögött emlegették.

Heydrich szemében a zsidók „aszociális elemek" (*Asozialen*), egy nemzetközi összeesküvés képviselői voltak, akik eltökélték, hogy megsemmisítik az „árja" fajt, s akiket ki kell irtani. A német mítoszok, az elfajzott antropológia és a titkos teuton rendek tanai bűvöletében élő Himmlerrel ellentétben Heydrich színtiszta pragmatikus felfogást vallott a zsidókról: ha nem lehet őket másutt letelepíteni, ki kell irtani őket.

Az „ezerévi birodalom" kezdetén közreműködött zsidókról készített hosszú listák összeállításában, hogy felkészüljön arra a napra, amikor a párt elrendeli, tegyék meg az

intézkedéseket ezen „aszociális elemek" ellen. Ekképpen SS-SD *Apparatj*a vezető szerephez jutott a *Judenfragé*bán (a zsidókérdésben). Ámde miután a német zsidók 1933 után néhány súlyos esztendőt szenvedtek el, az 1936-ban Németországban megtartott olimpiai játékok miatt a Führer arra kényszerült, hogy enyhítsen a párt által irányított üldözésen.

Ez azonban nem gátolta Heydrichet, hogy szüntelenül megfigyelés alatt tartsa a zsidó szervezeteket. Úgy vélte, ha a zsidókkal nem tudnak elbánni Németországon belül, akkor pénzügyi zsarolás, kisajátítás és deportálás kombinációjával kell megszabadulni tőlük. E tekintetben egy ismeretlen fiatal osztrák, aki beszélt jiddisül és egy keveset héberül, sőt volt a brit mandátum alatt álló Palesztinában is, az SD egy új „szerzeménye" járt az élen. Elsőként egyike lett Heydrich számos, rettegett „zsidó szakértőinek".

Heydrich ugyanazokat a rendszabályokat alkalmazva, amelyeket az ifjú Adolf Eichmann kezdett életbe léptetni az újonnan annektált Ausztriában, megkísérelte nemcsak hazájuk elhagyására kényszeríteni a német zsidókat fenyegetések, otthonaik kényszerfelvásárlása és pénzük elkobzása révén, hanem valójában *segítette* is őket az „ígéret földjére" történő kivándorlásban. Egy ízben szellemeskedve meg is jegyezte, hogy „egy nap a főrabbi Jeruzsálemben szobrot emeltet majd nekem azért, amit a bipsikért tettem".

Abban az időben a brit mandátumi hatóságok szigorú embargót rendeltek el zsidó bevándorlókra, abban a hiábavaló igyekeztükben, hogy fenntartsák a békét és megakadályozzák, hogy a palesztinai arabok és az újonnan érkezett zsidó telepesek közötti fegyveres viszály valóságos háborúvá fajuljon. Angol ügynökök hemzsegtek mindazokban a kikötőkben, ahonnan ütött-kopott öreg bérelt hajók megkísérelhettek zsidókat becsempészni Palesztinába. Ha ilyen hajók megpróbálták partra tenni szánalmas emberi rakományukat, a Királyi Haditengerészet közbelépett, és megállította őket. (A zsidó bevándorlókkal szembeni effajta tiltó rendelkezéseket gyakorlatilag a nagy világválságból éppen kilábaló egész nyugati világban alkalmaztak. Még Amerika is megtagadta, hogy egy névleges kvótán felül befogadjon a németországi üldözés elől emigráló zsidó menekülteket.)

Ebben a hadüzenet nélküli háborúban az angolok elleni harcot a zsidó telepesek Haganah nevű védelmi szervezete vívta, amely egyszersmind harcolt a zsidó települések védelmében az arab támadók ellen is. Ez a szervezet 1937-ben egy Feifel Polkes nevű közvetítőn keresztül valóban felvette a kapcsolatot Heydrich SD-jé- vel. Egy évvel később *látszólag* ugyanezen szervezet két képviselője (aki valójában az újonnan alakított zsidó felderítő szolgálat, a Mosszad tagja volt) bement az oroszlán barlangjába: Berlinbe jöttek, hogy tárgyaljanak az SD-vel, miként lehetne német zsidókat Palesztinába csempészni Heydrich segítségével! Az ész megáll, ha felidézzük a képet, amint a „végső megoldás" kiagyalója tárgyal a két ügynökkel, Pino Ginzburggal és Mose Auerbachhal!

Ugyanabban az időben, amikor a zsidókkal gyalázatosan bántak, sőt nyilvánosan tettleg bántalmazták őket Berlin utcáin, Ginzburg lakást vett ki a városban, hogy felügyelje a Palesztinába induló illegális transzportokat. Heydrich hetente 400 berlini zsidót juttatott Ginzburgnak a Szentföldre való szállításra, s ehhez szükség esetén Müller embereit is segítségül vette, hogy összefogdossák őket.

Heydrich 1939 októberében már azt tervezte, engedélyezi az akcióért fizető Mosszadnak, hogy „kivándorlókat" közvetlenül Hamburgból és Emdenből indítson útnak, felhasználva Canaris *Abwehrjét* és a német haditengerészetet, amelyeknek biztosítaniuk kellett volna, hogy a hajókat ne fogják el útközben.

A Lengyelország elleni támadás és Nagy-Britannia hadüzenete Németországnak 1939. szeptember 3-án egyszeriben véget vetett a jövőbeni gyilkos és az áldozatai közötti bizarr

együttműködésnek. Heydrichnek és „megsemmisítő csoportjainak" a kapacitását egyszeriben teljesen lefoglalta, hogy Lengyelországban kiirtsák a lengyel értelmiséget és az ország közel egymillió zsidó lakosát.

Addigra azonban Németország, Ausztria és Csehszlovákia zsidó lakosságának kétharmada már kivándorolt, s 70 000-en el is jutottak Palesztinába. Heydrich azonban úgy kalkulált, hogy még mindig tizenegymillió zsidó maradt Európában (köztük 300 000 Angliában), akiket el kell intézni, mert a kontinens csak akkor szabadul meg a „héber bacilustól". Hogyan fogjon neki ennek? Tudomásunk szerint 1940 derekán még nem vették fontolóra a népirtást.

Úgy vélték, a zsidókat más eszközökkel kell kisöpörni Európából. De ha a brit közigazgatás alatt álló Palesztinának nem kellenek, Németországnak meg pláne nem, akkor hová menjenek?

Franciaország bukása után Heydrich felmelegítette a probléma megoldásának egy régi tervét, amelyet első ízben még 1927-ben vetette fel Rotterdamban a holland Egon van Winghenes, aki amellett kardoskodott, hogy egy sziget, például a francia gyarmat Madagaszkár eszményi „otthonként" szolgálhatna, ahová át lehetne telepíteni „a világ zsidóságát". Természetesen nem kérdezte, akarják-e a zsidók, hogy kiragadják őket New Yorkból, Londonból vagy Berlinből, és kirakják őket az indiai-óceán kellős közepén. Az efféle „látnokoknak" rendszerint vajmi kevés a humorérzékük. Van Winghenes szerint ott „könnyen lehetne ellenőrizni őket", és a minimumra lehetne csökkenteni „a zsidó bacilus okozta fertőzés veszélyét".

Winghenes úgy tálalta ezt az elméletet, hogy meggyőződéses cionistának álcázta magát. Meglehet, soha nem hallott arról a régi zsidó mondásról, miszerint „cionista az a zsidó, aki fizet egy másik zsidónak, hogy egy harmadik zsidót Palesztinába küldjön". Azt állította, a zsidó faj megérdemli, hogy elég nagy országa legyen, ahol „szabadon fejlődhet".

Heydrich természetesen olvasta Winghenes elgondolását. S most, hogy Franciaország vereséget szenvedett, és a francia kormány késznek mutatkozott tőle telhetően mindenben a német győztesek kedvére tenni, felújította a hollandus javaslatát. Ezúttal azonban nem kérnék a zsidókat távozásra - szükség esetén erőszakkal is elszállítanák őket Madagaszkárra. „Megfelelően nagy területet adnának nekik, ahol zsidó államot alapíthatnának", természetesen árja (értsd, német) fennhatóság alatt.

Mint mindig, ha Heydrich elhatározott valamit, nyomban tett követte a döntést. Eichmannt a hamburgi Trópusi Intézetbe küldték, tanulmányozza az éghajlati viszonyokat. Felvette az érintkezést Ribbentroppal is, megtudakolta, milyen diplomáciai lépések szükségesek, és arról tájékoztatta a külügyminisztert, hogy feltehetően mintegy négymillió zsidót telepítenek majd át Madagaszkárra a háború után, amelyről a legtöbb német vezető azt tartotta, hogy mivel már csak Nagy-Britannia maradt meg hadviselő félnek, talán már hónapok múlva vége is lesz. Mintegy egy-két ezer zsidót áttoloncoltak a Birodalomból Franciaországba, feltehetően e „cionista telepesek" előfutáraiként, noha nekik fogalmuk sem volt, hogy e boldog jövő várományosainak szemelték ki őket.

A „végső megoldás" tanulmányozói később azt állították, hogy a „Madagaszkár-javaslat" valójában csupán a zsidók hamarosan bekövetkező tömeges meggyilkolásának fedőneveként szolgált. Bármennyire is kegyetlen és cinikus is volt azonban Heydrich, 1940- ben nem rendelkezett a becslés szerinti tizenegymillió európai zsidó likvidálásának tömegirtási eszközeivel. Valóban tömeges exodust akart kierőszakolni, hogy ezáltal egyszer s mindenkorra megtisztítsa a kontinenst a zsidók jelenlététől.

A terv azonban nem valósulhatott meg. Egy másik, nagyobb probléma kezdett kirajzolódni, amely háttérbe szorította a *Juden- fraget.* Most, hogy Franciaországot „kiütötték", és Piagy-Britannia feltehetően bármely pillanatban megadhatta magát, Hitler a figyelmét azon országra összpontosította, amelyet mindig is Németország és Európa igazi és legveszélyesebb ellenségének tekintett - ez pedig Szovjetoroszország volt.

2.

A zsidókérdés megoldását tehát egy időre elhalasztották, a Mada- gaszkár-terv füstté vált, mindössze egy lábjegyzetnyi maradt belőle a második világháborúval foglalkozó történelemkönyvekben. Heydrich a lengyel értelmiségiek, katonatisztek és jelentősebb zsidók kiirtására szorítkozott. Ugyanakkor azonban szerte Németországban és a megszállt Európában összegyűjtötték a zsidókat, hogy a Lengyelországban és a nemrégiben meghódított keleti területeken újonnan létesített gettókba szállítsák őket.

Később olyan vélemények is elhangzottak, miszerint a zsidók azon területekre szállítása, ahol könnyűszerrel ellenőrizhetők, megsemmisítésük szükségszerű előjátéka volt. Úgy tűnik azonban, hogy az 1940/1941-es időszakra vonatkozó, még rendelkezésre álló korabeli német írásos anyagok arra utalnak, hogy a zsidókért felelős Heydrich és hóhérlegényei valójában nemigen tudták, mit is kezdjenek velük. Agyonlőjék-e vagy bebörtönözzék őket? De honnan vegyenek elegendő német munkaerőt, amely bármelyik megoldásban segédkezhetne? A Birodalomban létesített koncentrációs táborok SS-őreit máris behívták vagy besorozták a *Waffen-SS* egységeibe, amelyeket felkészítettek az Oroszország elleni támadásra. Pénzügyi nehézségek is felmerültek. A nyugaton elkobzott zsidó tulajdon természetesen hasznosnak bizonyult Himmler *Allgemeine* SS-e pénzalapjainak a feltöltéséhez. Csakhogy ez a pénz gyorsan fogyott, és ellentétben a hadsereggel, az SS-nek fizetnie kellett a keleti gettókban és táborokban tartott sok százezer nem termelő zsidó eltartásáért, akinek a munkájára szüksége volt.

A nagy német cégek - sok közülük mindmáig létezik - nem voltak hajlandók támogatást nyújtani, tanácsokkal szolgálni pusztán azért, hogy szolgálhassák a nemzetiszocializmus szent ügyét. Himmler ugyan Németország második legnagyobb bankja, a Dresdner Bank három igazgatóját kinevezhette az SS tiszteletbeli ezredesének, ám a háborúból már akkor is óriási hasznot húzó bank szintén követelte a maga font húsát. Előlegezte a koncentrációs táborok földterületének megvételéhez szükséges pénzt, és kamatot követelt ezekért a kölcsönökért. A táborokra az *Allianzversicherung* - amely ma is Európa egyik legnagyobb biztosítótársasága - kötött biztosítást. Most ez is követelte, fizessék ki a prémiumait. Idővel ezek a prémiumok évi sok millió birodalmi márkára rúgtak. Hasonló volt a helyzet sok tucatnyi más német kis- és nagyvállalat esetében, kezdve helyi pékségeken, egészen a mamut építési vállalatokig, amelyek a zsidótáborok beszállítóiként működtek. Még azok a szeméttelep-feltöltő vállalkozások is fizetséget követeltek, amelyek földtulajdonain tömegsírokba temették a zsidó és más foglyokat. A zsidók élve vagy halva pénzbe kerültek, a pénz pedig fogytán volt.

Heydrich fölismerte, eljött az ideje, hogy változtassanak az elképzeléseken. A problémát, legalábbis pillanatnyilag, nem lehetett exportálni. A zsidókat nem lehetett likvidálni, mert az SS nem rendelkezett a hullák eltüntetéséhez szükséges erőforrásokkal, személyzettel, de még megfelelő területekkel sem. Mivel egyre nőtt a letartóztatott és bebörtönzött zsidók száma, s ennek következtében gyorsan emelkedett az SS adóssága, módot kellett találni, hogy a zsidókkal fizettessék meg saját bebörtönzésük költségeit.

Maga Heydrich nem talált megoldást e problémára, de az SD- ben ugrásra készen állottak jó néhányan, akik csak a hívó szóra vártak, hogy cinikus elméleteiket megvalósíthassák, ha elérkezik annak az ideje. A legkevésbé sem aggasztotta őket, hogy ha ezt megteszik, sok nemzedéknyi időre tönkreteszik Németország erkölcsi hitelét. Ezekből a fiatalokból, a halál technokratáiból, a népirtás közgazdászaiból kerültek ki azok, akik a tizenkilencedik század

Dichter und Denker (költők és filozófusok) Németországát a húszadik század *Kichter und Henker* (bírák és hóhérok) országává változtatták.

Míg tehát Heydrich és társai töprengtek a probléma megoldásán, és az Oroszország elleni háború a *Wehrmacht* óriási arányú győzelmeivel kezdődött, amelyek szemmel láthatóan háttérbe szorították Európa új urainak minden egyéb problémáját, Schellenberg továbbra is fenntartotta kapcsolatát Canarisszal, a vetélytárs titkosszolgálat, az *Abwehr* főnökével.

Egy reggel, amikor Schellenberg a RAF Berlin elleni légitámadása miatt zaklatott állapotban volt, mert lakása is megsérült kissé a bombázásban, s ezért meglehetősen nyomott hangulat lett úrrá rajta, szokásos közös heti reggelijük során Canaris megkérdezte: -Vajon Heydrich *Obergruppenführer* továbbított-e bármiféle anyagot a japánokról a Führernek?

Schellenberget meglepte, Canaris milyen alaposan ismeri Heydrich dolgait, s arra gyanakodott, hogy Canarisnak beépített embere lehet a Prinz Albertstrassén. (Valamennyi pártfejes kémkedett egymásra. Többségük felismerte, hogy Hitler kijátssza őket egymás ellen, s jól teszik, ha megtudják vetélytársuk terveit.) - Nem, amennyire tudom, nem küldött ilyen anyagot - válaszolta. - Azt azonban tudom, hogy Himmlert nagyon érdekli Japán. Az oroszországi hadjárat előtt egyenesen elrendelte, néhány SS-tisztjelölt tanuljon japánul. Az volt a szándéka, közülük negyvenet Japánba küld, hogy a japán hadseregben szolgáljanak, és cserében negyven japán tisztjelölt szolgálna nálunk.

Mindazonáltal, folytatta Schellenberg, Himmlert továbbra is erősen foglalkoztatja a faji tisztaság kérdése. Jóllehet a japánok „tiszteletbeli árják", a *Reichsführer SS* határozottan ellenezte, amikor a berlini japán nagykövetség egyik beosztottja feleségül akart venni egy német lányt.

Ámde mivel Japán és Amerika egyre közelebb került ahhoz, hogy háború törjön ki közöttük, Himmler és Hitler kezdett kissé engedni faji előítéleteiből, s ekkor történt, hogy Berlinben megjelent Keletről egy küldött, aki szerette volna megszerezni mind Japán, mind Németország segítségét „megszállt" országa felszabadításához. Ezt az embert a legmerészebb képzelettel sem lehetett „tiszteletbeli árjaiként elképzelni.

Angliában nevelkedett előkelő kasztbeli hindu volt, aki a kommunizmussal való rövid kacérkodás után fanatikus indiai nacionalista lett. A neve Subhas Chandra Bőse volt, s rövid élete alatt az ellenség sajtójában „India tigrise”ként szerepelt.

A Hitler által nyújtott segítség fejében Bőse azt javasolta, mintegy 3000 főből álló „indiai légiót" állít fel az Észak-Afrikában fogságba esett, s most a Birodalom területén, német hadifogolytáborban tartott indiaiakból. Ezeket a katonákat szabályszerű harci alakulatként lehetne bevetni, miután német tisztek és tisztesek kiképezték őket. Hitlernek nem tetszett az ötlet: - Hogyan lehetne rávenni olyasvalakit arra, hogy öljön - dohogott -, aki még egy bogarat is eltávolítana az útjából, nehogy rálépjen? - Bőse tehát azt javasolta, vessék be „indiai légióját" titkos akciókban. Tagjai akkor éreznék, hogy tesznek valamit hazájukért, ha India északnyugati határvidékén felderítő és szabotázsakciókat hajtanának végre.

Egy realista azt mondhatta volna erre, „igen, onnan könnyebben szökhetnének haza szülőfalvaikba". Hitler azonban áldását adta e javaslatra, s így történt, hogy a szélsőségesen rasszista előítéleteket valló Németországban az első önkénteseket a Drezda melletti königsbrucki kiképzőtáborba vitték. Megszületett az „indiai légió". Az első lett azon számos „nem árja" alakulatok - többek között a boszniai mohamedánok, a ferdeszemű tatárok, sőt a sámán hitű szibériaiak - sorában, amelyek felvételüket kérték a német fegyveres erőkbe, kiváltképpen az árja-fanatikus Heinrich Himmler parancsnoksága alatt álló *Waffen* SS-be!

Bőse végül kiábrándult a németekből, akik vonakodtak segítségére sietni India felszabadításában. 1942-ben tengeralattjárón távozott Németországból, az óceán közepén átszállt egy japán tengeralattjáróra, és a japánoktól kért támogatást. Balszerencséjére azonban a japánok ugyanannyira faji előítéletesek voltak, mint a németek, és nemigen felcserélték idejüket a „fekete kulikra". Csakhogy ők jobban álcázták előítéleteiket. A japánok által létrehozott keleti „Közös Jóléti Szféra" védnöksége alatt „szabad indiai hadsereg"-et állítottak fel, amelyet azután Burmában vetettek be. Az így megalakított több indiai hadosztály azonban nem harcolt ott sikeresen, és angol tiszteknek állítólag erőszakkal kellett visszatartaniuk katonáikat, főként a gurkhákat, hogy ne boncolják fel azon nyomban a fogságukba esett „renegátokat".

A németek által kiképzett 3000 fős *Freies Indien* hadosztály szintén nem aratott nagy sikereket, amikor végül reguláris csapatokkal került szembe Normandiában. A legtöbb indiai katona rövid küzdelem után megadta magát az amerikaiaknak. Ami Bősét illeti, repülőgépe a háború végén a Távol-Keleten lezuhant, holttestét sohasem találták meg. Egyesek szerint megkísérelt Oroszországba menekülni, hogy ott újraindítsa hadjáratát egy másik diktátor, nevezetesen Joszif Sztálin újdonsült szövetségeseként.

Napjainkban S. Ch. Boséra gyakorlatilag senki sem emlékezik már Indián kívül. Ott viszont harminc éve lovas szobrot emeltek a *Jai Hind* mozgalom alapítójának tiszteletére. Egy hatalmas farkú ló hátán ül, nagyon angolos egyenruhát és tábori sapkát visel, és a hősi pózhoz képest meglehetős furcsa módon szarukeretes szemüvege van.

Az indiaiak és problémáik azonban 1941 őszén nem szerepeltek Heydrich legfőbb gondjai között. Bármilyen nagy feladatokat rótt rá a hivatala, eltökélte, hogy egyengeti saját karrierjének útját, és amellett élvezi az életet. Jóllehet azt követően, hogy az előző évben lezuhant az általa vezetett Me. 109-es vadászrepülőgéppel, és többé nem engedték felszállni ilyen harcigéppel, továbbra is repült saját, elavult, kétfedelű gépével, sőt, ha lehetősége nyílott rá, alattomban felszállt a *Luftwaffe* újabb típusú gépeivel is.

A keleti arcvonalon uralkodó zűrzavarban, ahol óriási területeken folytak a gigantikus harcok, az SS rendőrtábornok és tartalékos *Luftwaffe* őrnagy könnyűszerrel meggyőzhette a légierő helyi hatóságait, hogy neki is jár némi szerep az új hadjáratban. Elképesztő, de Himmler helyettesének, a Birodalom jó néhány legrejtettebb titka tudójának megengedték, hogy légi bevetéseken vegyen részt az orosz arcvonalak mögött. Ez jellemző volt Heydrichre. Efféle tevékenységének következményeivel nemigen törődött, ha maga az akció előmozdította a karrierjét. Az igazság az, hogy Heydricht kizárólag a célszerűség és fanatikus becsvágya motiválta, s úgy vélte, ez egy nap majd a hatalom csúcsára röpítheti. Egy ízben részegen azt mondta két cimborájának, nem habozna megszabadulni magától Hitlertől sem, ha „az öreg elfuserálná a dolgokat".

Mielőtt azonban elindult volna üstökösszerű pályafutásának végső és végzetes szakaszán, még utolszor ismét túlzásra ragadtatta magát. Anélkül, hogy szólt volna Himmlernek, rávette a *Luftwaffe* keleti hatóságait, engedélyezzék számára a részvételt egy felderítő-bombázó bevetésen a visszavonuló oroszok vonalai mögött. Ma, hatvan esztendővel az események után, homályosak a részletek. Annyi azonban bizonyos, hogy a Himmler után Európa-szerte másodikként legrettegettebb ember gépét leszállásra kényszerítették, őt magát pedig eltűntnek nyilvánították.

Óriási riadalom támadt. Elképzelhető, milyen vádak és ellenvádak röpködtek a *Luftwaffe* keleti főhadiszállásán. Fejek hullottak a porba. Vezérkari tiszteket hirtelen az első vonalba vezényeltek.

Hagy sietve gyalogsági és felderítő egységeket küldtek abba a térségbe, ahonnan utoljára jelentették, hogy látták Heydrich gépét. De nem bukkantak a nyomára.

S akkor váratlanul megjelent a borostás, kimerült, de diadalittas Heydrich. Negyvennyolc órán át bolyongott az ellenség vonalai mögött, elrejtőzött az orosz őrjáratok elől, kerülte a falvakat, források vizét itta, fákról lopkodott gyümölcsöt, s végül szerencsésen átért az övéihez.

Elképzelhető, milyen megkönnyebbülés lett úrrá a német vezetésen. Az is elképzelhető, mennyire meglepődött Himmler, amikor meglátott egy újabb kitüntetést Heydrich zubbonyán. Vajon mivel és hol érdemelhette ki beosztottja a Vaskeresztet, a Pilóta Harci Érdemérmet és a Fekete Sebesülési Érmet, amikor csontos mellkasát eddig csupán a bronz Sportérdemrend és a harmadik osztályú Háborús Szolgálatért Kereszt díszítette?

Nem maradt azonban ideje, hogy kielégíthesse kíváncsiságát. Heydrich ugyanis újabb feladatot kapott számos tisztsége megtartása mellett, ő pedig villámgyorsan el is fogadta azt. Ez viszont azzal járt, hogy hetekre, talán hónapokra távol kellett lennie Berlintől. Ez azonban nem aggasztotta, megbízása pedig minden bizonnyal megkönnyebbüléssel töltötte el számos alárendeltjét. Végül mondta feleségének - nem leszek többé a nemzet átkozott vérebe. Ez majd megváltoztatja az életemet.

Valóban megváltoztatta. Kilenc hónappal később halott volt.

IV.

Egy gazdasági birodalom megalapítása

Am deutschen Wesen soll die Welt genesen
(A német természetből erőt merítve gyógyuljon a világ)

II. Vilmos császár

1.

Az ilyen helyeket német geopolitikusok és katonai stratégák *Drehscheibenne*k nevezik. Ez sokkalta plasztikusabb és szemlél- tetőbb kifejezés a kissé prózai angol fordításnál („tumtables", fordító korong). (A német *drehen* ige kétségtelenül „fordítani"-t jelent, de van „csavarni" és „rögzíteni" mellékértelme is.) Általában felöleli, az angol szótól eltérően, az egész katonai, politikai és gazdasági fogalomkör minden lehetőségét is.

Az Oroszország elleni 1941. június 22-i német támadás óta Közép-Európában talán Európa valamennyi *Drehscheibennek* közül a legfontosabb a csehországi volt. Csehország korábban a Csehszlovák Köztársaság részét alkotta, 1939 márciusa óta azonban Németországhoz tartozott. Bárki, aki uralta, ellenőrizhette a Baltikumot, a Dunát, Délkelet-Európát és a közép-európai vízi utakat, nem is szólva arról, hogy itt volt Filsenben a fegyvergyártó hatalmas Skoda Művek, Brnóban meg a Kézifegyver Gyár (egyébként a Brent, az angol hadsereg szabvány könnyűgépfegyverét is itt tervezték annak idején.) Egyszóval, Csehország létfontosságú volt a német hadigépezet számára, kiváltképpen ekkor, amikor már folyt az Oroszország elleni háború.

Hasonlóképpen, ahogyan a német győztesek a nyugati megszállt országokban tették - ahol a helyi főnökök szívvel-lélekkel együttműködtek velük, s Renault harckocsikat, francia lövegeket, belga kézi fegyvereket, holland egyenruhákat stb. gyártottak számukra-, most bekebelezték a csehszlovák ipart a saját haditermelésükbe. A RAF támadásainak hatósugarán kívül eső területen gyártották már 1941 szeptemberében a *Wehrmacht* harckocsijainak egyharmadát, tehergépkocsijainak egynegyedét, könnyű gépfegyvereinek pedig negyven százalékát. S a német hadiipar egyre több üzeme települt át ebbe a bombázástól mentes övezetbe. Egyedül Prágába 3000 német köztisztviselő és irodai alkalmazott érkezett családostul ennek az évnek augusztusában és szeptemberében.

Csakhogy volt egy üröm az örömben - a Benes vezetése alatt működő emigráns kormány Londonban, s vele párhuzamosan a Klement Gottwald irányításával működő megfelelője Moszkvában. Mindkettőt felhasználták arra, hogy lázadást szítsanak, szabotázsra biztassanak a térségben. A BBC Külföldi Szolgálata esténként és éjszakánként óráról órára sugározta a felhívást: „POMALU PRACUJ, POMALU PRACUJ", vagyis „DOLGOZZATOK LASSAN"*

A cseh munkások minden fenyegetés és megvesztegetési kísérlet ellenére meg is tették, de még ennél többet is. A szláv többséget vaskézzel kormányzó német kisebbség rémületére szabotázsakciókat kezdtek végrehajtani saját gyáraikban és közlekedési útvonalaikon. A londoni és a moszkvai kémfőnökök és a háttérből irányítók könnyűszerrel meggyőzhették őket ennek szükségességéről. A cseh munkások zúgolódtak. Új német főnökeik harmadrendű állampolgárokként bántak velük, s a hadiiparban dolgozó német munkásokkal ellentétben nem kaptak nehéz testi munkásfejadagokat. Legfőképpen az bőszítette őket, hogy a német cigaretta fejadaguknak csupán egy részét adták ki nekik. Ha pedig több cigarettát akartak vásárolni, kénytelenek voltak a virágzó feketekereskedelemhez folyamodni, azt pedig az őket megrövidítő ugyanazon német főnökök irányították.

Mindennek következtében sztrájkok robbantak ki a cseh munkások körében, sőt gyújtogatok is működésbe léptek. 1941 augusztusában 100 000 tonna üzemanyag lett lángok

martaléka. Telefonvezetékeket vágtak át, tehervagonokat rongáltak meg. 1941 szeptemberére Csehországban a haditermelés tizennyolc százalékkal, egyes gyárakban pedig harmincöt százalékkal csökkent. A németek tudták, tenniük kell valamit ez ellen.

Úgy tűnik, Hitler személyesen határozott úgy, hogy Heydrich vegye kézbe Csehországot. Német ügynökök jelentése szerint 1941. október 28-ra a csehek általános sztrájkot terveztek. Hitler tisztába volt vele, hogy ennek katasztrofális következményei lennének az orosz fronton. Azt is tudta, a rend helyreállítására olyasvalakire lenne szüksége, mint „a vasszívű férfi", ahogyan ő Heydricht nevezte. Igen, Reinhard Heydrich az, akire szüksége van. Miután Heydrich visszatért előzetes csehszlovákiai ellenőrző útjáról, első ízben jelenthetett személyesen a Führernek az ottani helyzetről,! Hitler tudta, e kinevezéssel számos jelentős személyiség érdekeit sérti mind a párton, mind a német diplomáciai testületen belül, de nem tágított, s kinevezte Heydricht „ideiglenes *Reichsprotektorréi*1 Az a 37 esztendős férfi, akit ifjúkorában „Izzy"-nek csúfoltak, akit büntetésből elbocsátottak a német haditengerészettől, gyakorlatilag egy ország vezetője lett" - igaz, ellenséges országé, de mégiscsak országról volt szó. Aznap este közölte várandós feleségével, „a Führer megbízta, utazzon Prágába, és állítsa helyre a rendet ott".

Felesége válaszul könnyekben tört ki. Később így számolt be erről: „Rettenetesen lesújtott a hír. A férjem sohasem jött haza, jobban mondva csak látogatóként járt a házunkban. Tíz éven át voltam Reinhard Heydrich felesége, ebből úgy számítom, hét évet töltött otthontól távol." Azt mondta neki: - Jobb lett volna, ha postásnak mégy.

Ezzel azonban nem lohasztotta le férje lelkesedését. - Hát nem érted, mit jelent ez nekem? Végre igazán pozitív feladatot kaptam. Végre valahára valami jobbat, mint hogy a nemzet szemétládája legyek. - Linát azonban nem tudta meggyőzni.

Három nappal Prágába érkezte után Heydrich magához rendelte a helyi német vezetőket. - A cseheknek nem jut szerep az Új Európa jövőjében - közölte velük. - A cseh nemzet fajilag értékes elemeit elnémetesítjük. Ami pedig a többieket illeti, azokat „sterilizáljuk, vagy falhoz állítjuk". - Durva beszéd volt, nem esett szó benne a csehek orra előtt elhúzott mézesmadzagról, csak a botról. Heydrich hamarosan taktikát változtatott, és lerakta az olyasféle Európa alapjait, amelyben közel hatvan évvel később élünk, bármilyen elképesztően hangozzák is ez. Az „Új Európa" német elgondolás volt, amely ismét felbukkant Németország 1945-ös veresége után, jóllehet más formában. Mindenesetre ezt az Európát is Németország irányítja. Ez azonban sokkal később, jóval Heydrich halála után következett be.

Heydrich egy héten belül munkához látott. Szinte azonnal kiérdemelte a „prágai hóhér" nevet, annyira könyörtelenül számolta fel a cseh értelmiséget, azokat a makacs politikusokat, akik nem engedtek a németeknek, és természetesen a zsidókat. Míg az SS megsemmisítő különítményei és az SD-ügynökök gondoskodtak ennek a kérdésnek a megoldásáról, polgári tanácsadói a cseh munkások és a fegyvergyárak problémáival foglalkoztak. Ezúttal nem alkalmazhatták azokat a rendszabályokat, amelyek olyannyira hatékonyaknak bizonyultak Franciaországban, Belgiumban és Hollandiában, ahol a helyi szakszervezeti boncoknak és a gyártulajdonosoknak megígérték: nem lesznek sztrájkok, és biztosítják a profitot. Nem tehették, mert Csehországban *a főnökök németek voltak.*

Ehelyett azzal kísérleteztek, hogy a cseh munkásoknak ugyanazokat a kedvezményeket nyújtották, amelyeket a német munkások élveztek, jóllehet ezt módosítva hajtották végre. Haladéktalanul megemelték a nehéz testi munkások zsír- és a cigaretta-fej- adagját. A fényűzőbb csehországi üdülőhelyek, például Karlovy Vary szállodáit lefoglalták, és cseh munkások nyaralóivá alakították át azokat. A kimerült munkásokat fizetett gyógykúrára küldték gyógyfürdőhelyekre, hadd élvezzék a gyógyforrásokat és a diszkrét éjszakai életet; orvosok meg ápolónők körültekintően gondoskodtak jólétükről. A Cseh Köztársaság történetében első ízben bevezették német mintára az egészségi és társadalombiztosítás juttatásait.

Az eredmények szinte azonnal megmutatkoztak. A cseh munkások kezdtek együttműködni a németekkel. Azt kérdezték maguktól, vajon miért kockáztassák életüket a Londonban meg Moszkvában biztonságban ücsörgő politikusok kedvéért. Növekedésnek indult a termelés. A több élelmiszerhez jutó munkások, zsebükben egyre több készpénzzel, ismét kezdhettek vásárolni. Csakhogy immár nem a feketepiacon. Heydrich ugyanis ragaszkodott hozzá, hogy csapjanak le a feketekereskedelemre. Feketézőket tartóztattak le, vádat emeltek ellenük, lett légyenek csehek vagy németek, agyonlőtték őket, és erről részletesen beszámoltak az újságokban. Még a Földművelésügyi Minisztérium egyik magas rangú tisztségviselőjét, bizonyos Otokar Frankenbergert is kivégezték, amiért részt vett a feketepiac egy nagyarányú ügyletében. Heydrich Sup*penwirtschaftja* (leves-gazdaságtana), ahogyan ő az új rendszabályokat nevezte, kezdte meghozni a gyümölcsét.

A faji tisztaság apostola ezután újabb lépésre szánta el magát. Azt kérelmezte Berlinben, engedélyezzék csehek számára, hogy német nemzetiségért folyamodjanak. Ez hallatlan dolognak tűnt akkoriban. Még ma is kényes kérdésnek számít a demokratikus Németországban. Bárki, aki bizonyítani tudja, hogy felmenői között van egy német nagyszülője, a tizenkilencedik századi „vérségi törvény" alapján kérelmezheti a német állampolgárságot. Másrészt viszont az országban már három nemzedék óta tartózkodó törököknek, akiknek gyermekei csakis németül beszélnek, hosszú, nehéz utat kell megtenniük, ha annak az országnak az állampolgáraivá kívánnak válni, ahol születtek. Jóllehet már közel egymillió ilyen török volt Németországban 1988-ban, alig maroknyinak sikerült megszereznie a német állampolgárságot. Ugyanez a helyzet más nemzetiségbeliekkel, akik az 1950-es évek „gazdasági csodája" idején jöttek „vendégmunkásokként" Németországba. A hivatalos német politika azt illetően, ki válhat németté, továbbra is ugyanolyan rideg, mint a *Kaiser* idején.

Heydrich azonban azt vallotta, hogy bárkinek, „aki harckocsit épít a német hadsereg számára, élveznie kell azt a tudatot, hogy saját *hazájának* szolgál ezzel". Ezt a mindeddig példátlan, radikális rendelkezést jóváhagyták, és számos Cihacek, Doskocil és Krzal nevű csehből derék német Forster, Rotter és Schwarz lett.

Ámde Heydrich „mézesmadzag és bot" technikájának a sikere okozta egyben bukását is. Jóllehet gyakorlatilag ismeretlen volt külföldön, a cseh hírszerző szolgálat, illetve annak az országban maradt szórványa fölismerte ezt a veszélyes erőt, amely honfitársait ellenállókból együttműködőkké gyúrja át.

Az „A-54-es", más néven „Réné " nevű ügynök már korábban felhívta a figyelmet Heydrichre, mint olyan személyre, akire figyel
ni kell. A cseh hírszerző szolgálat e legfontosabb és legtitkosabb ügynöke, még azelőtt, hogy a *Gruppenführ*ért kinevezték volna a protektorátus élére, felismerte, milyen veszéllyel járna, havaiéban megkapná a prágai megbízást. Az, hogy az „A-54-es" már *jó előre* tudomást

szerzett a legfelsőbb szinten küszöbönálló változásról, egyáltalán nem meglepő. Az „A-54-es" ugyanis, aki talán a legjelentősebb európai ügynök volt mindkét oldalt beleértve a második világháborúban, elfogadta azt a megtiszteltetést, amit Heydrich egykor visszautasított: nem kisebb személyiségnek, mint Heydrich főnökének, Heinrich Himmler *Reichsführer* SS-nek volt régi *Dutzfreundja.* (Az a rendkívüli német megtiszteltetés, hogy valakit tegezni lehessen.)

2.

1939. március 15-én reggel a londoni *Daily Mail* olvasói ezt olvasták újságuk első oldalán öles betűs címként: „HÁROM HADSEREG INDULT MEG - németek, magyarok és visszavonuló csehek". Német és magyar csapatok nyomultak be a független Csehszlovákia utolsó részébe, és egyetlen cseh ezred kivételével, amelyet visszahagytak harcolni, a cseh hadsereg visszavonulóban volt.

A hírt ismertető cikk alatt a lap fényképet közölt, amelyen három férfi pillant ki egy, a croydoni repülőtéren éppen leszállt repülőgépből, s a kép alatt ez volt a felirat: „Tizenegy titokzatos férfi érkezik légi úton - szigorúan titkos küldetésben". A cikket író újságíró szerint a Prágából a KLM gépével „tegnap este tíz órakor érkezett'[1] tizenegy férfi „állítólag a volt cseh kormány tagja". Valójában a cseh hírszerző szolgálat vezető munkatársai voltak, parancsnokuk Frantisek Moravec alezredes. Az előző éjszaka nagy sietségben kiürítették saját hírszerző dossziéikat, az anyagot azután diplomáciai postában vitték ki Prágából, majd sietve felszálltak a prágai repülőtéren rájuk váró repülőgépre. Váltás ruhát sem vittek magukkal, még szeretteikkel sem közölték, mit terveznek. Moravec így beszélt erről a háború után: „Csak annyit mondtam, hogy éjszakai útra indulok Morvaországba, s megkértem a feleségemet, csomagoljon be nekem két inget és egy fogpasztát.

S most ott álltak emigránsokként Londonban, nem volt sem pénzük, sem barátjuk, mert egykori hazájuknak nem volt megállapodása Nagy-Britanniával. De felbecsülhetetlen értékű ajándékot hoztak magukkal a brit Secret Intelligence Service-beli kollégáiknak az „A-54-es" ügynök személyében.

Az „A-54-es", vagyis Paul Thümmel eszményi ügynök volt a csehek számára, mert könnyen hozzáférhetett a legtitkosabb német forrásokhoz is. Odahaza, szászországi szülőföldjén a nemzetiszocialista párt alapító tagja és Himmler *Dutzfreundja,* ráadásul a német *Abwehr* kulcspozícióban levő tagja is volt, aki akadálytalanul utazhatott keresztül-kasul az egész megszállt Európában. Valamely csakis általa ismert oknál fogva Thümmel még a harmincas évek végén önként felajánlotta szolgálatait a meglepett cseheknek. Jóllehet eleinte gyanakodtak, elfogadták ajánlatát, s kiderült, hogy valóságos kincsesbányára bukkantak.

Thümmel figyelmeztette őket, mikor támadják meg hazájukat. Közölte velük a Franciaország elleni támadás dátumát, majd, miután a csehek kezdtek együttműködni az SIS-szel, tudatta velük, hogy elhalasztották az Oroszlánfóka-hadműveletet, s hogy helyette Hitler Oroszországot szándékozik megtámadni.

Amikor 1939-ben az angol hírszerző hálózat olyan gyorsan megsemmisült a kontinentális Európában, hogy 1940-ben Churchill kijelentette: „A calais-i óratoronyról le tudom olvasni a pontos időt (Doverben beszélt, de nagyjából ez minden, amit az odaáti dolgokról tudok", az „A-54-es" volt a csehek titkos aduja. A német áruló nyitotta meg előttük a Whitehallhoz vezető ajtót, mert folyamatosan szállította a tervezők által létfontosságúnak ítélt információkat. így történt, hogy a dr. Benes vezette kicsiny létszámú és vitatott cseh emigráns kormány az indokoltnál jóval nagyobb befolyással rendelkezett Londonban. Míg az SIS szalmaszálakba kapaszkodva tehetetlenkedett, a csehek szállították az „árut".

Heydrich nem tudott erről, ám saját SD-ügynökeitől és Canaris Abwehrjének az embereitől értesült - a két szervezet ekkor már egymásra is kémkedett -, hogy az „A-54-es" napi rádiókapcsolatban áll Londonnal. Úgy vélte, éppen ez a kém küldi meg a londoni cseheknek a

hazájukban végbemenő események részleteit, amit azután a BBC által sugárzott németellenes propagandaadásaikban fel is használnak.

Eltökélte, hogy az „A-54-est" meg kell találni, s mivel közismerten ódzkodott tőle, hogy fontos feladatokat másokra bízzon, maga vállalta, hogy felkutatja az ismeretlen kémet.

Heydrich rámenősen dolgozott: fenyegetett és vesztegetett, így azután gyorsan haladtak a nyomozásban. Az SD rádiós szakemberei megfejtették az „A-54"-es kódját. Az elfogott és megfejtett üzenetekből kiindulva az „X áruló csoport" (így nevezték Heydrich különleges kutatócsoportját) gyors ütemben közelített a célja felé. Tizenegy nap telt csak el, hogy megfejtették az ügynök kódját, s már tőrbe is csalták és el is fogták. Az „A-54-es", Paul Thümmel valódi neve és szerepe villámcsapásként érte Heydricht. Hogyan járjon el a főnök régi barátjával szemben? Ráadásul Thümmelnek túl sok barátja volt a legmagasabb körökben, és így nem lehetett olyan kezelésnek alávetni, amilyen közönséges ügynököknek kijárt. Heydrich tehát kénytelen volt kesztyűs kézzel bánni vele. Thümmelt valamiféle enyhe letartóztatás alapján házi őrizetbe vették, és mindössze egyetlen őr felügyelt rá. A vele szemben alkalmazott bánásmód annyira enyhe volt, hogy egy este, amikor az őr aludt, sikerült neki kiosonnia a lakásból, és közölnie egy cseh összekötőjével, mi történt vele.

Most már a régi gestapósok vették át az ügyet. A háború utáni filmekben ezeket mindig brutális gengszterekként ábrázolták, akik foglyaikból kiverik az információkat. A valóságban a legtöbb gestapós, akit kémkedéssel gyanúsítottak, ügynökök és más effélék kihallgatásával bíztak meg, egykori zsaru volt, aki a szolid, aprólékos, világszerte alkalmazott rendőri eljárások során tanulta ki a szakmáját. Mindent tudtak a gyanúsítottal szemben álló rendőr pszichológiájáról. Tudták, hogy *ők* vannak az erő helyzetében, bármikor kényük-kedvük szerint meglephetik a foglyot, míg a gyanúsított csupán reagálhat. Tudták, miként kell ellenőrizni és újraellenőrizni állításait, s így a fogoly végül vagy elszólja magát, vagy vallomást tesz, csak hogy kis pihenőhöz jusson. Azonkívül, ha „szigorú vallatást" kívántak alkalmazni - kézikönyveikben ez volt a kínzás fedőneve -, többnyire magától Himmlertől kellett engedélyt kérniük.

Míg tehát Thümmelt megmentette a „szigorú vallatástól" az, hogy Himmler közeli barátja, kevés esélye volt megúszni az árulását, amikor Willi Abendschön^egy veterán vette kezelésbe.

Abendschön éppen Stevenst és Bestet hallgatta ki, amikor maga Gestapo Müller hivatta, s közölte vele, hogy Prágába kell mennie. Nem siette el a dolgot, a régi, bevált technikát alkalmazta. Thümmel, aki mindig úgy vélte, túljárhat a rendőr eszén, újra meg újra megismételte vallomását: hol tartózkodott és mikor járt valahol; kivel találkozott; hol szállt meg; mit csinált szabadidejében. Abendschön türelmesen hallgatta, időnként a régi „édes és savanyú" technikát alkalmazta, de nem túl gyakran, mert figyelembe kellett vennie Thümmel pozícióját. Éjszakánként elolvasta, újra meg újra végigolvasta Thümmel vallomását, kereste a hibákat, a következetlenségeket. S végül úgy gondolta, meglelte a kulcsot!

Ha Thümmel a cseh hírszerzésnek dolgozott, akkor kapcsolatban kellett lennie az angol hírszerzéssel is. Végtére is, az angolok átvették a cseh hírszerzőket, amikor azok Londonba menekültek. Kik húzhattak hasznot Thümmel tevékenységéből, ha nem a cseh szaglászok angol főnökei? S vajon Thümmelnek volt-e közvetlen kapcsolata az angolokkal?

Abendschön emlékezett rá, hogy kihallgatásuk során Stevens és Best (akik végül eleget vallottak, hogy a háború után kegyvesztettek legyenek az SIS-ben) megemlítették: 1939 végén egy magas rangú német kereste fel Hágában a brit nagykövetség útlevélosztályát, hogy ott találkozzék a cseh hírszerző szolgálat képviselőjével. (A nagyobb brit nagykövetségek

útlevélosztálya 1939 előtt mindig a helyi SIS-rezidens támaszpontja volt.) Vajon ez a „magas rangú német'[1] Thümmel volt-e, tette fel a kérdést önmagának Abendschön, vagy csak valamelyik más német áruló, aki megkísérelt kapcsolatba lépni az angol kormánnyal? Akkoriban se szeri, se száma nem volt ez effajtáknak. (Peter Ustinov *Dear Me* című önéletrajzában felidézi, hogy apja Redcliffe Gardens 134. sz. London S. W. 10 alatti lakását használták egy ízben egy az SIS és Geyr von Schweppenburg német vezérőrnagy közötti titkos találkozó céljára.) A körültekintő öreg zsaru megkísérelte ellenőrizni feltevését. Huszonnégy órán belül szerencsével járt. Amikor átnézte Thümmel személyi iratait és 1939. évi költségelszámolását, megállapította, hogy a kérdéses időpontban Paul Thümmel útban Hága felé *valóban* járt az *Abwehr* münsteri irodájában.

Ezt követően némi időbe tellett, amíg elítélhették Thümmelt. Még Heydrichnek is óvatosan kellett eljárnia, meg kellett szereznie Borman jóváhagyását. (Amióta Hitler az oroszországi háborúra összpontosította figyelmét, Borman egyre nagyobb mértékben kezdte ellenőrizni a belföldi frontot.) Legmagasabb szintű titkos intézkedéseket hoztak, hogy a foglyot először kizárják a nemzetiszocialista pártból, mielőtt még további döntéseket hoznának a sorsáról. Végül azután Peter Tilman őrnagy álnéven a theresienstadti koncentrációs táborba küldték. A fedőtörténet szerint egykori holland katonai attasé volt, jóllehet egy szót sem beszélt flamandul. Ott szenvedett azután - okát csak Himmler, Bormann és Heydrich tudta -, mígnem 1945 tavaszán agyonlőtték.

A csehek legfontosabb ügynökének, és a körülötte kiépült „Három királyok" néven ismert kémhálózat leleplezése azonban bizonyos értelemben elkésett. A „Három királyok hálózat" hétről hétre továbbította Londonba a csehországi *Drehscheibe* egyre javuló statisztikai adatait, s éppen ezek voltak azok az adatok, amelyeket dr. Benes nem tűrhetett el. Kérdésessé tették ugyanis, vajon joga van-e egy olyan ország állítólagos szövetségesek-párti kormányát irányítani, amely egyértelműen, tevőlegesen támogatja az ellenséget. Az intő felirat megjelent a falon.

3.

Heydrichnek nem volt érzéke a pénzhez, nem fogta fel az értékét. Egy ízben beszámolt Linának, hogy az SD-hez munkáért folyamodó egyik jelölt megkérdezte, mi lesz a fizetése, ha megkapja az állást. Heydrich úgy vélte, ez „botrányos". Magánéletében is ezt a felfogást vallotta. Élete során megesett, hogy szegény volt, kiváltképpen, amikor elbocsátották a *Kriegsmarinéb*ői, de még ekkor is folytatta tékozló életmódját, ekkor sem törődött a pénzzel. Amikor Lina férjhez ment hozzá, meghökkenve állapította meg, hogy harmincegynéhány régimódi tengerész-egyenruhához való ing sorakozott a szekrényében! Megkérdezte tőle, honnan szerezte ezeket? Heydrich azt válaszolta, valahányszor piszkos lett egy inge, vásárolt egy újat. Miért nem mosatta ki őket? - Ő, hát csak levetettem, bedobtam őket a kádba, és reméltem, lesz, aki majd csak kezd valamit velük.

Most azonban, amikor közeledett 1941 vége, és a távoli Londonban megkondultak a vészharangok, Heydrichnek először kellett szembesülnie a maga által felépített birodalom gazdasági kérdéseivel.

Jóllehet az Eichmann-csoport már javában kísérletezett a gázzal, és egy zsákmányolt orosz tengeralattjáró motorjának felhasználásával gázt bocsátott zsidók által használt helyiségekbe, és ezáltal megfullasztotta a bent élőket, még mindig sok százezer zsidó maradt életben, és valóságos vagyonba került az SS-nek, amíg ismét csak Eichmann jelentkezett egy átmeneti megoldással. Miért ne lehetne felhasználni őket arra, hogy javakat termeljenek, elősegítve Németország győzelmét, egyszersmind visszafizessék a tartozást a kölcsönöket folyósító bankoknak, miközben megkeresik saját létfenntartásuk költségeit?

Heydrich és cimborái, akik mindeddig lényegében egyedül voltak felelősek azért, miként bánnak a zsidókkal, ragyogónak ítélték az ötletet. De hogyan kellene megszervezni, osztályozni és munkacsoportokba beosztani a zsidókat? Egyszerűen nem volt elég felelős német őrszemélyzet a munka elvégzésére.

Eichmann, aki szerette magát *dér Judenexpertének* nevezni, aki tanulmányozta a zsidó közösségek társadalmi szerkezetét és hierarchiáját, prompt válasszal szolgált. Bizonyos zsidókat az SS tiszteletbeli tagjaivá kell tenni! Tanulmányai során Eichmann megtudta, hogy a keleti ortodox zsidókat nemzedékeken át a *kehillah,* valamiféle zsidó vének tanácsa kormányozta. Ezeket közösségük választotta érdekei szóvivőinek, hogy tőlük telhető- en megvédjék őket keresztény uralkodóik szeszélyes természete ellen, s biztosítsák, hogy betartsák a vallási és társadalmi szokásokat.

Eichmann és beosztottjai most feltették a kérdést ezeknek a *kehilloth-nak* (ez a főnév héber többes számú alakja) - igaz, a „kérdésfeltevés" kifejezés nem felelt meg pontosan eljárásuknak -, vajon segítenének-e létrehozni azt, amit a németek *Judenráte*-nek) (zsidótanácsoknak) neveztek. Ezeket arra használnák, állította az SS-SD, hogy irányítsák a Heydrich parancsnoksága alatt Közép-Európában létesített hatalmas új gettókat. Flem tudjuk, hány *kehilloth* utasította vissza ezt, és mi történt ezekkel, de azt tudjuk, sokan beleegyeztek, hogy saját soraikból megalakítsák e zsidótanácsokat.

Így történt - amint azt a *Schindler listája* című amerikai film igen részletesen mutatja -, hogy például a krakkói, lublini és varsói gettókban a zsidók szervezkedni kezdtek, tábori igazgatást vezettek be a táboron belül, és a háború előtti német koncentrációs táborokból hozatott, rendszerint kommunista német kápókat zsidó rendőrök váltották fel. Ezek az egyenruhás, bunkós rendőrök tartották fenn a rendet az SS őrök segítsége nélkül, míg a

zsidótanács válogatta ki a munkaképeseket olyan tevékenységre, ami csaknem kizárólag a német hadigépezet kiszolgálásával függött össze. Az alkalmatlanokkal, szakképzetlenekkel vagy a munkát megtagadókkal nem elsősorban a németek, hanem a tanács és rendőrei „foglalkoztak".

Meglehet, helyesebb, ha eltekintünk ezen férfiak és nők tevékenysége részleteinek ismertetésétől akik inkább feláldozták zsidó társaikat, semhogy megöljék őket magukat, és akik készségesen segítették azt az államot, amely likvidálta hittestvéreiket. Ez a második világháború történetének egyik legsötétebb fejezete, és talán jobb, ha nem bolygatjuk a kérdést.

Heydrich azonban ez idő tájt lényegében - tudatosan vagy nem tudatosan - valamiféle kezdetleges, de jól szervezett Henry Ford- féle „szerelőszalagot" működtetett a zsidókérdés megoldására. A folyamat a tömeges emigrációval kezdődött, amelynek során a zsidókat megfosztották vagyonuktól és tulajdonuktól. A bankbetétek, boltok, háztartási cikkek (s a gazdag zsidókra kirótt összegek igen tekintélyesek voltak) eladásából származó összegek mind az SS pénztáraiba vándoroltak.

Ezután került sor az *Emigrantok* munkaképességére (a hivatalos német hivatali nyelven így nevezték a kiszolgáltatott zsidókat). Vajon munkaképesek-e vagy sem? Az utóbbi esetben megszabadultak tőlük lassan, éheztetéssel, vagy gyorsan, kivégzéssel. De még a hallottaknak is volt pénzben kifejezhető értékük. A hajat, az aranyfogakat, az aranykeretes szemüvegeket (fölösleges végigmenni az egész iszonyatos felsoroláson, a tények közismertek), mindent felhasználtak, hogy pénzt csiholjanak ki belőlük az SS számára.

A szalag végén ott voltak a táborok, a gettók, a kommandók és a zsidó kényszermunka egyéb változatai. Amikor a *Judenrat* tagjai kiutalták a munkaképes zsidókat új munkaadóiknak, elvárták a zsidótanács tagjaitól, hogy szemmel tartsák őket. Noha ezek a munkaadók lényegében kizárólag németek voltak, az SS elvárta, hogy fizessenek az általa szállított „rabszolgák" által elvégzett munkáért. Meglehet, a kényszermunkások csak nyomorúságosán keveset kerestek, ám ezt a pénzt is az SS teremtette új birodalom finanszírozására fordították.

Ez az új jövedelemforrás azonban meglepetésszerűen érte az SS-t. Jóllehet a pénz egy részét át kellett utalni a német nagybankoknak, ám ezek a törlesztések nem merítették ki az SS erőforrásait. De mihez kezdjenek a fennmaradó pénzzel?

Ekkor kezdődött meg a német bankok paktálása az SS-szel. Oswald Pohl SS *Obergruppenführer* parancsnokságával szervezetet létesítettek a „fekete egyenruhások" gazdasági ügyeinek intézésére. Természetesen a nagybankok, amelyek hagyományosan nyíltan vagy titkon, de mindig segítették az ipari kartelleket és beruházásokat - olyannyira, hogy mindmáig alapvetően ők ellenőrzik a német ipart -, szintén részt kívántak ebből a tevékenységből. (A német bankok azáltal, hogy igazgatóikat elhelyezik nagy iparvállalatok igazgatótanácsaiba, gyakorlatilag mindmáig ellenőrzik a nagy német vállalatokat. Ők kölcsönzik a szükséges tőkét a vállalatoknak, majd az említett igazgatók révén biztosítják, hogy a pénzüket az általuk helyeselt módon használják fel. Az efféle pénzügyi kapcsolat nem szokásos a nyugati demokráciákban. Az angol és az amerikai trösztellenes törvények nem is tűrnék el az ilyesmit.)

Nem elégedtek meg pusztán azzal, hogy saját koncentrációs táborokat építsenek az olcsó zsidó munkaerő táborhelyei közelében, hanem a jövőbe tekintve utat-módot kerestek, hogy a zsidó munkából származó hasznuk biztosítsa: történjék bármi, a bankok a háború után is működjenek. E pénz elhelyezésére egy sajátos szervezetre leltek, amelyet hivatalosan a

semleges Svájcból, valójában azonban nemcsak Berlinből, hanem Londonból és New Yorkból is irányítottak!

Az első világháború után különleges bankot alapítottak a svájci Bázelben. A Nemzetközi Fizetések Bankját (Bank of International Settlements - BIS) a győztes szövetséges hatalmak azért alapították, hogy biztosítsák, a legyőzött császári Németország fizesse a rá kényszerített jóvátételt. Igazgatótanácsában helyet foglaltak a döntő fontosságú nemzetközi pénzintézetek, a Bank of England, a First National Bank of New York, az olasz és a francia Nemzeti Bank képviselői, és természetesen az a bank is, amelynek szavatolnia kellett, hogy eleget tegyenek a német jóvátételi folyósításoknak, a berlini székhelyű *Reichsbank.* (A jelenlegi Európa legnagyobb hatalmú bankja (1998), a *Bundesbank*, a Német Szövetségi Bank előfutára.)

A BIS alapítói egy fontos kikötést tettek, amit be is vettek a szabályzatába: a BIS-t sohasem lehet bezárni, lefoglalni vagy megbüntetni, még akkor sem, ha az igazgatók hazái között újabb háború törne ki. A második világháború kitörésekor a bank folytatta működését a hadban álló országokat képviselő igazgatók továbbra is tanácskozásokra ültek össze, és a bank elnöke egy amerikai, Thomas McKittrick volt. Keze alatt dolgozott seregnyi szövetséges és ellenséges hivatalnok, valamint két olyan igazgató is, akit majdan háborús bűnösöknek nyilvánítanak: Emil Puhl, a *Reichsbank* főnöke és a bank alelnöke, Walter Fűnk.

Az angolok természetesen jól tudták, kik ezek a németek, de amikor Churchill tudakozódott Fűnk és Puhl szerepéről, a pénzügyminiszter és a Bank of England kormányzója megnyugtatta. (Még fél évszázaddal később is, amikor a szerző érdeklődött a Bank of England kormányzójának, Sir Montagu Normannek háború alatti szerepe iránt - kétségtelenül volt kapcsolata náci bankárokkal a háború kezdeti éveiben ~, a bank nem volt hajlandó részleteket közölni. Sőt mi több, annak idején még Churchill sem volt képes információkhoz jutni Normanról, akiről gyanította, együttműködik a németekkel.) Azt állították, a németek nem nyúlnak Nagy-Britannia kontinentális érdekeltségeihez, ám ez nem felelt meg a valóságnak.

Valójában a BIS-t a svájci bankokkal egyetemben a Heydrich új gazdasági birodalma által kitermelt náci arany és vagyontárgyak titkos csatornájának használták. Ennél azonban többről volt szó. Egy svájci történész, Qian Trepp, aki tanulmányozta az egész ügyletet, amelyet mindmáig titokzatosság övez (kiváltképpen, amióta a svájci pénzvilágot megrázkódtatta d'Amato amerikai szenátor leleplezése a „náci arany"-ról), a következőket írta: „A különböző országok pénzembereinek még a háború alatt is fenn kellett tartaniuk a kapcsolatot, mert mihelyt véget ér a háború, újjá kell építeni és szükség van a szabad kereskedelemre."

Más szóval, a német nagytőke a bankok útján irányította a BIS- t, ekképpen kötve ellenügyleteket. Felkészült a „legrosszabb forgatókönyvre", náci Németország vereségére. Míg McKittrick sűrűn összejárt Puhllal, együtt iddogált vele Bázelben és Zürichben, Heydrich zsidói pedig szállították a tőkét, amelyet egy nap felhasználhatnak egy új Negyedik Birodalom megépítésére, bármilyen formát öltsön is az. (Megdöbbentő módon Chamberlain, az akkori miniszterelnök felhatalmazta a Bank of Englandet, szolgáltassa vissza a német hódítóknak a cseh aranytartalékot, amelyeket angol segítséggel vittek ki az országból. Chamberlainhez kérdést intéztek ebben az ügyben 1939. május 16-án a parlamentben: „Igaz-e, hogy Csehszlovákia nemzeti kincsét kiszolgáltatják Németországnak?" A miniszterelnök így válaszolt: „Nem igaz." Arcátlan hazugság volt, ezt a miniszterelnök is tudta.)

Már ekkor is akadt egy magányos farkas SD-tiszt, aki terveket szőtt erre az eshetőségre, jóllehet még úgy tűnt, Németország legyőzi minden ellenfelét. Otto Ohlendorf *Obergruppenführer,* Heydrich birodalma belső biztonsági szolgálatának vezetője volt ez az

SD-tiszt, aki 1941-ben és 1942-ben a Krím félszigeten 90 000 szovjet állampolgár legyilkolásáért volt felelős. Ez a tiszt - akit azután Nürnbergben felakasztottak - indította el tudattalanul az események láncreakcióját, ami végül a háború utáni Szövetségi Köztársaság „szabadpiaci gazdaságához" - és a Közös Piachoz vezetett.

4.

Ottó Ohlendorf, aki a harmincas évek derekán lépett be az SS-be, az SS bizarr világának egyik legellentmondásosabb alakja volt. Hitler „fekete egyenruhásai" között rengeteg rögeszmés őrült akadt, de egyikük sem olyan érthetetlen, mint Ohlendorf. Oroszországban egy megsemmisítő különítmény parancsnokaként sok ezer ártatlan polgári lakost öletett meg, ugyanakkor megdöbbentette SS- tiszttársai durvasága, pénz- és hatalomvágya, s hajlandó volt élni beosztásával, hogy megtisztítsa a szervezetet, vádat emelni a törvények megszegői ellen.

Az SS, de kiváltképpen Himmler balszerencséjére, akinek szüksége volt ugyan rá, de nem szívlelte, Oroszország után Ohlendorfra bízták az SD furcsa nevű Életszférák Hivatalát. Egyik feladataként ellenőriznie kellett a Birodalom legkülönbözőbb helyein működő ügynökök jelentéseit az úgynevezett *Meldungen aus dem Reich-e*két (Jelentések a Birodalomból). E jelentéseket hetente két-három alkalommal eljuttatták a párt legfelsőbb szintű vezetőihez, s tájékoztatták őket, miként vélekednek az egyszerű emberek a pártvezérek pénzsóvárságáról, fennhéjázásáról és midennemű vétségeiről. Természetesen Himmler is megkapta ezeket a komor és lehangoló üzeneteket, és természetesen cseppet sem tetszettek neki, mert úgy vélte, ártani kívánnak velük a párt hírnevének, legfőképpen az SS-ének.

Himmler 1942-ben hetente kapott Bormann és a párt más vezetői révén panaszokat, de arra biztatta Ohlendorfot, akiről tudta, hogy lelkiismeretes ember, foglalkozzék inkább a hivatala hatáskörébe tartozó más területekkel.

Úgy tűnik, Ohlendorf szaván fogta a *Reichsführert,* mert amint Heydrich táboraiból sok milliónyi márka kezdett özönleni, és a német ipar vezetői, akik együttműködtek Heydrichhel és hasznot húztak keleti „vállalkozásaiból", eltűnődtek, mit tartogat számukra a jövő, Ohlendorf figyelmét egyre inkább a hadigazdaságra, kiváltképpen Heydrich vagyoni érdekeltségeire fordította.

Művelt ember volt, értett valamennyit a makrogazdasághoz. Már annak idején, amikor belépett az SS-be, arra figyelmeztetett, hogy a párt életét fenyegető két nagy veszély egyike „a gazdaság- és a társadalompolitikában érvényesülő kollektív tendencia" lesz. S éppen gazdasági ügyekben mutatkozó ezen „kollektív tendenciától" irtóztak, akár ördög a tömjénfüsttől a Heydricht támogató bankárok. Végtére is, éppen ez a gazdasági kollektív tendencia rombolta szét Szovjetoroszországban a független bankszektort.

Most, 1941/1942 fordulóján, amikor Németország hatalma csúcsára jutott, Ohlendorf egy *Reichsgrupp e-Indústríe* (nyers fordításban Birodalmi Ipari Csoport) nevű titkos csoporthoz fordult. Tagjai Németország vezető vállalatainak a képviselői voltak. Közéjük tartozott az IQ Farben, a Deutsche és a Dresdner Bank, a Reemtsma és valamennyi közül a legnagyobb, a Flick (Az Oxford Egyetem 1997-ben visszautasította a Londonban élő Flick unoka egy igen nagy összegű adományát. Akkor nem hozták nyilvánosságra ennek minden indokát, de bármely valamirevaló oxfordi közgazdász nyilván tudta, mi késztette erre az egyetemet.) voltaképpen mindazon nagy konszern (vagy azok előfutára), amely megteremtette a háború utáni Németországot.

Az ipari óriások ezen csoportja az Életszférák Hivatala keretében kutatási alapítványt hozott létre *Institut für Industrieforschung* (Ipari Kutatások Intézete) néven. Ennek az intézetnek az volt a feladata, hogy gondolkozzék azon, ami elgondolhatatlannak számított: *hogyan kellene átszervezni a német ipart a vereség után?*

Az intézet vezetésével egy dél-németországi, tömzsi egyetemi tanárt bíztak meg; szerette a jó borokat és a nagy szivarokat, pirospozsgás arca annyira ránctalan volt, hogy „egy kövér csecsemő fenekére" emlékeztetett. A professzor derék német volt. Az első világháborúban vérét ontotta Németországért, s 1918-ban Ypres-nél majdnem a fél karját áldozta hazájáért. Mindazonáltal ügyet sem vetett a nácikra, ami azzal járt, hogy egyetemi pályafutása gyakorlatilag zátonyra futott. Mindazonáltal nem volt hajlandó belépni a pártba. Most, 1942-ben viszont sógora, Kari Quth, a *Reichsgruppe- Industrie* igazgatója felajánlotta neki az Ipari Kutatások Intézetét, a már említett titkos kutatási projektummal. Nem tudjuk, miért fogadta el az ajánlatot. Ha közvetett főnöke, Heydrich tudomást szerzett volna róla, kétségtelenül egy koncentrációs táborba küldi árulóként. Csakhogy nem szerzett róla tudomást.

Így azután a professzor a következő két évben kutatási projektumán dolgozott, és 1944 márciusában elkészült a következtetéseivel. *{War Financé and Consolidation of Debts.)*

A tanulmányt és komor statisztikai táblázatait végül elolvasta Ohlendorf, aki azután nagy titokban, „négyszemközt", ahogyan a németek mondják, hosszas megbeszélést folytatott a professzorral. Ennek eredményeként Ohlendorf felhatalmazta kutatásai folytatására, ugyanakkor a nagyiparosok a maguk részéről előkészületeket kezdtek tenni a békére és saját jövőjük biztosítására. Természetesen felhasználták régi svájci barátaikat, nemkülönben új, francia, belga, holland és luxemburgi barátaikat is - ugyanazokat, akik majdan a Közös Piac alapító tagjai lettek.

A jellemző módon Strasbourgban - amely ma az EEC három székhelyének egyike - tartott tárgyalások részletei mindmáig nem ismeretesek, és feltehetően sohasem derül fény rájuk. Annyi azonban bizonyos: a professzor folytatta kutatásait, mígnem 1945 januárjában találkozott Ohlendorf szervezetének egy ifjú újoncával, Kari Guenther Weisszel. A professzor elmondta neki, szeretné magát valamiképpen elhatárolni az SS-től és *Weltanschauungiätöl* (világnézetétől), de egyszerűen nem talál jobb nevet gazdasági elméletei számára. Weiss szerint ő a „szociális piacgazdaság" nevet javasolta, mert szerinte Ohlendorf elfogadná. - Tetszik ez a név - mondta a professzor. - Ha kedve van még egy pohár burgundira, áldomást ihatunk rá.

Ez 1945. január 12-én délben történt. Ludwig Erhard professzor, aki majdan az amerikai katonai közigazgatás gazdasági tanácsadója, s ami még fontosabb, Nyugat-Németország második kancellárja lett, ekkor ünnepelte azt az elméletet, amely később megteremtette Németország „gazdasági csodáját".

Közben még tombolt a háború. Az Ardennekben a szövetségesek harcoltak annak a területnek a visszafoglalásáért, amelyet a németek 1944. decemberi, meglepetésszerű offenzívája során vesztettek el. Kelet-Poroszországban és Lengyelországban az oroszok - kihasználva, hogy a nácik legfőbb erőfeszítése pillanatnyilag nyugatra összpontosult - elindították utolsó nagy offenzíváju- kat, amellyel eljutottak Berlin kapujáig. Az immár teljesen szervezetlen és gyakorlatilag irányítás nélkül maradt táborokban járvány és éhínség pusztított, és sok százezer fogoly pusztult el.

A németek vadállati rémtetteket követtek el, amilyeneket Európa a kora tizenhetedik századi harmincéves háború óta nem látott - szó szerint népirtást végeztek. A német városok romokban hevertek a szövetségesek több éven át tartó légitámadásai nyomán. Németország rettenetes veszteségeket szenvedett, a megelőző öt esztendőben legalább hárommillió polgári lakos vesztette életét.

Vajon milyen jövő várhatott erre a kiközösített nemzetre? Semmilyen, vélhette volna azon idők tényeket ismerő, éles szemű megfigyelője. Mégis, öt éven belül ez a teljesen hitelét

vesztett ország ismét talpra állt. További öt év - és Európa vezető gazdasági hatalma lett, messze maga mögé utasítva az állítólagos győzteseket, Nagy-Britanniát és Franciaországot. Hogyan történhetett ez meg?

Mint láttuk, a válasz az ország háború alatti múltjában rejlett. Heydrich azonban nem láthatta meg ezt az új Németországot. Jóval az új Németország megszületése előtt meggyilkolták, és a sors iróniájaként azért, mert életében egyetlenegyszer valami jót cselekedett embertársaival, a cseh munkásokkal.

A korrupt és kapzsi üzletemberek azonban, akik 1942-ben hasznot húztak Heydrich bűntetteiből, túléltek mindent. Amiként a Harmadik Birodalom elhalmozta őket kitüntetésekkel, megismétlődött ez a „gazdasági csoda[1]' a „kemény D-Mark" háború utáni Németországában. Nagy kort megélve, köztiszteletnek örvendve, békésen haltak meg, ágyban párnák között.

V.

Megterveznek egy gyilkosságot

„Gyilkosságról beszélnek (...) Nem bízhatok többé senkiben. A legcsekélyebb gyanú alapján is meggyilkolnak."

Félix Stidger, az amerikai unionisták kémje, 1864

1.

Nagy-Britanniában 1942 volt a háborúnak az az időszaka, amelyre azok, akik átélték, később a legkevésbé kívántak visszaemlékezni. Valójában azonban megszűntek a német tömeges légitámadások, és az Ultrának meg más rendszabályoknak köszönhetően hamarosan vége szakadt a német tengeralattjárók brit szigetek elleni blokádjának is. Kezdett kissé enyhülni az élelmiszerjegy-rendszer. Az emberek már ismét élvezhették a munkásosztály régi kedvenc ételét: a halárudákban újra lehetett halat vásárolni a sült krumpli mellé!

Mindazonáltal a túlélőknek úgy tűnt, hogy a hosszú, szürke háború legszürkébb időszakában ez szürke esztendő volt. Igaz, abban az esztendőben korán felmelegedett az időjárás, sőt mi több, ez lett a háború legmelegebb nyara. Csakhogy az emberek kimerültek. Amióta 1940 júniusában a brit expedíciós haderőt kisöpörték Franciaországból, egymást követték a vereségek, és még Churchill, aki ezt követően mozgósítani tudta a nemzetet, még ő sem tudott a közeljövőre mást ígérni, mint MÁSODIK FRONTOT MOST; ez a kommunisták által sugalmazott jelszó virított minden falon, minden hídon. Mindenki tudta azonban, hogy ez csupán kegyes óhaj. Az angolok tudták, abban az évben, de feltehetően még a következőben sem indítanak támadást a La Manche-on átkelve.

Időközben a régóta oly sokat szenvedő polgári lakosság megkísérelt nem gondolni a háborúra. Az emberek moziba jártak. Betértek a kocsmákba, a pubokba, tülekedtek, hogy kapjanak egy pohár meleg, híg sört, mielőtt még a kocsmáros bejelenti: - Nincs több sör, hölgyeim és uraim. Elfogyott a készlet. - Eljártak a *palais de dance*-ba, ropták a kor táncait, jóllehet a legtöbb kiskatonán szöges bakancs volt. Vagy egyszerűen „eljártak[11] otthonról.

Mrs. Ellison tizenöt és tizenhat éves lányai túl fiatalok voltak az efféle szórakozásokhoz. Különben is, a cheshire-i Ightfieldben lakó falusi lányok lévén, tartottak a környező városok kísértéseitől. Mindenki tudta, milyen szégyent hozna családjára az a lány, aki férjezetlenül „úgy maradna". Éjszakánként nagyon sok egyenruhás fiatal férfi kószált az utcákon, és akadtak közöttük külföldiek is: lengyelek, franciák, belgák és a maguk körzetében most már feltűntek a csehek is. Mrs. Ellison alig tudott valamit Csehszlovákiáról. Nehezére esett volna, ha meg kell mutatnia a térképen ezt az országot. Annyit azonban tudott, hogy a csehek ugyanannyira veszélyesek, mint az összes többi külföldi. Végtére is, valamennyien *férfiak*! így azután derült égből villámcsapásként érte, amikor lányai izgatottan fecsegve érkeztek haza egy Whitchurch-ben tett délutáni sétáról. Leszólították őket! Éppen az öreg, rozoga buszra vártak, hogy hazamenjenek falujukba, amikor egy jóképű, fiatal cseh katona megpróbált szóba elegyedni velük. Vihogtak fura angol kiejtésén, és ezért habozott, de amikor a busz már-már elindult, bedobott egy cédulát az ablakon. Ceruzával ezt firkálta egy papírdarabkára: „Kérem, találkozzanak velem holnap itt."

Mrs. Ellison évekkel később visszaemlékezve, elmondta, hogy nyomban lehűtötte a kedélyeket. Az ő lányai nem fognak találkára menni egy férfivel csak úgy, kiváltképpen egy külföldi egyenruhás idegennel, aki ma itt, holnap ott. Isten tudja, milyen következményekkel járna ez. Megtiltotta két lánynak, hogy találkozzanak az ismeretlen csehvel.

A sors azonban egy ideig a fiatal cseh katonát pártolta. Egy héttel később Mrs. Ellison két lányával Whitchurch-ben járt, amikor egyszerre csak újra ott termett. Nyomban megállt, tisztelgett - Mrs. Ellison még soha annak előtte nem tapasztalt ilyesmit. Azután a cseh fiú

megkísérelt tört angolságával udvarias beszélgetést kezdeni. Az anya néhány pillanatig zavarba jött. Mit tegyen? Azután felülkerekedett benne a jó szíve. A cseh helyes, magányos fiatalembernek tűnt. Hirtelen sugallatra meghívta, jöjjön velük moziba, majd ezt a meghívást egy második is követte. Figyelmeztette, hogy Ightfieldből korán indul az utolsó busz, s talán gyalog kell visszajutnia a táborba, de azért meghívta teára. A cseh fiú nyomban ráállt, és mielőtt később búcsút vett volna, Mrs. Ellison azt mondta neki: - Jöjjön, látogasson meg bennünket a szabadnapjain. S ha több napi szabadságot kap, és kedve van, itt lakhat nálunk. - A háború véget vetett a hagyományos angol zárkózottságnak, és Mrs. Ellison nem talált semmi kivetnivalót a meghívásban. A cseh fiú kiugró pofacsontú, szláv arca felderült. A tőle telhető legjobb angolsággal azt dadogta, hogy „na-gyon" szeretné ezt. Létrejött tehát az ismeretség. Megjelent a színen Josef Gabcik.

A következő hónapokban Josef rendszeresen ellátogatott a vörös téglás kis családi házba. Fiatalember lévén, nyilván ki volt éhezve szexuálisan. Nem tudjuk, kire irányult a vágya, de jól kijött az anyával is, a két lánnyal, Lornával és Ednával is. Javult az angol tudása, de néha úgy tűnt, mintha egy más világban járna, olyannyira elrévedezett, hogy Mrs. Ellison kénytelen volt felébreszteni álmodozásából.

Bármennyire is befelé forduló természet volt, a felszín alatt lobbanékony vérmérséklet rejtőzött. Ellisonék így emlékeznek, mit tartottak vendégük felől, amikor megismerték igazi természetét: „Ha Josef lekéste a buszt, vagy kissé sokat ivott, elfogta a düh és beindult, akár egy rakéta. De azután nevetve ismét földre szállt.[11]

Bizonyos értelemben ez a vérmérséklet eszményien megfelelt a rá váró erőszakos akciónak, ugyanakkor azonban bonyodalmakra is vezethetett. Gabcik azonban szerencsére egy másik csehet is bemutatott Ellisonéknak, aki az eljövendő eseményekben a bajtársa lett, ez pedig merőben másmilyen vérmérsékletű volt.

Jank Kubis 1941-ben huszonnyolc éves volt. Paraszt családból származott, őrmesterként szolgált a cseh hadseregben, mielőtt bajtársához hasonlóan Lengyelországon át az Idegenlégióba vezetett az útja, majd a cseh hadosztályba, amelynek tagjaként a franciaországi harcokban a Cseh Hadkereszttel tüntették ki; végül Nagy-Britanniába evakuálták, s remélte, hogy onnan a cseh dandár katonájaként folytathatja a háborút Németország ellen. Teltek-múltak azonban a hónapok, nyoma sem volt semmiféle hadműveletnek, és végül úgy határozott, más csehekhez hasonlóan felvételét kéri az RAF-be; a cseh pilótákat már bevetették az angliai csatában. Áthelyezési kérvényébe ezt írta: „Boldogan végezném a lövész munkáját. Mindennek alapján kérem, fogadják kedvezően kérelmemet." Soha nem lett az angol légierő lövésze, de elérte a célját, hogy ismét bevessék, talán korábban is, mint várta volna, és végül, amikor a németek ellen harcolva elesett, örök időkre cseh nemzeti hős lett.

Teltek-múltak a hónapok. Mrs. Ellison a maga csöndes módján figyelte „két fiát", s azon tűnődött, vajon mi lesz velük, ha egy napon majd elmennek, márpedig bizonyára el fognak menni. Volt azonban valami, ami meghökkentette és aggasztotta. Ha a két fiú ott aludt a ház végében levő hálószobában, az ablak alá fonott kosarat tettek. Ez teljesen magától értetődően tették, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne. Azután, mielőtt lefeküdtek volna aludni, a kosárba két súlyos angol katonai pisztolyt raktak. Ezt láthatóan nem tartották különösnek. Mrs. Ellisonnak azonban roppant különösnek tűnt ez a szokásuk. Igaz, Anglia hadban állt, de ezen az isten háta mögötti helyen sohasem fordult elő semmi veszélyes esemény. Akkor hát miért készül harcra ez a két fiatalember esténként, mielőtt aludni tér? Valójában mire is készülnek?

Mindkettőjüknek jó oka volt, hogy állandóan résen legyenek, még itt, a barátságos angol vidéken is. Éveken át felkészültek a legrosszabbra, a dörömbölésre az ajtón, a súlyos bakancsok dübörgésére, a durva német hangokra, amelyek úgy hangzottak, mintha parancsot ugatnának még akkor is, ha éppen nem azt tették. Úgy érezték, ez az elnyomóik nyelvének elmaradhatatlan tartozéka.

A megelőző három-négy évben több ízben is csak hajszál híján sikerült megmenekülniük. Egy ízben Jan túl lassan mozgott, és csak azért élte túl elfogatását, mert barátai merészen megszöktették zárkájából, és átsegítették a határon - a sok határ egyikén, amelyet rövid élete során oly gyakran kellett illegálisan átlépnie.

Olyan emberként, akinek kínzói horogkereszteket égettek mezítelen fenekére, természetesen szüntelenül résen volt. De Jan nemcsak éber, hanem egyszersmind gyűlölettől izzó ember is volt, akit emésztett a csaknem patológiás vágy, hogy bosszút álljon kínzóin, és gyakorlatilag bármire képes volt célja elérésére.

A londoni kémfőnök jól tudta ezt. A hazafiasság nem volt elegendő. Vallási fanatizmussal kellett gyűlölni, hogy ezek a fiatal férfiak végrehajthassák, amit tervezett a számukra. Gabcik és Kubis azért hordott magánál pisztolyt, mert tudták, minden percben az életükkel játszanak.

2.

Míg Kubis és Gabcik 1941 őszén várta a bevetési parancsot, Be- nes, a cseh emigráns kormány feje súlyos gondokkal küszködött. Aggasztotta az angol kormány magatartása, meg az is, vajon az egyelőre még semleges Roosevelt elnök elismeri-e a kormányát, és természetesen az, mire készülnek a németek hazájában.

Egyesek véleménye szerint „müncheni komplexusban" szenvedett, attól tartott, ismét feláldozhatják hazáját, ahogyan azt az angolok és a franciák 1938-ban egyszer már megtették, és valamiféle új megállapodásra jutnak a németekkel. A Németországgal kötött kompromisszumos békeszerződés vagy egyfajta megállapodás Nagy-Britannia és Szovjetoroszország, Nagy-Britannia jelenlegi szövetségese között, könnyűszerrel emigráns kormányának a végét jelenthette egy új cseh emigráns kormány érdekében, amelynek székhelye esetleg Moszkva lenne. Ezen az őszön bármi lehetségesnek tűnt annak fényében, hogy Nagy-Britannia is, Oroszország is sorra vereségeket szenvedett.

Benes ez oknál fogva gyakorlatilag naponta tanácskozott hírszerző szolgálatának főnökével, Moravec ezredessel, a Croydon- ban leszállt repülőgépen érkezett tizenegy cseh egyikével. Egyes tréfamesterek megeresztették azt a viccet, hogy Moravec „a cseh Himmler", de Benes mindig azt állította, azért kell olyan gyakran, méghozzá mindig négyszemközt találkoznia Moravec-cel7 mert „a politikának hírszerzésre van szüksége, enélkül semmire se menne".

A valódi ok azonban az volt, hogy Moravec volt az egyetlen igazán hatékony kapcsolata az SIS-szel, s Benes nagyon is jól tudta, hogy a pragmatikus angolok valójában annak alapján értékelik a számos, londoni székhelyű emigráns kormányt, amelyet mind ők finanszíroznak, mennyire sikeres országukban a németek ellen harcoló ellenállási mozgalom. A háború első két évében a cseh ellenállás nagyon eredményesnek bizonyult. Az „A-54"-es ügynököt, a csehek egyik ászát nagyra becsülte a brit hírszerző szolgálat és a brit kormány. A cseh ellenállás szabotázsakciói a német hadiiparban szintén fokozták Benes presztízsét. Most azonban, hogy Heydrich vette át az ügyek intézését, s ennek következtében nőtt a haditermelés Csehországban, az angolok Benes ellen fordultak. 1941 őszére emigráns kormánya a londoni fontossági sorrend utolsó helyén állt, még Belgium is megelőzte, s Benes aggódni kezdett a jövőjéért. Tudta, tennie kell valamit, hogy visszanyerje Churchill és Roosevelt csehek iránti bizalmát. De mi legyen az?

Nyilvánvaló volt, hogy bármit tegyenek is, annak Nagy-Britanniá- ból kell kiindulnia. A cseh ellenállás odahaza gyakorlatilag megbénult. Tagjai az úgynevezett „alámerülő posztokra" húzódtak visz- sza. Heydrich megtorló rendszabályai, kiváltképpen a prágai diáksztrájkolók lemészárlása néhány hete - holttesteiket otthagyták a járdákon, hadd lássa őket mindenki -, elérték a kívánt hatást. A munkások reagáltak „bot és mézesmadzag" módszerére. A megemelt élelmiszer-fejadagok és a javuló munkakörülmények meghozták a várt eredményt. Most már szóba sem jöhetett a belülről elkövetett nagyarányú szabotázs.

Benesnek tehát azokat az erőforrásokat kellett igénybe vennie, amelyekkel Piagy-Britanniában rendelkezett. Kis szerencsével azután, vélte, az onnan szervezett akciókat támogatja majd a helyi földalatti ellenállási mozgalom maradványa. Angliában nem voltak olyan erőforrásai, amelyekkel nagyarányú szabotázsakciókat hajtathatott volna végre. Túl nagy volt a távolság, nem rendelkezett elég kiképzett emberrel, sem olyan repülőgépekkel, amelyek eljuthattak volna Csehország fölé, ahová még a RAF bombázógépei sem jutottak el. Benes már korábban azzal a kéréssel fordult a RAF főparancsnokságához, bombázzák a cseh

gyárakat, noha az ilyen légitámadások cseh munkások biztos halálát okozták volna. A RAF azonban elhárította kérését. Az angol bombázóknak ugyanis az út nagy részét a németek által megszállt területek fölött kellett volna megtenniük, s mivel gépeiknek súlyos bomba- és üzemanyag-rakományt kellett volna vinniük, nem voltak biztosak, vajon Wellington és Halifax repülőgépeik vissza tudnának-e térni támaszpontjaikra.

Benes és Moravec hamarosan arra a meggyőződésre jutottak, hogy meg kellene ölni egy magas rangú német tisztségviselőt. Egy sikeres merénylet természetesen német megtorlást váltana ki, ami viszont ellenrendszabályokhoz vezetne a cseh földalatti mozgalom részéről. Ilyenformán a német győztesek és a cseh leigázottak közötti „kedélyes mézesheteknek[1]' hamarosan vége szakadna, és ezzel Benesék elérnék a céljukat. Az, hogy ezért hány cseh életével kellene fizetni, szemmel láthatóan meg sem fordult a fejükben. Vagy ha mégis, úgy erről nincsen tudomásunk, hiszen elképesztően kevés tény ismeretes az egész akcióról. Jóllehet a merénylet tervezői Londonból irányították az akciót, alighanem az SIS, az MI5 és más ügynökségek tudtával (Az angolok főképpen a holland és a francia emigráns hírszerző szolgálatokat figyelték, nem szivárog-e ki tőlük információ a németek felé; ez minden bizonnyal megtörtént. A Londonban élő legmagasabb rangú, méghozzá királyi családból származó hollandot határozottan ezzel gyanúsították, így Stewart Menzies tábornok, az SIS főnöke is, amint a szerzőnek elmondta informátora: „Menzies ráförmedt: »Soha többé ne engedje be a parancsnokságra azt az átkozott hollandot. Mindig szimatol. Túlságosan is sokat, véleményem szerint.«") ez utóbbiak, úgy tűnik, nem készítettek írásos anyagot a csehek felkészüléséről a gyilkos merényletre. Sőt mi több, az egyetlen kortárs személyiség, akinek tudomásul kellett volna bírnia a csehek javaslatáról, sok évvel később tagadja, hogy egyáltalán tudott volna az egész ügyről. Ez a személy Lord William Bentinek, aki Churchill megbízásából összehangolta a brit hírszerző szolgálat munkáját. A leghatározottabban kijelentette, amikor megkérdezték az ügyről, hogy „a JlC-t sohasem kérték fel, hagyja jóvá Heydrich megölését 1941- ben, és én semmit sem tudok erről a tervről (ha egyáltalán létezik ilyen terv); az emigrációbeli cseh ellenzékről sem tudok semmit, de igenis el tudom képzelni, hogy az emigráns cseh kormány ellenezte volna, tudván, milyen megtorlás követné ezt a gyilkosságot." (A szerzőhöz intézett leveléből.)

Az efféle meggondolásokkal azonban nem törődött a két összeesküvő. Saját forrásaikból értesültek, mennyire megfogyatkozott a cseh földalatti mozgalom, meg hogy az oroszok már ledobtak ejtőernyős szabotőrcsoportokat a pótlásukra. Mivel az oroszok repülőgépeinek nem volt elegendő nagy hatótávolságuk, az ügynököket Lengyelország területére kellett ledobniuk azzal az utasítással, verekedjék át magukat Csehországba, ahogyan tudják. 1941. szeptember 10-én követte őket cseh kommunista ügynökök egy másik csoportja, akiknek sikerült rádiókapcsolatot teremteniük szovjet kémfőnökeikkel.

E hír hallatán Benes és Moravec felgyorsította előkészületeit. Nemcsak Londonban enyészett el befolyásuk az „A-54-es" letartóztatása és Heydrich erőfeszítései nyomán, hogy kiengesztelje a cseh munkásokat, hanem most már a szovjetek is színre léptek, és kapcsolatot teremtettek az igen erős kommunista földalatti mozgalommal. Churchill ekkor már aláírta „az ördöggel kötött paktumát", ahogyan az Oroszországgal kötött megállapodást nevezte. Vajon beleegyezik most abba, hogy Csehszlovákiát beszippantsák a szovjet befolyásolási övezetbe? Ha megteszi, akkor ez a londoni cseh emigráns kormány Végét jelentené.

A *Reichsprotektorral* - eddigre Benes és Moravec már őt szemelte ki áldozatául - végezni kellett, méghozzá gyorsan.

3.

Még 1940 nyarán történt hogy Churchill nehéz helyzetbe került. Az angolokat kiszorították Európából, és a katonákkal együtt menekültek el az utolsó megmaradt SIS-hírszerzők, és a katonai felderítő szolgálat hálózatának az ügynökei. A miniszterelnök úgy érezte magát, mint a vak Sámson, és ez cseppet sem volt az ínyére. Nem volt kedvére való a „sziget-mentalitás" sem, és tudta, ez hamarosan ki fog alakulni, amint Nagy-Britannia magára marad a németek elleni harcban. Ez a helyzet óhatatlanul védekező mentalitáshoz vezetne.

Már 1940. június 4-én a következő feljegyzést küldte Hastings Ismay tábornoknak, katonai tanácsadójának: „Nem szabad eltűrnünk, hogy. a teljes egészében védekező gondolkodásmód, ami Franciaország vesztét okozta, tönkretegye kezdeményező képességünket. (...) Milyen csodálatos lenne, ha arra kényszeríthetnénk a németeket, azon töprengjenek, hol sújtunk le rájuk legközelebb, ahelyett, hogy arra kényszerítenénk magunkat, hogy befalazzuk a Szigetet és tetőt húzzunk föléje."

Két nappal később sürgős felhívással fordult Ismayhez, amelyben ezt kérdezte: „Milyen előkészületeket teszünk jó ügynökök küldésére Dániába, Hollandiába, Belgiumba és végig a francia tengerpartra?" S hozzáfűzte, olyan vállalkozásokat kíván látni, „amelyeket különleges kiképzésű emberekkel hajtanak végre... akik képesek megteremteni a terror uralmát, hogy a megszállt Európában a német katonák élete merő kínszenvedéssé váljék".

Három héttel később Lord Halifax vezetésével - aki egyébként a németekkel folytatott előző évi titkos tárgyalások szürke eminenciása volt - terveket dolgoztak ki egy új, titkos szervezet létesítésére, amely azután valóban a hitelét vesztett SIS vetélytársa lett. Ez a Special Operations Executive (SOE - Különleges Műveleteket Végrehajtó Szervezet) „hangolná össze az ellenség ellen irányuló valamennyi felforgató és szabotázs tevékenységet".

E szervezet megalakításának feladatát dr. Hugh Daltonra, a gazdasági hadviselés munkáspárti miniszterére bízták, aki így annak a szervezetnek a vezetője lett, amelyet Churchill tréfásan, de he- lyeslően „az úriemberhez méltatlan hadviselés minisztériumának nevezett. Feladatául azt kapta, hogy - a miniszterelnök szokásos felpezsdítő stílusában fogalmazva - „lángra lobbantsa Európát".

Természetesen 1941-re már cseh szekciója is volt ennek az új szervezetnek, ám Benes és Moravec általában szívesebben vették, ha maguk irányíthatják saját ügynökeiket. Felhasználták azonban a SOE kiképzőtáborait, ott oktatták kémjeiket, legfőképpen arra, hogyan kell ejtőernyőzni.

Már vagy 120 cseh ügynököt kiképeztek, amikor Moravec Gabcikot és Kubist is erre az iskolára küldte, hogy megtanulják a titkos technikákat. Jóllehet ezeknek a kiképzőtáboroknak a végtermékei látszólag angol irányítás alatt maradtak, amikor az „STS 2"- be, más néven a Villa Belasisba, egy Dorking közeli lefoglalt vidéki udvarházba küldték őket, ott valójában Moravec ezredes egyik tisztjének parancsnoksága alá kerültek. Míg az „STS 2" személyzete angolokból állt, gyakorlatilag Sustr százados cseh hírszerző tiszt volt a főnök, aki felkészítette a „Joe"-kat (ahogyan angol kiképzőik nevezték őket) különleges operatív feladataikra. S e tekintetben a SOE nem gyakorolt semmiféle ellenőrzést.

A cseh hírszerző tisztek egyik legfőbb gyengéje az angolok szerint abban rejlett, hogy semmiféle eszközük sem volt ügynökeik kihozatalára Csehszlovákiából, mihelyt elvégezték ott a feladatukat. Az ügynököknek ezután bujkálniuk kellett, a cseh földalatti mozgalomra kellett hagyatkozniuk, amíg vagy megölték őket, vagy hazájuk fel nem szabadult.

A mi szemszögünkből tekintve azonban ez Benes és Moravec további előnyéül szolgált. Kiszemelt áldozataikat anélkül válogatták ki, hogy az angolok segítségét kérték volna. Amint Bentinek leveléből kiderül, a Joint Intelligence Committee-nek (Egyesített Hírszerző Bizottság), amelynek felülvizsgálnia és jóváhagynia kellett volna minden ilyen vállalkozást, semmiféle szerepe sem volt ezekben a kérdésekben. Ez azt jelentette, legalábbis elméletileg, hogy Churchillnek nem volt tudomása arról, miszerint az emigráns cseh kormány gyilkos merényletet szándékozik elkövetni Heydrich ellen. Az „STS 2"-től sem tudhatták meg, mire készülnek a csehek. Látszatra tehát a fark csóválta a kutyát. A csehek olyan akciót készítettek elő, amely minden bizonnyal fontos, nagy horderejű következményekkel járna, amelyeket még ők sem láthattak előre, Churchill pedig, aki szeretett minden buliban benne lenni, semmit sem tudott az egészről. (Úgy tűnik, hallgatólagos megállapodás létezett Hitler és Churchill között, hogy egyik fél sem kíséreli meg megölni valamelyik német, illetve angol vezetőt.)

A merényletet tervező csehek legfőbb gondja az volt, honnan szerezzenek repülőgépet, amely elvinné a helyszínre a reménybeli merénylőket. Nem számíthattak semmiféle olyan harci repülőgépre, amelynek cseh pilótái voltak, mert valamennyi ilyen gép a RAF közvetlen parancsnoksága alatt állt, a RAF főparancsnoksága pedig nagyon is vonakodott értékes, nagy hatósugarú bombázógépeit ügynökök ledobására használni, s különben is, az ilyen akcióhoz szükséges képzett legénység ritkaságszámba ment. A RAF bombavetői ekkor még hirtelen halált hozó terhüket rendszerint a célpontjuktól *akár öt mérföldnyire* is ledobták, jó navigátorokban pedig nagy volt a hiány. Következésképpen egy parancsnak, mely szerint rendelkezésre kell bocsátani egy repülőgépet egy nagy hatósugarú ejtőernyős akcióra, amelyről a gép nagy valószínűség szerint nem tér vissza, a legmagasabb szintről kellett érkeznie.

Churchill, úgy tűnik, szóba sem jöhetett. Mint láttuk, ő határozottan ellenezte a politikai gyilkosságokat. S mint kiderült, az egész második világháború alatt Heydrich volt *az egyetlen* magas rangú náci vezető, aki ellen gyilkos merényletet követtek el. Igaz, két *Gauleitert,* valójában jelentéktelenebb náci vezetőt megöltek, de a merényletet mindkét esetben partizáncsoportok vagy hasonló szervezetek követték el. Úgy tűnik tehát, hogy Churchill nem hagyta jóvá a gyilkos merénylet tervét; így érthető meg, hogy Bentinek tagadta, miszerint a kérdés valaha is az Egyesített Hírszerző Bizottság elé került volna. Churchillt, aki igen élénken érdeklődött a titkosszolgálat kérdései iránt, mindig tájékoztatták a JIC fontos döntéseiről.

Évekkel később egyesek azt állították, hogy a merényletben része volt a „nemzetközi zsidóságnak". A zsidók azt akarták, Heydrich-et öljék meg, mielőtt még előterjeszthetné tervét az egész európai zsidóság kiirtására a hírhedt „wannseei konferencián", ahol határoztak a „végső megoldásról". De vajon kik voltak ezek a „nemzetközi zsidók", s miképpen állhatott hatalmukban egy RAF-repülő- gép megszerzése a cseh merénylők számára? Vagy éppenséggel miképpen tudhattak előre a „végső megoldásról", amikor zsidó kutatók csak a legutóbbi esztendőkben jöttek rá arra, hogy annak a részletei, ami valójában a koncentrációs táborokban folyt, csak 1942 derekán kezdtek kiszivárogni. Azt hiszem, elvethetjük ezt a feltételezést.

Természetesen nem lehet alábecsülni az SIS hatalmát, kiváltképpen, hogy élvezte az angol királyi család támogatását. Elhangzottak ugyanis olyan vélemények is, hogy Heydrich, aki Schellenberg főnöke és Himmler helyettese volt, túl sokat tudott a windsori herceg és felesége áruló tevékenységéről 1940-ben, és ez oknál fogva kellett megölni!

Hitler és Himmler valamiféle szeretet-gyűlölet viszonyban állt az angolokkal. Csodálták a briteket a birodalmukért, hagyományaikért, a királyi család iránti lojalitásukért, ugyanakkor gyűlölték őket, amiért nem fejezték be a háborút 1940-ben, és nem hagyták, hogy az „Új Németország" befejezze Európa megtisztításának önként vállalt feladatát. Ámde egyikük sem járult volna hozzá a windsori herceg bizalmas közléseinek elárulásához.

Heydrichnek ez bizonyára nem okozott volna gondot. Ha a maga és Németország előnyére szolgált volna, egy percig sem habozik, hogy nyilvánosságra hozza mindazt, amit a hercegről tud, s közismert volt, hogy dossziékat fektet fel fölöttesei mindazon „mocskos ügyeiről", amelyekről tudomást szerzett. Ha *valóban* birtokában voltak a hercegre vonatkozó terhelő adatok, Heydridh minden valószínűség szerint a brit uralkodó körök „likvidálandók listájára" került volna.

Ezek szerint milyen szervezetnek volt akkora hatalma, hogy indokolás nélkül RAF-repülőgépet szerezhetett? A válasz: a dr. Hugh Dalton által újonnan megszervezett SOE-nak, a régóta fennálló Secret Intelligence Service gyűlölt vetélytársának, amely, úgy tűnik, még állítólagos fegyvertársai elárulásától sem riadt vissza, hogy nyeregbe kerüljön olyan országokban, amelyekről az SIS úgy tartotta, egyedül az ő vadászterületei. (A SOE/SIS rivalizálás Hollandiában 1941/1943-ban alátámasztja ezt a feltételezést.)

De vajon dr. Dalton, a koalíciós kormány munkáspárti minisztere, kereste volna-e a politikai bukást azáltal, hogy engedélyezi egy RAF-repülőgép felhasználását ezen ügynökök számára? Feltehetőleg nem. Marad tehát a Daltonnál egy szinttel lejjebb álló két_vezető SOE-tiszt, aki beleillik a képbe: Sir Qeoffrey Vickers VC, a SOE képviselője a JlC-ben, és Colin Qubbins ezredes. Ha elfogadjuk Bentinek állítását, hogy a tervet sohasem terjesztették a JIC elé, akkor marad a félelmetes Qubbins ezredes.

Amikor kinevezték a SOE parancsnokságára, negyvenöt esztendős volt. Egy SOE-ügynök szerint, aki még abból az időből ismerte, „egyenesen az ember szemébe nézett, és rövid, szaggatott mondatokban beszélt. Egy felületes szemlélő tipikus brit ezredesként jellemezhette volna." Vaskalapos modora és tartása azonban megtévesztő volt. Meglehet, valaha tipikus hivatásos katonának indult, látóköre azonban jóval szélesebb volt a kasztjabeliekénél. Rendkívül értelmes, roppant olvasott volt, vezetői képessége pedig jó humorérzékkel párosult. S erre nagy szüksége is volt, hiszen újonnan alapított, szigorúan titkos szervezetében tucatnyi különféle nemzetből verbuvált számos hazafival, renegáttal, szórakozott professzorral, hóbortos alakkal és önjelölt hódítóval akadt dolga.

Mindezek záros időn belül két dolgot állapítottak meg az ezredesről. Nehéz volt alatta szolgálni, merev tisztességnormái elütöttek számos alárendeltjeitől, akik közül sokan egész pályafutásuk során kompromisszumokból élő politikusok voltak. Azonkívül cselekedni akart, nem egy év múlva, hanem *azonnal.*

Gubbinsnek volt néhány rögeszméje, azzal kapcsolatban lenne a dolguk ezeknek a külföldi ügynököknek. Az egyik ilyen az volt, hogy nem szabadna a hazájuk földalatti mozgalmait tömegfelkelésre uszítaniuk, amíg a szövetségesek (alapvetően az angolok, majd később az amerikaiak) nem hatolnak be országaikba. Gubbins csakis ekkor kívánta volna, hogy az ellenállási mozgalom tömegesen megzavarja a közlekedést és szállítást és az egyéb szolgáltatásokat. így azután a csehek esetében, akiket feltehetően amúgy is az oroszok „szabadítanak majd fel ", egyetlen náci megölése nem hiúsítaná meg távlati terveit. Elméletben nem lett volna semmiféle komoly kifogása Heydrich megölése ellen.

Mindenesetre ez beleférne Dalton meghatalmazásába. Amint már 1940-ben megírta Lord Halifaxnek: „Az ellenség által megszállt területeken az írországi Sinn Feinhez hasonló

mozgalmakat kell szerveznünk. (...) Sok különféle módszert kell alkalmaznunk, beleértve az ipari és a katonai szabotázst, a munkások közötti agitációt és a sztrájkokat, a szakadatlan propagandát, terrorista merényleteket árulók és német vezetők ellen." Nem véletlenül nevezte Churchill az új szervezetet az „úriemberhez méltatlan hadviselés minisztériumának.

Dalton kétségtelenül támogatta a „terrorista akciókat", ami nem jelenthetett mást, mint náci vezetők megölését. Ezek szerint tehát ő hagyta jóvá a SOE tervét, és segített a cseheknek megszerezni a repülőgépet? Miért is kockáztatta volna meg, hogy a hírszerzés intézményes rendszere, vagyis az SIS, amely túlsúlyban volt a JIC-ben és gyűlölte a SOE-t, elutasítsa a javaslatait?

Vajon Dalton nem a csehek kedvéért segített-e, hanem azért, mert segítséget kívánt nyújtani az oroszoknak? Vajon az akkori idők oly sok szocialistájához hasonlóan - tisztelet a kivételnek, Ernest Bevinnek - minden tőle telhetőt meg kívánt tenni a válságos helyzetbe került Sztálinnak? Tudta, hogy a csehországi német-cseh ipari komplexumnak és a keleti háborúban létfontosságú cseh vasúthálózatnak a szétzilálása roppant nagy jelentőségű lenne az oroszok számára. Heydrich meggyilkolása nemcsak a cseh munkások elleni megtorlással járna, hanem a németek minden bizonnyal szétzúznák a Benes vezette ellenállás maradványait is.

Vajon ez esetben ki folytatná a németek elleni földalatti harcot, amíg végül a szövetségesek felszabadítanák az országot? Nyilvánvalóan a létező kommunista ellenállási mozgalom, amelyet már Moszkvához kötött a Lengyelországon át küldött sok ejtőernyős ügynök. S vajon melyik szövetséges vonulna be Csehországba a győzelem kivívása után? Magától értetődően Szovjetoroszország.

Mindez azonban csupán feltételezés. Csupán annyit tudunk, hogy Dalton volt az, aki elsőként fordult a RAF-hoz, kérve, hogy egyik új négymotoros Halifax bombázógépe szállítson el egy cseh ejtőernyős csoportot hazájába, és úgy tűnik, kéréséről nem volt tudomása a JlC-nek. Végül azonban a RAF főparancsnoksága elutasította a kérését, így azután a labda ismét visszakerült Benes térfelére.

4.

Vessünk most egy pillantást Heydrichék családi életére Csehszlovákiában.

Hivatalos rezidenciájuk a Hradzsin, Prága gyönyörű királyi palotája volt. Lina azonban egyszerűbb otthonra vágyott, gyermekeit szerette volna vidéki környezetben felnevelni. Végül megszereztek egy nagy vidéki kúriát Prága közelében, s ott telepedtek le.

Lina nagyon szerette Panenske Brezanyt, ami a következő négy éven át az otthona lett. Betanította a cseh cselédséget, sőt még a Himmler által személyesen odaküldött SS őrszemélyzetet is. Maga Heydrich mindig személyi őrség nélkül utazott, de az otthoni SS-őrök ellen nem emelt kifogást, akikről tudta, hogy „a dolog könnyebbik végét fogták meg", ahogyan a hadseregzsargon tartotta. Úgy vélte, biztosítania kell feleségét és gyermekeit egy esetleges cseh támadás ellen. Nem mintha azt gondolta volna, hogy ennek nagy a valószínűsége, mert biztosra vette, hogy már szétzúzta a cseh ellenállást.

Fennmaradt egy fénykép a család közös életének ezen utolsó időszakából. Reinhard és Lina e képen a szerintük bajor *Tracht* (népviselet) öltözéket viselik: az asszonyon szoknya és virágos felsőrész, fehér térdharisnya van, a férfin fekete rövidnadrág, rézgombos, szürke gyapjú zakó és szintén fehér térdharisnya. Közöttük a pázsiton ül újszülött kislányuk, Silke. Boldognak látszanak, kiváltképpen Lina. Feltehetően azon ritka alkalomból készült a kép, amikor egy egész napot Reinharddal tölthetett. Ami Heydricht illeti, hűvösen mosolyog a fényképezőgépbe, s noha oldottnak tűnik, tekintete szokás szerint éber és gyanakvó, mintha mérlegelné, elég megbízható-e a fényképész, vajon képes-e jó felvételt készíteni róluk? De valójában mi lappanghat e pillantás mögött?

Feleségétől tudjuk, Heydrich úgy vélte, „a béke oázisát" teremtette meg itt a háború közepette. Később az asszony megjegyezte: „Olyan világban élünk itt, ahol apák és fiúk nem halnak meg a harctéren. Nekik (a cseheknek) az egyetlen problémája, hogy besorozzák őket a hadiiparba, ahol többet keresnek, mint a frontkatonák, akiknek végső soron szintén az életüket kell áldozniuk hazájukért."

Mindazonáltal, miközben azon a napon, közel hatvan éve, újszülött gyerekével játszott a pázsiton, nem is álmodhatott róla, hogy a maga módján egy „Új Európát" teremt, amely napjainkban uralja az életünket. Míg ugyanis néhány órára szabadságolta magát a háborúból, ügynökei sajátos és közvetett módon annak a pénznek a megteremtésén fáradoztak, amely majdan megteremti az „Európai Gazdasági Közösséget".

Heydrichnek nagy szerepe volt abban, hogy nemrégiben egy német technokratát neveztek ki a cseh kormányba. Walter Bertsch lett az új „cseh" munkaügyi miniszter, de mivel nem beszélt csehül, ettől fogva a kormányüléseken a német volt a nyelv. Bertsch az idő tájt a cseh ipar nagyméretű átszervezését irányította. A cseh ipar a megszállás előtt Kelet-Európa vezető ipara volt. Bertsch lezáratta mindazon vállalatokat, amelyek nem járultak hozzá a hadi-gazdálkodáshoz, és valamiféle ipari kötelező szolgálatot vezetett be. A munkásokat, miután fölöslegesnek ítélték „alkalmatlan" munkahelyeiket, nem kérdezték, hová akarnak menni, hanem bebörtönzés terhe alatt új munkahelyekre *irányították át* őket. Ilyenformán 100 000 munkás szabadult fel, s további 70 000-et a Birodalom hadiiparába küldtek.

Ezután új műszakrendszert vezettek be. Három nyolcórás műszak helyett a napot két tizenkét órás műszakra osztották fel, mert így a munkát kifizetődőbben és hatékonyabban lehetett megszervezni. nőni kezdett a profit, márpedig az SS, szemét a jövőre vetve, nagyon is érdekelt volt a profitban.

A cseh tulajdonban lévő gyógyszer-, fafeldolgozó- és bőripar már tetemes hasznot hajtott. Ekkor Himmler, megkísérelve saját területén túlszárnyalni Göring marsallt (Göring, náci Németország háború előtti négyéves gazdasági tervének kidolgozója, már tűzzel- vassal kényszerített hatalmas ipari komplexumokat ellenőrzése alá. Szerte Németországban és a megszállt területeken sorra-rend- re tűntek fel a *Hermann-Göring Werke*-k.), úgy döntött, hogy a Skoda-gyárak által előállított minden fegyvert a *Waffen* SS-nek kell megkapnia. Sőt mi több, utasította a Skoda-művek vezérigazgatóját, egy tiszteletbeli 5S *Standartenführer* rangú németet, hogy egy új sorozat könnyű automata fegyvert kizárólag a *Waffen SS* számára gyártson.

Ámde míg Himmler e kizárólagos gazdasági birodalma révén nyert hatalmát, presztízsét és profitját élvezte, Benes problémái rohamosan növekedtek. Ekkor már világossá vált, hogy Csehország lett az orosz fronton harcoló németek egyik legnagyobb fegyverszállítója. Ráadásul a szlovák bábkormány már csapatokat is küldött az oroszországi arcvonalra. Sok minden elmondható Benesről, de annyi bizonyos, hogy realista volt. Tudta, hogy az emberek kezdték quislingeknek tekinteni a cseheket, kiváltképpen, hogy az agg Emil Hacha vezetése alatt álló prágai cseh bábkormány azt latolgatta, követi a szlovákok példáját, és belép az Oroszország elleni háborúba. Hogyan vélekedik majd erről Churchill, sőt Roosevelt elnök, miután Amerika Fearl Harbor után hadviselő féllé vált?

Heydrichhel végezni kellett, s minél előbb, annál jobb. Ha meggyilkolása cseh emberáldozatokat követelne, ez sajnálatos lenne, de vállalni kellett ezt a kockázatot. Benes hűvös fejjel kalkulált. Ha meg akarják őrizni Csehszlovákiát független országként, miután közel háromszáz év után végül 1919-ben visszanyerte ezt a státusát, keserű áldozatokat kell hozni, vért kell ontani.

Végül 1941. december 28-án megoldódott Benes problémája. Egyre nagyobb lendületet vett a Németország elleni légi offenzíva. Sir Arthur Harris, a bombázó-repülőgépek parancsnokságának új főnöke hamarosan megkezdte ezer bombázógépes első légi támadását a Birodalom ellen. Hiánycikknek számítottak a Halifax típusú bombázógépek, amelyek hatósugara elég nagy volt, hogy elérjék Csehszlovákiát és vissza is térjenek. De még így is egy repülőszázadot, a 138-ast, átadtak a SOE-nek, különleges bevetésekre. Úgy tűnt azonban, hogy a repülőgépek kérdésében prioritást élveztek a lengyelek, akiknek „Honi Hadsereg" nevű ellenállási mozgalma rendkívül aktívan tevékenykedett. Elsők a lengyelek voltak, utánuk következtek feltehetőleg a csehek.

S ekkor a szerencse (akkoriban legalábbis úgy tűnt, de ma már ki tudja, ki szervezte meg ezt a „szerencsét") beleszólt az események menetébe. Három nappal karácsony után, 1941. december 28-án reggel Ron Hockey repülőszázados, a 138. repülőszázad parancsnoka megjelent a RAF northolti támaszpontján egy vadonatúj Halifaxszel, amelynek törzsét átalakították, s alkalmassá tették ejtőernyősök ledobására. A pilóta így idézi fel az eseményeket: „Ebédidő tájt mentem be a meteorológiai irodába; úgy gondoltam, van egy csekélyke esélyünk, hogy aznap éjjel elvégezzünk egy cseh műveletet. Tekintettel a hátralékos akciókra, úgy határoztam, hogy a felsorakoztatott mindhárom Halifaxet kipróbálom. Időmegtakarítás céljából riasztottam a Légügyi Minisztérium illetékes hivatalát, és megállapodtunk, hogy üzemanyag-felvétel céljából leszállunk Tangamere-ben. Megvolt az oka, miért éppen Tangamere-ben - a csehek három csoportja London közeléből érkezett."

Aznap délután Moravec rövid telefonüzenetet kapott: „Indulunk." Soha nem derült fény arra, ki volt a telefonáló, amint hogy több olyan eseményre sem, amely azon a karácsonyon történt.

(Feltehetően soha nem is fog fény derülni rájuk. A mai cseh kormány nem hajlandó elárulni részleteket, jóllehet a szerző tudja, hogy szinte a legutóbbi időkig rendelkezésére álltak az átfogó anyagot tartalmazó dossziék. Hasonlóképpen elzárkózik az angol Külügyminisztérium is. Azok a részletek pedig, amelyeket a gyilkos merénylet után a németek kínvallatással szedtek ki a csehekből, nyilvánvaló okokból eltűntek.)

Moravec egy pillanatig sem késlekedett. Parancsnokságáról egyenesen a Stanhope Terrace-re hajtott, ahol Qabcik és Kubis már várta. S itt megszakadnak a nyomok, már ami a cseh kémfőnököket illeti. Mindaz, amit Moravec ezredestől megtudunk arról, mi történt ezután, szemenszedett hazugság. Egyedül az tűnik igaznak, amit annak a rövid beszélgetésnek megszövegezése tartalmaz, amit Moravec Qabcik őrmesterrel folytatott röviddel az indulás előtt. S hogy miért hazudott Moravec, azt már sohasem fogjuk megtudni. Vajon hazafiasabb látszatot kívánt adni az ejtőernyős ügynökök indulásának egynegyed évszázaddal az események után? Eleve meg akarta-e cáfolni, hogy az angoloknak bármi közük volt az ügyhöz, aminek oka lehet az akkori csehszlovákiai politikai helyzet, jóllehet ő maga ismét Nyugatra menekült? Vagy megzavarodott? Ez utóbbit fölöttébb valószínűtlennek tartom.

Mindenesetre Qabcik és Kubis indulásának dátumát jó *négy hónappal* eltévesztette. Szerinte azok ketten közvetlenül indulásuk előtt találkoztak Benes elnökkel, jóllehet nyilvánvalóan nem maradt erre idejük, hiszen rohanvást kellett elérniük a látszólag csodával határos módon megjelent repülőgépet, amikor a csehek a legkevésbé várták ezt. Végül pedig egyetlen szóval sem említi az angol pilótát, Hockey repülőszázadost. Moravec beszámolója szerint a merénylőket egy cseh pilóta, Andrle százados vitte a helyszínre.

Ezek szerint mit tudunk meg Moravec ezredestől a két fiatalemberrel eltöltött utolsó pillanatokról? Szerinte Qabcik ezt mondta: „Ezredes, kínos ezt megemlítenem, de tíz fonttal tartozom a vendéglőkben. Megtenné, hogy kifizesse ezt helyettem?'[1] Moravec igenlően válaszolt. Qabcik erre kezet nyújtott neki, és így szólt:

„Megbízhat bennünk, ezredes. A parancs szerint teljesíteni fogjuk megbízásunkat." Szép hazafias beszéd - dehát hogy őrmesterek kezet nyújtsanak egy ezredesnek! (Mos, meglehet, a háború alatti emigráns cseh hadsereg különbözött azoktól a hadseregektől, amelyeket ismertem.) Ennyiből állt az egész. Moravec nem említi, melyik RAF repülőtérről szálltak fel, milyen RAF bombázórepülőgép vitte őket, továbbá szó sincsen a RAF-pilótárói, aki a hosszú, veszélyes úton vitte őket - és mindez, Moravec szerint *négy hónappal* később történt, mint ahogyan a repülőút valójában lezajlott!

Hockey NF-V L9613-asának a motorjai már üresben jártak a tangmere-i kifutópályán; ezt a repülőteret használta titkos küldetései számára a brit hírszerző szolgálat a háború alatt. Az ejtőernyősök kikacsáztak a kifutópályára. Már átvizsgálták őket, hogy meggyőződjenek róla, semmi sincsen náluk, ami elárulhatná őket, ha elfogná őket a rendőrség, vagy ami még rosszabb, a Gestapo. Semmilyen feljegyzés sem szól arról, adtak-e nekik kis eldobható flakonokat, amelyben vagy whisky, vagy konyak szokott lenni, amivel megünnepelhetik, ha biztonságosan földet értek „a túloldalon". Felsegítették őket a Halifaxre. Odafent a pilótafülkében Hockey, miután még egy utolsó alkalommal kipróbálta és felpörgette motorjait, jelt adott: hüvelykével felfelé bökött.

A szerelők nem vártak második jeladásra. Azon a decemberi estén fagypont körüli volt a hőmérséklet odakint a felszállópályán. Kirángatták a féksarukat, a légcsavarszél a testükhöz tapasztotta kezeslábasaikat. Odafent, az irányítótoronyban fel-felvillant egy zöld fény, megadva a jelet az induláshoz. Hockey rákapcsolt. A Halifax megremegett. Hátul a gépben az ügynökök érezték, hogy a repülőgép törzse megrázkódik a hátuk mögött. Az

irányítótoronyban vigyázzban álltak a főtisztek. A parancsnok ünnepélyesen tisztelgett. Hagyományosan így adták meg a tiszteletet azoknak a bátor fiatalembereknek, akik elindulnak az ismeretlenbe, s ahonnan talán nincs számukra visszatérés. A repülőgép végigdübörgött a kivilágított felszállópályán. Az ANTHROPOID MISSZIÓ megkezdődött.

VI.

„A végső megoldás"

Hosszú kanál kell annak, aki az ördöggel egy kondérból falatozik.

1.

Hockey és legénysége egyetlen pillanatra sem lazíthatott. A feszültség szinte tapintható volt, amint átrepültek a francia határon és Németország fölött szálltak; a Saar-folyóról tájékozódtak, majd egy ideig a Rajna folyását követték. Hockeyt azonban nemcsak az ellenség, hanem a repülőgép súlya és sebessége is aggasztotta. A legénységet is beszámítva tizenhat, súlyos terhet cipelő katona is a repülőgépen tartózkodott, a tartályokban annyi üzemanyag volt, amennyit a parancsnok csak fel mert venni. A küldetés teljesítése után pedig még meg kellett küzdeni a hosszú repülőúton vissza Tangamere-ig.

Darmstadt közelében bajba kerültek. Egyszerre csak szinte a semmiből feltűnt két német vadászrepülőgép, és a behatoló nyomába szegődött. A német *Nachtjágereknek* azonban szerencsére nem volt légi radarjuk, ami - jóllehet ekkor még fejlődése elején tartott - meglehetősen hatékony berendezésnek számított, és így szem elől tévesztették a Halifaxet.

Hockey délkeleti irányba fordulva egy ideig az Elba folyását követte, s a Halifax folyamatosan Csehszlovákia felé tartott. Romlott az idő, de ez megfelelő takarást biztosított számukra, jóllehet a német légvédelem itt már kevésbé volt sűrűn telepítve, mert a RAF ritkán hatolt be ilyen mélyen a Birodalom fölé. Mindazonáltal Hockey és másodpilótája nehezebben fedezhették fel azokat a tereptárgyakat, amelyekhez igazodva kellett megközelíteniük a három ejtőernyőscsoport számára előirányzott ledobóhelyeket.

Egyre romlott az idő. Hockey ezt jegyezte be gépnaplójába: „Lehetetlenné vált a pontos célra repülés, mert a sűrű havazás elfedett minden utat, vasúti sínt és kisvárost." Még Sustr vezérkari százados - aki önként vállalkozott, hogy elkíséri útjára a gépet, mert ismerte a térséget - sem tudott azonosítani egyetlen jellegzetes tájékozódási pontot sem, noha a bombázó repülőgép ezer lábnál alacsonyabban repült. Hockey rádöbbent, hamarosan dönteniük kell: vagy találomra dobják le az ügynököket, vagy visszatérnek velük együtt, és egy másik napon kísérlik meg megismételni ledobásukat.

Döntöttek. Eredetileg azt tervezték, valahol Filsen közelében dobják le a csoportot. A repülőgép addigra azonban már mélyen berepült Csehszlovákiába, s nyugat felé elhagyta a sörfőzdéiről híres várost. Valójában, noha az ugrás jeladására várók nem tudták, már Prága közelébe értek. Sustr százados úgy határozott, igen káros lenne a cseh harci szellemre, ha visszavinné a három csoportot, ezért arra kérte Hockeyt, ereszkedjen még alacsonyabbra. A pilóta berzenkedett ugyan, de megtette, amire kérték és egészen ötszáz láb magasságig ereszkedett le, hogy „vizuális képet" nyerjen - vagyis szabad szemmel felismerhető legyen a célpont. Az időjárás azonban továbbra sem volt kegyes hozzájuk. Egy pillanattal később Hockey elvesztette függő antennáját, s amint ösztönös mozdulattal felfelé rántotta a Halifaxet, tudta, hogy ilyen körülmények között a gépe nagy valószínűséggel iszonyú erővel a földbe fúródik.

Sustr százados azonban arra kérte, kísérelje meg újra a lejjebb ereszkedést, és Hockey, bár vonakodva, beleegyezett, és ismét kezdett lejjebb ereszkedni. A vörös fény egyszerre csak zöldre váltott. Sustr megpillantotta a kijelölt ledobási helyet!

Valójában nem ez történt. A százados ehelyett, vállalva a felelősséget, rögtönözve döntött. Úgy határozott, Gabcikot és Kubist, akiknek elsőkként kellett ugraniuk, hozzávetőleges megközelítési helyzetből ledobják. Sustr tisztában volt vele, mennyi múlik küldetésükön. Kénytelen volt kockáztatni, még ha ezzel emberéleteket veszélyeztetett is.

A két ügynök felállt és fölcsatolta a testes ejtőernyőket. Gabcik odakacsázott Sustr elé, és a százados beszámolója szerint, megfogta a tiszt kezét. - Emlékezzen - mondta, - még hallani fog rólunk. Minden lehetőt megteszünk.

Hideg levegő süvöltött be a gépbe. A két cseh várta, hogy az irányító megadja a jelet az ugrásra. Az angol altiszt kiáltott valamit, de a szél elsodorta a hangját. Erre mindkét csehet vállon veregette. S már kint is voltak, a légcsavarszél elrántotta és a gép törzse alá sodorta őket. A repülőgép ajtónyílását bezárták. A két cseh merénylő visszavonhatatlanul ki volt szolgáltatva a decemberi sötétségnek. Hockey ezt jegyezte be repülési naplójába: „December 29-én 02.24-kor Filsentől keletre leugrottak." Ennyit, és nem többet.

Gabcik lefelé lebegett nyitott ejtőernyője alatt, s fogalma sem volt róla, hogy ő meg Kubis távol vannak a kijelölt leugrási ponttól. Valójában a Prágától mintegy húsz kilométernyire levő Nehvidzy falu mellett értek földet. Kubis kifogástalan testtartással fogott földet, átfordult, és ahogy tanították neki, megkezdte összeszedni az ejtőernyő kötélzetét. Gabcik nem volt ennyire szerencsés. Tévesen számította ki távolságát a talajtól, keményen ütőd- ve ért földet, bal lába megsérült. Kubis odarohant sérült bajtársához, s közben észrevette, hogy nem a tervezett leszállási célpontnál vannak. Sehol egy erdő vagy hegy, ahol elrejtőzhettek volna, amíg felveszik a kapcsolatot a földalatti mozgalommal. Ehelyett kopár, hóborította földek vették körül őket, ahol semmiféle fedezéket sem találhattak. Nem volt azonban idejük szemrehányásokra. A legfontosabb az volt, hogy még hajnal előtt elrejtőzzenek. A sérült Gubcik fájdalmasan mozogva elkezdte kapirgálni a keményre fagyott havat, hogy elrejthessék ejtőernyőiket, Kubis pedig eközben rövid terepszemlére indult. Őrá hárult a feladat, hogy rej- tekhelyei találjon. Talált is egy kis kunyhót. Gabcik is odasántikált, és felszerelésüket egy halom üres krumpliszsák alá rejtették, majd kutyafuttában bekaptak egy jéggé fagyott sózott marhahús konzer- vet meg valami csokoládét, hogy erőt gyűjtsenek, mielőtt ismét útnak indulnának. Tudták, a kunyhó nem felel meg az általuk kívánt rejtekhely követelményeinek.

Kis idő múltán ráakadtak egy elhagyott kőbányára, amelyből számtalan alagút ágazott ki. Itt berendezkedtek, mélyen behatoltak az egyik alagútba, ott megkísérelték melegedni, és elkezdték tervezgetni, mitévők legyenek, mert Qabcik nyilvánvalóan nem lenne képes túl messzire gyalogolni a sérült lába miatt.

A téli hajnali órákban több olyan nyomot hagytak maguk után, amit könnyűszerrel követhettek: a hókaparást, amelyben tessék- lássék elrejtették ejtőernyőiket, meg a letaposott havat és a jelenlegi búvóhelyükhöz vezető lábnyomokat. Még egy városi szolgálatra kiképzett német rendőrnek sem kellene sok idő, hogy felkutassa őket. Úgy tűnt, már a kezdet kezdetén nagyon elrontottak valamit.

Másnap reggel óhatatlanul bekövetkezett, amitől tartottak: felfedezték őket. Valaki követte a nyomukat. Az illetőt felébresztette a Halifax zúgása, később megtalálta a húskonzerveket (amelyeket igen hanyagul otthagytak), azután követte a hóban a lábnyomokat. Még más valamit is felfedezett, de ezt egyelőre nem árulta el.

„Baumann" néven mutatkozott be, azt mondta, vadőr, majd közölte a két idegennel, hogy húsz kilométerre vannak Prágától. Baumann szokványos német név, ám sok hazafias csehnek is német neve volt. A két cseh mindenesetre résen állt.

Azután a vadőr - mert valóban az volt - elmondta nekik, hogy megtalálta a zsákok alá rejtett felszerelésüket. „Miféle kis játék ez?", kérdezte. A két ügynök összeomlott, és elmondták neki, mennyire kétségbe estek, hogy megtudták, húsz kilométerre vannak Prágától. Ez azt jelentette ugyanis, hogy el voltak vágva pilseni összekötőik címeitől.

Baumann azonban nem borult ki attól, hogy a két idegen valójában ügynök, aki segítséget kér, mert bizonyos értelemben neki is voltak kapcsolatai a cseh földalatti mozgalommal. A *Sokol*-szervezet tagja volt; ezt a hazafias szervezetet mindenütt megalakították, ahol csehek éltek, még Amerikában is. Heydrich az előző évben törvénytelennek nyilvánította a szervezetet. Baumann felajánlotta, érintkezésbe lép Prágában a szervezet vezetőjével, a „Jindra" fedőnevű Vladislav Vanek vegyészprofesszorral, és segítségét kéri.

Qabcik és Kubis tudták, hogy jelenlegi helyzetük tarthatatlan. Ámde Angliában óva intették őket, ne keressék a kapcsolatot a cseh földalatti mozgalommal, amíg el nem végezték feladatukat.

Túlságosan is sok volt az áruló és a németek Zsoltijában álló beépített ügynök a földalatti mozgalomban. Valójában azonban nem volt választásuk. Ha vidéken maradnak, szembeszökőek lesznek, kiváltképpen, hogy nem e környékre valósiak, meg hogy Gabciknak időre volt szüksége, amíg rendbe nem jön a lába. így azután elfogadták Baumann ajánlatát.

Újévkor a Sokol aktivistái munkának láttak. Kerülő úton Prágába vitték a két ejtőernyős ügynököt, és ott találkozót szerveztek nekik Vanek professzorral.

Vanek - egyike azon keveseknek, akik túlélték a bekövetkező összeomlást - egy hetet várakoztatta őket a találkozóig. Időközben megvizsgáltatta papírjaikat. Elborzadt attól, amit megállapítottak. Még a legfafejűbb Gestapo-tiszt is rájött volna arra, hogy okmányaik hamisak. Ezért kicserélték okmányaikat, és új élelmiszer- jegy-füzetekkel látták el őket.

Amikor Vanek végül találkozott velük, hamarosan észrevette, Kubisnak sehogy sincsen ínyére, ahogyan a Sokol emberei bánnak vele. Ezen azonban nem segíthetett. Szép lassan kifaggatta őket, kiket ismernek Londonban, s végül meggyőződött róla, hogy a két cseh igazat beszél,

Ezt követően megpróbálta kiszedni belőlük, mire készülnek. „Megkérdeztem Kubist, mivel bízták meg. Valamiféle különleges feladatról beszélt. Végül, hosszas halandzsázás után közölte, azért jöttek, hogy megöljék Heydricht." Ez nyilván meglephette Vaneket, de amint később írta, „már kezdettől fogva erre gyanakodtam, miután elárulták jeligéjüket: ANTHROPOID. Meg kell vallanom, megütköztem. Tudtam ugyanis, mi fog történni, ha sikerrel járnak. A náci hierarchia egyik oszlopának a megölése iszonyatos megtorlást váltana ki."

Megállapíthatta azonban, hogy a két cseh nem gondolkodott ezen. Megpróbálta megmagyarázni nekik a helyzetet, de hiába. Feladta tehát meggyőzési kísérletét. Megkaptuk Londonból az utasításainkat, és mivel mi voltunk a helyi földalatti szervezet, kötelességünk volt erőnkhöz képest maximálisan támogatni őket a merénylet kivitelezésében."

Mindenesetre nem siette el a dolgot. Kubist és Gabcikot átadta az egyik legjobb Sokol-ügynöknek, egy Jan Zelenka nevű, középkorú, szemüveges tanárnak, akinek fedőneve „Hajski bácsi" volt. Addig is, amíg Vanek nem tudott meg többet a tervről, határozták el, „Bácsi" gondoskodik majd róluk, s ő készíti elő a talajt az elkövetkezőkhöz.

2.

Frantisek Safarik műbútorasztalos mintegy negyven esztendős múltra tekinthetett vissza; nyugdíjazásáig a prágai Hradzsinban dolgozott. E szerény beosztásából figyelte, hogyan jönnek, mennek a „fejesek". Semmi sem hagyott benne azonban olyan mély nyomot, mint egy 1941/1942 tél végi nap, amikor nagyon kicsi szerep, de mégis csak szerep jutott neki hazája történelmében.

Ősszel kezdődött. Éppen kis szünetet tartott munkájában, és sétára indult a palota udvarában, amikor megpillantott egy szemüveges, mosolygó alakot, aki valamiképpen ismerősnek tűnt. Az idegen láthatóan ugyanezt gondolta, mert megállt, és egyenesen Safarikhoz lépett. S ekkor a műbútorasztalos fölismerte: Zelenka úr, egykori tanára volt az. Zelenka, vagyis „Hajski bácsi" kezet nyújtott neki. „Azután kezdett kikérdezni, mint egykor az iskolában. Megkérdezte, mit tartok az új politikai helyzetről. Megmondtam neki, ki nem állhatom a németeket, és hogy rosszul állnak a dolgok. Szóval, csupa olyasmit, amit ilyenkor szokás mondani."

A tanár figyelmesen hallgatta. Aztán „meghívott egy italra, s arra kért, hogy tegezzem".

Az asztalost kissé meglepte az ajánlat - tanárok nemigen szokták megkérni egykori tanítványaikat a bizalmas tegezésre -, majd elkísérte „Haksi bácsit", ittak egy korsó sört, felelt még további kérdésekre, ez volt minden. Arra gondolt, soha többé nem látja Zelenka urat.

Tévedett. Alig néhány nap múlva Zelenka úr ismét megjelent, és mintha csak véletlen lenne, éppen, amikor Safarik szünetet tartva sétálni indult. Safarik később arra a belátásra jutott, hogy szó sem lehetett véletlenről, Zelenka mindent pontosan kitervelt. Időközben a tanár elővigyázatosan érdeklődött egykori tanítványáról.

Zelenka ezúttal nem kerülgette a forró kását. „Néhány kérdés után nyíltan megkérdezte tőlem, hajlandó lennék-e tenni valamit a földalatti mozgalom számára." Az asztalos tudta, ha igenlően válaszol, beteszi fejét a hurokba. Ismerte már a németeket, úgy tapossák a cseheket, akár egy férget, ő pedig égett a vágytól, hogy megfizessen nekik. így azután kért néhány napi gondolkodási időt. Amikor ismét találkozott a tanárral, nem habozott. Közölte vele, hogy hajlandó segíteni. Zelenka szemmel láthatóan megörült a válasznak, és kijelentette, hamarosan ismét jelentkezik. Ezzel meg is egyeztek.

Addigra Zelenka már átadta Kubist és Gabcikot egy újonnan felfedezett „nagynéninek", bizonyos Maria Moravecnek, akit ellenállási körökben „Marié néni" néven ismertek. Mielőtt azonban át- küldte volna a két ügynököt Marié néni rejtekhelyére, amely alig száz méternyire volt saját lakásától, egy hatalmas bérházban, alapos fejmosásban részesítette őket. Az okmányokon már túl voltak, de megdöbbent azon, amit még ezután állapított meg. Polgári ruháik angol gyártmányúak voltak; ingeikben és fehérneműjükben még ott voltak az angol mosodai jelzések. Sőt mi több, Kubis és Gabcik angol font sterling bankjegyeket tartottak maguknál, amelyeket büszkén mutogattak. Szinte úgy tetszett, semmi sem érdekli már őket, mintha bizonyosra vették volna, hogy sorsuk megpecsételődött. Akkor meg mit számít, ha ingeiken és alsóneműiken ott vannak az angol mosodai jelzések?

Zelenka úgy vélte, igenis számít. Elszedett tőlük minden angol ruhaneműt, s nekilátott, hogy megfelelő okmányokat szerezzen nekik. Kormányhivatalokban dolgozó baráti csehektől munkakönyveket szerzett, azután két orvostól sikerült igazolást kapnia, hogy azok ketten munkaképtelenek, ami meggátolta, hogy egy német razzián fennakadva, hadiipari munkára

küldjék őket. Ő és Marie néni még egy lánynak is bemutatta Kubist, bizonyos Anna Malinovának, akinek a férjét megölték a németek.

A két merénylőjelölt élete ettől fogva nyugodt kerékvágásba zökkent - legalábbis úgy látszott. Marié néni gyakran rendezett vendégségeket, amelyekre őket is meghívta. Nem sokat beszéltek, és a többi vendég azt gyanította, hogy „tengeralattjárók", vagyis új személyazonosságot felvett emberek, akik összeütközésbe kerültek a németekkel. Mindazonáltal azok, akik abban az időben találkoztak velük, derűs, jó kedélyű fiatalemberekként emlékeztek rájuk. Ha megkérdezték tőlük, mivel foglalkoznak, tréfával ütötték el a dolgot, és azt felelték, „számolják a vadkacsákat a Vltaván". (A várost átszelő folyó.)

Csak Marié néni 21 éves Ata fiával beszéltek nyíltan, ha egyedül maradtak hárman. A Sokol futáraként dolgozó Ata bátyja Angliában szolgált a cseh dandárban, s amikor Ata valamiképpen megtudta, hogy két „vendégük" egykor e dandár katonája volt, kérdezősködni kezdett, és szinte hősöknek kijáró tisztelettel tekintett rájuk. Lenyűgözve bámulta a lakásban elrejtett fegyvereiket, hallgatta a külföldi hadsereg életéről szóló beszámolóikat, s hamarosan rájött, hogy nem egyszerűen olyan emberek, akik el akarják kerülni a behívást a német hadiiparba. Úgy vélte, valamilyen különleges feladat elvégzésére vannak Prágában. De bármennyire is barátságosan viselkedett vele Kubis és Gabcik, nem árulták el neki, mi a megbízásuk. Meglehet, ezzel is meg akarták védeni. Ha így van, kudarcot vallottak, mert végül valamennyiük közül Atának alakult a sorsa a legiszonyatosabban.

Teltek, múltak a hetek. Eltelt a január, februárban lassan megszűnt a kemény téli időjárás. A keleti fronton az oroszok Moszkva előtt megállították a németeket, majd visszavonulásra kényszerítették őket. A harcok azonban valójában „Tél tábornoknak" köszönhetően szüneteltek. A németek visszanyerték magabiztosságukat. Arra készültek, hogy tavasszal új offenzívát indítanak, és ennek az offenzívának a nyomán Heydrichre minden bizonnyal új feladatok vártak. Minden mozgásban volt. Berlin zsongott a híresztelésektől, és Heydrich elmondta Linának, bízik benne, hamarosan a fővárosba rendelik.

Nagyjából ez idő tájt vette fel Zelenka ismét a kapcsolatot Safa- rikkal - de ezúttal nem személyesen. Üzenetet küldött neki, miszerint küld hozzá „két fiatal srácot", aki szeretne vele elbeszélgetni. A „két fiatal srác[1]' természetesen Kubis és Gabcik volt. Safarik ro-konszenveseknek találta őket, és hamarosan elmondták neki, hogy Angliából különleges megbízatással küldött ejtőernyősök.

A műbútorasztalos nem jegyezte fel, miként reagált erre a meglepő bejelentésre, de nem habozott, amikor azok ketten kezdték elhalmozni főnökét, Reinhard Heydrich *Obergruppenführert* illető kérdésekkel. Kiváltképpen nyitott tetejű, nagy sebességű Mercedesének és az őt nem mindig követő SS-testőrség kocsijának a részleteire voltak kíváncsiak. Végül aztán „megkértek, mutassam meg nekik a Mercedest meg a másik kocsit". Safarik ezt meg is tette, és „elmondtam nekik minden egyebet is, amit tudni kívántak".

Ezt követően egyre sűrűbben jelentek meg a Hradzsin udvarán. „Még az is megesett, hogy a barátnőikkel jöttek... és azután, egy napon közölték velem, meg fogják ölni Heydricht".

Ekkor a két merénylőjelölt már igen előrehaladt a gyilkosság megtervezésében, és ismét sikerült rádiókapcsolatba lépniük Londonban Moraveccel. Jóllehet Safarik szerint az az információ, miszerint azért jöttek, hogy megöljék Heydricht, „bűzlött, akár egy hullakéz", s ezt meg is mondta nekik, azok ketten folytatták előkészületeiket.

Heydrich rengeteget mozgott. Útjai gyakran spontánoknak tűntek, s úgy tetszett, pillanatnyi elhatározások szülöttei. Csakhogy Kubisnak és Gabciknak meg kellett tudnia Heydrich pontos ütemtervét, ha valaha is meg akarják ölni. Ezért kibővítették kutatási területüket.

Mind gyakrabban jelentek meg a Heydrich Fanenske Brezany- ban levő házától Prágáig vezető úton. Kapcsolatot tartottak - Safarik tudtán kívül - egy másik ügynökkel, Josef Novotny órással, aki a német helyőrség katonáinak az óráit javította, és aki mindent elmondott nekik, amit csak tudott a németek szokásos tevékenységéről, már ami Heydrichhel volt kapcsolatos.

Kubis és Gabcik még Heydrich házába is bejutottak, ami nem volt túlságosan nehéz feladat. Heydrichné ugyanis egy *grande dame* rátarti modorát vette fel. Még csak nem is látta a cselédeit. Amíg a cselédek karban tartották a hetven szobát, ami az ő felelősségkörébe tartozott, továbbá lehetővé tették, hogy elmehet vadászni a helyi német dzsentrikkel (még a nagy követelményeket támasztó német *Jagdscheint* (Vadászengedély - megszerzése nehéz vizsgához van kötve mindmáig, és igen bonyolult eljárást igényel.) is megszerezte) és ellátták gyermekeit, Lina asszony elégedett volt, s nem szólt bele cselédei dolgába.

A földalatti mozgalom tagjainak így nem okozott nehézséget, hogy bejussanak a *Heydrích-Residenzbe*, megtudják, amit akartak, sőt még az *Obergruppenführer* papírkosarait is átkutathatták. Kubis és Gabcik az állandóra Heydrich mellé rendelt SS-őrök orra előtt apránként összerakta Heydrich napi időbeosztását.

A két reménybeli merénylő rövidesen felismerte, hogy Heydricht sem Fanenske Brezanyban, sem a Hradzsin-beli főhadiszálláson nem ölhetik meg. Mindkét helyen túlságosan sebezhetőek lennének, és az SS nyomban az üldözésükre indulhatna.

Zelenka a háború után megállapította: „A Panenske Brezany körüli vidék a legkevesebb lehetőséget sem nyújtotta az elrejtőzésre vagy az elmenekülésre. Azok számára, akik a merényletet elkövették, az ezen a helyen való kísérlet a biztos öngyilkosságot jelentette volna." Addigra azonban már sem Kubis, sem Gabcik nem akart meghalni. Fiatalok voltak, ismét hazájukban éltek, csodálat övezte őket mindazok részéről, akik tudták, mi végre érkeztek. S állandó barátnőik voltak, akiket a háború után feleségül akartak venni, ráadásul egyikük már várandós volt! Sok évi bujkálás után valamiféle békés révbe értek. Persze, gondolták, meg fogják ölni a zsarnokot, de túl akarták élni a gyilkos merényletet.

3.

Sok év múltán, jeruzsálemi perében a szemüveges német ezt fejtette ki foglyulejtőinek: „Tisztelettel tekintettem a zsidókra (...) akik számára kölcsönösen elfogadható, mindkét fél számára igazságos megoldást kellett találni." Nem jegyezték fel, hogyan fogadták zsidó hallgatói Adolf Eichmann kijelentését. Vajon a képmutatás csúcsa volt ez, vagy valóban őszintén gondolta? Valóban igyekezett-e megoldást találni egy új haza formájában, amelyben nem kellett volna elszenvedniük azt a sorsot, amit a nácik láthatóan nekik szántak?

Bármi lett légyen az igazság, 1941 nyarára már tudta, hogy a zsidók áttelepítésének semmi esélye sincsen, sem Madagaszkár, sem a németek által leigázott bármilyen keleti terület nem jöhet szóba. Elhatározott dolog volt, hogy az SS által létesített új gettókba telepítik őket, Himmler gazdasági birodalma hasznára kell dolgozniuk, amíg bírják erővel, azután végeznek velük. Ez év augusztusában Heydrich magához rendelte és közölte vele: - A Führer elrendelte a zsidók kiirtását.

Az 1961. évi perének tárgyalásán ezt vallotta: „Először fel sem tudtam fogni közlésnek jelentőségét, annyira óvatosan válogatta meg a szavait, de azután megértettem, s nem mondtam semmit, mert többé már nem volt mit mondani. Korábban soha eszembe sem jutott ilyesmi, egy ilyen erőszakos megoldás. Ettől fogva mindent elvesztettem: a munkámban lelt örömet, minden kezdeményező készségemet, minden érdeklődésemet."

Azon év augusztusában azonban Eichmann már tudta, hogy a cionizmus ügye, amelyet állítólag előrevinni gondolt, csupán a népirtás álcázására szolgál azon zsidók esetében, akik sem munkát, sem tőkét nem tudtak az SS rendelkezésére bocsátani.

Dacára annak, hogy nem lelkesedett, Eichmann szemmel láthatóan gyorsan alkalmazkodott az új helyzethez. Lublinba küldték, hogy ismerkedjék azzal, miként alkalmazza az SS a gázt a zsidók megfojtására. „Fizikailag megszédültem, elgyengültem", jelentette ki bíráinak. Ámde *Befehl ist BefehI* (parancs az parancs). Folytatta kiképző tanfolyamait, amelyben a halál mechanizmusát oktatta. Következő állomása Chelmno volt, hogy megfigyelje a legfrissebb újítást: az elgázosító tehergépkocsikat. Amikor átutazóban volt Lvovon, állítólag ezt mondta a helyi SS parancsnoknak: „Amit itt tesznek, az szörnyűség. Fiatalembereket szadistákká tesznek. Hogyan tehetnek ilyesmit? Ez képtelenség. Az embereink bele fognak őrülni."

Ámde a németek nem őrültek bele, Eichmann pedig befejezte tanulóidejét a halál szakmájában. A szakértő készen állt arra, hogy belefogjon a nagyobb arányú tömeggyilkosságokba. Csak a zöld jelzésre várt, amit meg is kapott Heydrichtől 1942. január 20-án, egy berlini titkos villában. Ez valaha az Interpol német szekciójának központjául szolgált. Most a *Villa am Grossen Wannsee* 56-58. sz. alatt tartották meg azt a konferenciát, amely a történelem legnagyobb tömeggyilkosságához jelölte ki az utat.

A konferenciát Heydrich nyitotta meg. Felsorolta, addig hány zsidót öltek meg, majd áttért arra a problémára, amellyel már régóta foglalkozott jómaga és Eichmann - a zsidó kivándorlásra. 1941. október végéig, közölte hallgatóságával, 537 000 zsidó „emigrált". Sajnálatos módon a háború véget vetett ennek. Helyette, „a Führer jóváhagyásával, a zsidókérdés egyik lehetséges megoldása az, ha nagy arányokban elszállítják a zsidókat az új keleti területekre". A jelenlevők többségének - többek között von Ribbentrop külügyminisztériuma szalonkabátos úriembereinek - nem volt szüksége kristálygömbre, hogy megértse, mire gondol Heydrich. Az „elszállítás" egyszerűen csak eufemizmus volt a zsidók hamarosan bekövetkező tömeges legyilkolására Keleten.

Eichmann, az SS alezredese volt a konferencia feltehetően legalacsonyabb rangú résztvevője. Ez volt az egyetlen konferencia, amelyen részletesen írásban rögzítették a tömeggyilkosság tényét: a wannseei konferencia három jegyzőkönyve fennmaradt, így azután nyilván legyezgette a hiúságát, amikor Heydrich szólt neki, a tanácskozás után Müllerrel együtt maradjon ott, hogy nem hivatalosan megbeszéljék a soron következő teendőket. Két főnökének nyilvánvalóan szüksége volt az ő tanácsaira. Nem kívántak bíbelődni a népirtás apró-cseprő részletkérdéseivel. Közölték Eichmannal, neki kell gondoskodnia róla, hogy a zsidó elöljárók saját rendőreik felhasználásával válogassák ki azokat, akiket a megsemmisítő táborokba küldenek, ahol az új halálgépezet (beleértve a Zyklon B gázt, amelyet az *IG Farbenwerke,* a „Himmler *Reichsführer SS* barátai" tulajdonában levő konszern fejlesztett ki és állított elő) gyorsan végez majd velük. Kezdetét vehette a végső megoldás.

Hát Heydrich? Miként reagált erre a végső gyalázatra? Azóta kimutatták, gondosan ügyelt arra, hogy a jegyzőkönyvek végső megfogalmazásából töröljék a „megölés", „megsemmisítés", „likvidálás"' és hasonló kifejezéseket. Vajon el akarta tüntetni a nyomait? Vagy szégyellte azt, aminek végrehajtását megparancsolta alárendeltjeinek? Felettébb valószínűtlen. A szégyenérzet nem tartozott lelki tulajdonságai közé.

Jóllehet csakis általa ismert személyes, valamint természetesen hivatási okoknál fogva utálta és megvetette a zsidókat, tisztában volt annak a hatalmával, amit ő „nemzetközi zsidóságának nevezett volna. Véleményem szerint nem kívánt olybá tűnni annyi potenciális tanú szemében, mintha ő lett volna a tömeges megsemmisítés programjának kezdeményezője. Úgy tűnik, lényegében úgy tüntette fel, hogy a tervért valójában a Führer felel, továbbá Göring *Reichsmarschall,* aki a zsidókérdést háború előtti „négyéves terve'" részének tekintette. Ismét nem csupán antiszemitizmusról, hanem gazdasági kérdésről volt szó.

Bárhogyan történt, ez volt szinte az utolsó alkalom, hogy Heydrich megjelent a történelem színpadán. Sorsa ekkor már megpecsételődött. napjai meg voltak számlálva, és a világ mindenkor a wannsee-i konferenciával fogja azonosítani, s azzal, hogy úgy tűnik, ő volt a végső megoldás kieszelője. Lina szerint ez igazságtalanság. Ő úgy emlékezik, a férje akkoriban merőben másmilyen állásponton volt. A konferencia után kettesben megvitatták az ott történteket, méghozzá - ahogyan fogalmazott - „igen tárgyilagos módon". Eszerint Heydrich kijelentette volna, előkészíti az összes zsidó kivándorlását Közép-Qroszországba. Felesége megkérdezte: - Azt mondod, valamennyi zsidót Szibériába fogják deportálni?

- Igen, pontosan ezt mondom. De Szibéria nem a borzalmak földje, ahogyan te képzeled. Csakis, mert az oroszok oda telepítették büntetőtáboraikat, tett szert szörnyű hírnevére. Emlékezel még, mit mondott nekünk von Pomme őrnagy Szibériáról? - Heydrich egy ismerősükre utalt, aki az első világháborúban Szibériában volt orosz hadifogságban. - Mindig azt mondta a fiának, hogy Szibéria olyan hely, ahová mindig szeretne visszatérni szabad emberként. Csodálatos ország.

Heydrich azután ontotta a szót Szibéria ásványkincseiről, szén- és érckészleteiről, amíg Lina félbe nem szakította. - Dehát meg tudnak birkózni a zsidók a vadonnal? - kérdezte.

- Igen. Értelmes emberek. Körültekintően vezetem majd be őket Szibériába. - A térképen rámutatott arra a területre, amelyet a zsidók számára jelölt ki, Lina azonban megjegyezte: - Dehát azokat a területeket még el sem foglalta a *Wehrmacht*

Heydrich bólintott, és ennyiben maradt a dolog. Lina azonban élete hátralevő éveiben szilárdan ragaszkodott ahhoz, hogy férje „magasabb parancsra", vagyis a Führer és Göring utasítására szervezett egy nem túlságosan nagy jelentőségű konferenciát, amelyen úgy döntöttek, áttelepítik a zsidókat valahová Szibériába. Szerinte nem akarta megsemmisíteni

őket, ahogyan a világ hiszi. Ellenkezőleg, új lehetőséget kívánt teremteni nekik abban a tejjel, mézzel folyó országban, amely még meghódításra várt.

VII.

Egy zsarnok halála

„Nem állítom, hogy nagy ember... nem a világ legkiválóbb jelleme. De emberi lény, és szörnyű dolog történik vele. Figyeljünk tehát. Nem engedhető meg, hogy vén kutyaként hulljon a sírba. Figyelmet, figyelmet kell tehát fordítani egy ilyen személyre."

Arthur Miller

1.

„Készen állunk", közölték Zelenkával 1942 márciusában. Jóllehet Zelenka nem szerette kimutatni érzelmeit, a prágai Sokol szervezet főnökében meghűlt a vér. Szervezete már amúgy is nagy kockázatot vállalt. A Gestapo letartóztatta egyik rádiósát, azután még több más személyt is elfogott. Előbb-utóbb beszélni fognak. Most pedig ejtőernyős ügynökök nekik akarnak látni a gyilkos merényletnek, ő pedig nagyon is jól tudta, hogy egy Heydrich ellen elkövetett merénylet, még ha sikertelenül végződik is, pokollá tenné a csehek életét. Időt kért, hogy ellenőrizze a dolgot Londonnal. London válasza tömör volt: „Gyerünk![11]

Zelenka később így nyilatkozott: „London nyilvánvalóan be akarta bizonyítani, hogy Csehszlovákia népének semmi köze sincsen Hacha prágai bábkormányához. Ellenállókként kellett feltüntetni bennünket. Ugyanakkor London azt akarta, hogy az ilyen természetű gyilkos merényletet követő megtorlás felrázza és aktivizálja az ellenállási mozgalmat. Két hónappal később, 1942 májusában Jan Kubis és Gabcik arról tájékoztatott, hogy találtak egy helyet a merénylet számára, és elmagyarázták a tervüket."' Zelenkának be kellett ismernie, hogy jó terv volt. Korábban eljátszadoztak azzal az őrült ötlettel, hogy belopóznak Heydrich hálószobájába és elvágják a torkát, vagy álmában megfojtják, miközben, úgy képzelték, Lina békésen alszik az oldalán. Ez a tervük azonban másmilyen volt.

Időközben a Sokol, amelyet aggasztottak a merénylet következményei, ismét érintkezésbe lépett Londonnal. Ezúttal „az elnök beszélt Moravec ezredessel, aki a találkozóról az elnök, a hadsereg főparancsnoka azon határozott parancsával távozott, hogy haladéktalanul utasítsa az ejtőernyősöket, álljanak el megbízásuk elvégzésétől".

Moravec ezredes beszámolója az NATHROPOID hadművelet ezen utolsó, sorsdöntő szakaszáról másképpen hangzik. Szerinte megkapta a Sokol kérését, hogy álljanak el a terv végrehajtásától, és „ezt Benes elnök és Stewart Menzies (Később Sir Stewart Menzies, aki néhány évvel később, egyesek szerint Philby oroszokhoz történt átállása és a szervezetén belül működő árulók tevékenysége miatt agyonlőtte magát.), az angol hírszerző szolgálat főnöke elé terjesztettem. Benes elnök parancsot adott nekem, hogy ne válaszoljak. Az SIS főnöke nem szólt semmit, de a háború után megtudtam, az angolok... ragaszkodtak a parancs végrehajtásához."

Moravec ismét elkente a kérdést - *utólag.* A gyilkos merénylet után ő is, akár a többi emigráns cseh vezető, át akarta hárítani a felelősséget. így azután a halott Menziest nevezték meg, mint aki megadta a végső utasítást a gyilkosságra. Joggal tehetjük fel a kérdést, vajon Menzies miért hagyott volna jóvá egy olyan akciót, amely nem hajthatott különösebb hasznot Nagy-Britanniának. Ennél fontosabb azonban az, hogy tudjuk, az akció terve sohasem került a JIC elé; dehát az első politikai gyilkosság, amelyet bármely fél végrehajtott a háború során, bizonyára elég fontos kérdés lett volna, hogy ez a bizottság megvizsgálja és jóváhagyja vagy elutasítsa a tervet.

Más szóval, úgy tűnik, Moravec ismét eltorzította a fényeket, és még harminc esztendővel az események után is megkísérelte áthárítani a felelősséget bárkire - kivéve önmagát és Benest. Ám a puding igazi próbája az: *ha Benes elnök nem helyeselte a Heydrích elleni merényletet miért nem állította le?* Dehát nem állította le! Reinhard Heydrich *Obergruppenführer* megölését bármi áron is végre kellett hajtani.

A Kubis és Oabcik által kidolgozott terv viszonylag egyszerű volt. A két merénylő megállapította, hogy Heydrich naponta, röviddel reggel kilenc után indul útnak Panenske

Brezanyból, és egy nyitott Mercedesben jóval a hivatalosan engedélyezett sebességnél gyorsabban tart Prága felé, a Hradzsinban levő hivatalába. A merényletét Holesovice külvárosában kívánták végrehajtani. Volt ott egy útkereszteződés, egy dombon az út élesen elkanyarodott és levezetett a Traja hídhoz. Ezen a ponton Kleinnek, Heydrich sofőrjének le kell majd lassítania és sebességet váltania, hogy rátérjen a kanyarra, mielőtt a kocsi felkapaszkodna a dombra. A Mercedes, amelyben utasa vagy hátul, vagy az egy személyben sofőr és testőr mellett elöl ülne (Heydrich úgy váltogatta az ülést, ahogyan kedve tartotta), ideális célpontul szolgálna itt.

Az elgondolás szerint Heydrich ezen a ponton lenne a legsebezhetőbb. El lenne vágva mind a vidéki házát őrző SS-szakasztól, mind a Hradzsinban állomásozó SS őrzászlóaljtól. Ráadásul a közelben nem voltak sem cseh rendőrőrsök, sem német laktanyák, és a merénylet végrehajtása után az elkövetők kerékpáron elmenekülhetnének, s útban lennének rejtekhelyeik felé, mielőtt a németek megtudnák, mi is történt.

Bárki számára, aki nézelődne a tervezett merénylet színhelyén, minden tökéletesen normálisnak tűnne, vélte Gabcik. A sarkon levő különböző villamosmegállók lehetővé tennék, hogy ott álldogáljanak, ezzel nem keltenének gyanút; villamosra váró közönséges polgároknak tűnnének. Távolabb a két merénylő előtt a londoni csoport egy harmadik tagja, Vaclik jelezné zsebtükör villogtatá- sával a Mercedes közeledtét. Gabcik ekkor összerakná angol Sten géppisztolyát, s mihelyt Heydrich lőtávolba érne, tüzet nyitna rá. Mihelyt Heydrich összerogyna és az autó megállna, Kubis, akinél két Mills kézigránát lenne, előreugrana, megragadná a halott aktatáskáját, mintegy igazolásként, hogy valóban végeztek vele, majd elmenekülnének.

Bármilyen elnagyoltnak és kétségbeesettnek tűnt a terv, megvolt benne az egyszerűség szépsége, továbbá azzal az előnnyel járt, hogy mindössze három személy hajtaná végre a merényletet.

A Sokol-mozgalom vezetői mégis haboztak. Csakhogy az események túlhaladtak rajtuk, nemigen maradt már idő a vitára. Amellett a londoni parancs értelmében is végre kellett hajtani a tervet. Vajon nem katonák-e bizonyos értelemben? Megtagadhatják-e a parancsot, lévén egyenruhás civilek? Miután a háború győzelemmel befejeződik majd, s ismét a cseheké lesz a hatalom az országban - amint a Sokol tagjai forrón remélték -, nem emelhetnek-e majd vádat ellenük függelemsértés, vagy éppenséggel parancsmegtagadás miatt, amik mind súlyos vétkek a katonai szabályzat szerint? Vállalhatják-e ennek a kockázatát?

Úgy döntöttek, nem vállalhatják. Bármiképpen gondolkodtak is erről ezen az utolsó, sorsdöntő májusi héten, fenntartásaikról hallgattak, s úgy határoztak, támogatják Gabcik merénylettervét.

Időközben Heydrich személyével kapcsolatban is nagy mozgolódás támadt. Beszélték, hogy átveszi az irányítást Belgiumban és a megszállt Franciaországban, hogy felszámolja ott az ellenállást, meg hogy „egyúttal a Vichyi-kormány felügyelőjeként is működne" (a Vichyi-kormány volt Franciaország meg nem szállt részének a kormánya). Addig is azonban minden bizonnyal visszahívják Berlinbe, ahol is fogadná *Waffen-SS Fahnenjunkerenek* (tisztjelöltjeinek) a díszszemléjét, mielőtt személyesen tenne jelentést a Fühemek.

A merénylet tervezői mindezt Josef Novotny órástól tudták meg, aki bejáratos volt Heydrich hivatalába. Sikerült megtudnia, hogy úgy tervezik, Heydrich néhány napon belül elutazik Berlinbe, és törzskarában azt rebesgették, hogy talán vissza sem tér onnan. Ha Hitler úgy döntene, áthelyezése eléggé sürgős, késlekedés nélkül indulna Nyugatra, azután záros időn belül követné a felesége és családja. Elérkezett tehát a cselekvés ideje.

Május 26-án este Heydrich utolsó diadalát ünnepelhette. Ez tiszteletadás volt apja, Bruno Suess-Heydrich, az állítólagos félzsidó emlékének, akit a német középosztály társadalma sohasem fogadott be. Heydrich megszervezte apja félig feledésbe merült kamarazenéje bemutatását a prágai zenei fesztivál nyitóhangversenyének programjában. A hallei konzervatóriumbeli egykori tanítványaiból alakult kvartett adta elő a művet. Maga Heydrich írta a műsorfüzetet. Micsoda megtiszteltetés! Bmno Heydrich kompozícióját ott adják elő, ahol egykor Mozart és Beethoven muzsikált! Micsoda érzés lehetett fia számára, amint karján a feleségével belépdelt a hangversenyterembe. Minden bizonnyal ez lehetett életének egyik legnagyszerűbb pillanata.

2.

1942. május 27-én hűvös és kissé párás volt a hajnal. Miután előző éjszaka rengeteg pezsgőt ivott, Heydrich mozdulatai lelassultak, és csak valamivel tíz óra előtt készült el, majd indult Prágába, hogy azután kihajtson majd a repülőtérre és elrepüljön Berlinbe. Elbúcsúzott Linától és a gyerekektől, de mielőtt távozott volna, így szólt Linához: - Frank napjai meg vannak számlálva. - Ezzel Kari Frankra (Karl Hermann Frank, nem tévesztendő össze Hans Frank *Gauleiterrel,* a sem Oroszország, sem Németország által nem annektált közép-lengyelországi terület főkormányzójával.) utalt, aki Heydrich szerint jól megszedte magát Prágában. A Mercedes mellett álló Klein vigyázzba vágta magát, Heydrich pedig beszállt az autóba. Elindultak. Átrobogtak Predboj falucskán. Egy útjelző tábla tűnt fel: *„Praha 16 km".* Ha ilyen iramban haladnak, tíz perc múlva a fővárosban kellett lenniük. A *Gruppenführer* nagyon elégedett lett volna ezzel.

Holesovice külvárosában, ahol a Drezda-Prága út hajtűkanyarral levezetett a Traja hídhoz, a merénylők is aggodalmasan figyelték az órát. Kilenc óra előtt foglalták el őrhelyeiket, Heydrich rendszerint akkor szokott elindulni otthonról. Már rég ide kellett volna érnie. Jön, vagy nem jön?

Kubis átnézett Gabcikra, aki a kabátja alá rejtett Sten géppisztollyal várakozott. Bajtársa teljesen nyugodtnak tűnt. Kubis azonban tudta, Gabcik ugyanannyira ideges, mint ő. Tekintetével végigpásztázta az utat, egészen odáig, ahol Vaclik rejtőzött, de semmi sem történt.

S egyszerre csak megvillant Vaclik tükre. 120 óra 32 perc volt. Heydrich tehát közeledett! Klein hangos kattanással sebességet váltott. Gabcik elővette kabátja alól az automatát. Kubis eldobta a táskáját, amelyet álcázásul használt, mintha villamosra váró munkás lenne. Nyirkos tenyerével megmarkolta az egyik kézigránátot. Alacsony, nyitott tetejű zöld autó tűnt fel. Az SS-jelvényes sapkás férfi összetéveszthetetlen volt. Heydrich a sofőr mellett ült.

Gabcik kibújt a kabátjából és megragadta olcsó fegyverét. Meghúzta a ravaszt. Ebből a távolságból nem hibázhatott. De nem történt semmi. Újra meghúzta a ravaszt. Még mindig semmi. Az automata beszorult!

Gabcik megrökönyödve ott állt, szinte megérinthette volna a kocsiban ülő két férfit. Ekkor a németek megpillantották, s Heydrich elkövette végzetes tévedését. Előkapta automata Waltherét és fölugrott. - *Anhalten! Los!* - rivallt Kleinre.

Klein hirtelen lefékezett. Sem ő, sem Heydrich nem látta meg Kubist, azt hitték, csak egyetlen merénylővel van dolguk. Az autó csikorgó fékkel megállt pontosan Kubis előtt, aki nyomban helyesen reagált. Kilépett az árnyékból, agya úgy működött, mintha automata vezérelné: két másodperc késleltetés, ne dobjad nagy erővel, nehogy a gránát lepattanjon, csak könnyedén ejtsd a kocsi elejébe. Három lépést futott az autó felé, majd elhajította a kézigránátot. De rosszul számította ki az ívét. A gránát a hátsó kereket találta el, ott robbant. Repeszek fütyültek mindenfelé. Egy repesz- darab arcon találta Kubist, vér öntötte el az arcát, szinte megvakította. Köröskörül civilek sikoltoztak. A repeszdarabok betörték a közelgő villamos ablakait, mire az csörömpölve megállt. Egy szempillantás alatt teljes lett a zűrzavar.

Kubis elvesztette lélekjelentét. Miközben a sérült Mercedesből füst gomolygott elő, a kerékpárjához rohant, felpattant rá, de közben még mindig elvakította a szemébe ömlő vér. A villamosról leugráló fejvesztett tömeg az útjába került. Magasra emelte 45-ös Coltját és a levegőbe lőtt.

Szorosan mögötte futott kioldott automatával az üldözésére indult Klein. Egy kattanás - az automata tárja kihullott. Klein zavarában a tárkioldó billentyűt nyomta meg! Kubis nem várta meg, amíg felszedi a tárat. Vadul pedálozva elhajtott a merénylet színhelyéről, és pillanatok múlva már teljes sebességgel száguldott lefelé a dombról.

Heydrich, úgy látszik, nem is vette észre, hogy megsebesült, s Qabcik után vetette magát, aki hasznavehetetlen Stenjét eldobva a kerékpárja felé igyekezett. Heydrich azonban nem tágított, tántorgott, akár egy újszülött csikó, és remegő térddel megpróbált talpon maradni. Gabcik fedezéket keresett egy telefonpózna mögött, és tüzelni kezdett Heydrichre. Szabályszerű kis csata kezdődött. A cseh merénylő kétségbeesetten keresett kiutat. Tudta, a zsaruk pillanatok múlva a helyszínre érnek, és akkor neki vége van.

Egyszerre csak Heydrich az oldalát markolva összerogyott. Amikor Klein lihegve odaért hozzá, sikerült felemelkednie. - Kapja el azt a rohadékot - hörögte. Klein tehát Gabcik után rohant. Heydrich néhány lépést tántorgott mögötte, azután rárogyott a Mercedes motorháztetőjére, oldalából vérsugár tört elő. Senki sem sietett a segítségére. A tömeg csak döbbenten meredt rá. német volt. Mi közük hozzá?

Gabciknak most esélye támadt a menekülésre. Befordult egy mellékutcába, mögötte súlyos bakancsok csattogtak, ami arra utalt, hogy Klein még mindig a nyomában van. Beugrott egy hentesüzletbe. Úgy gondolta, egy cseh bizonyára segít rajta, de mélységesen tévedett. Bauer, a hentes, náci szimpatizáns volt. Egy fivére éppenséggel a Gestapo szolgálatában állt. Ügyet sem vetett Gabcik segélykérésére, kirohant az utcára. - Itt van bent! - kiáltotta.

Klein beugrott a boltba, ott a kifelé igyekvő Gabcikba ütközött. Gabcik elsütötte Coltját, Klein a földre rogyott, mindkét lábát találat érte.

Gabcik kirohant a boltból, de Klein még nem adta fel a harcot. Miközben Gabcik igyekezett utat törni magának a tömegen át, Klein a pisztolyát Bauer kezébe nyomta, és rákiáltott, vegye át tőle az üldözést. A hentes azonban habozott. A tömegben csupa csehet látott. Most még közönyösek, gondolta, de milyenek lesznek reggelre? Pisztolyt tartó keze lehanyatlott. Még egy pillanat, és Gabciknak nyoma veszett.

3.

Két órával később már tájékoztatták Hitlert. A gyilkos merénylet híre déli tizenkét óra után érte a keleti fronton levő főhadiszállásán. Éktelen haragra gerjedt. Ostobaság és bűnös gondatlanság, rivallt a hírhozóra. Dühe Heydrichre irányult és mindazokra, akik biztonságáért feleltek. Húsz perccel később, fél egykor felhívta Prágában Frankot, hogy megtudja, életben van-e még Heydrich.

Még élt és állítólag egy csehnek köszönhette az életét! A merénylet tanúja volt egy fiatal nő, aki fölismerte. Segítségért kiáltott, mire egy szolgálaton kívüli rendőr leállított egy arra haladó pékségi kocsit. A sofőr nem kívánt az esemény részesévé válni, de a zsaru meggyőzte, az erősen vérző Heydricht beemelték a kocsi szűk hátsó rekeszébe és elindultak. Tizenegykor érkeztek a Bulkova kórház elé. Ott egy fiatal orvos, dr. Vladimír Snajdr bevitette Heydricht a műtőbe. Időközben Heydrich visszanyerte szokásos jeges önuralmát, s nem engedett fájdalomcsillapító injekciót adatni magának. Megparancsolta a csehnek, enélkül lássa el a sebeit. Azután, Frank szerint, egy német orvos, dr. Dick vette át a sebesültet. Úgy vélte, a seb nem túl veszélyes. Mindazonáltal műtétet javasolt. A műtétet egy náci sebész, bizonyos Hohlbaum professzor végezte el.

Hitler nyomban megtorlást rendelt el. Egymilliómárkás vérdíjat tűzött ki a merénylők fejére. Elrendelte: bárkit, aki segíti őket a szökésben, a helyszínen fel kell koncolni. Végül azonnal 10 000 csehet kell a parancs értelmében túszokként letartóztatni és a már letartóztatásban levő valamennyi cseh politikai foglyot haladéktalanul agyon kell lőni. Meg akarta mutatni a cseheknek, ki az úr Prágában.

Amikor Himmler valamivel később jelentést tett Hitlernek, a Führer még bőszebb hangulatban volt. Úgy határozott, ha a csehek nem szívlelték Heydrichet, küld nekik valakit, akit igazán gyűlölhetnek. Hangulata átragadt Himmlerre: személyes orvosát küldte el, az vegye gondjaiba „derék Reinhardunkat", majd szintén felhívta Frankot. Utasította, tartóztasson le néhány cseh értelmiségit, és „még ezen az éjszaka lövessen agyon százat a legnevesebbek közül".

Aznap este a németek kilenc órai kezdettel kijárási tilalmat rendeltek el Prágában. Az SS, a Gestapo és a Wehrmacht-gyalogság zászlóaljai, összesen mintegy 21 000 fő indult el 36000 ház átkutatására. Teljes csatarendbe fejlődtek fel, és parancsot kaptak, az első gyanús jelre nyissanak tüzet. A nagy akcióban ötszáz „gyanúsítottat" emeltek ki. Egyikük sem volt nagyon fontos személyiség, az egyetlen Jan Zika, a Cseh Kommunista Párt központi vezetőségének tagja kivételével (ami nagyon megörvendeztette Benest, mert ugyanannyira rettegett a kommunistáktól, mint a németektől). A merénylőknek azonban nem jutottak a nyomára.

Eközben Heydrich az életéért küzdött. Először jónak ítélték meg a kilátásait. Úgy tűnt, a Kubis kézigránátjából származó repeszda-rab nem tett kárt egyetlen fontos belső szervben sem. Láthatóan sem a gerinc, sem a vesék nem sérültek meg; az előzetes vizsgálatok szerint a sebek csak jelentéktelenek voltak. Csakhogy az ezt követő röntgenfelvételek alapján megváltozott az orvosok véleménye. Kiderült, hogy Heydrich *igenis* belső sérüléseket szenvedett. Egyik bordája eltört, rekeszizma elszakadt és repeszdarabkák fúródtak a lépébe. Ez utóbbi sérülés volt a legsúlyosabb. Ebben a korban, amikor még nem léteztek igazi antibiotikumok vagy penicillin, ha gázgangréna vagy a seb egyéb elfertőzése következett be, a folyamatot nem lehetett megállítani. Ilyenkor húst kellett kimetszeni, egyre több húst, ha gátat akartak szabni a fertőzésnek, mielőtt átterjed az egész testre. Hohlbaum professzor ezért ké-

szült most műtétre. Ki akarta tisztogatni a repeszeket, mielőtt szétrombolhatnák nagyhírű betege szervezetét.

Közben Pannwitz Gestapo-felügyelő meglátogatta főnökét, mielőtt a műtőbe vitték volna, és megdöbbent a látottakon. Az *Obergruppenführer* egyedül volt, csak két ápolónő rakott szüntelenül jégtömlőket a homlokára, hogy lenyomják a lázát. Pannwitz azonnal elrendelte, hogy egy SS-osztag vegye körül az épületet; azután a merénylet színhelyére hajtott és lezáratta a környéket. Pillanatokon belül odahoztak neki egy női kerékpárt (Marie néniét), két aktatáskát, egy angol gyártmányú detonátoros kézigránátot, a Stent, egy kabátot és egy maroknyi (ismét csak angol gyártmányú) töltényt. Nem sok időt kellett pazarolnia mindezek átvizsgálására. Nyomban gyanította, hogy fegyveres összeesküvésről van szó, és feltehetőleg az angolok küldték őket: „Mivel a könnyű géppisztoly szintén angol gyártmányú volt, kétségtelennek tűnt, hol szervezték meg a gyilkosságot.

Miután a Bulkova kórházat gyűrűbe fogták a fegyveres SS-legények, és egyetlen cseh sem férhetett ötven méternél közelebb Heydrichhez, dr. Dick és Hohlbaum professzor nekifogtak, hogy felszámolják a szervezetben okozott kárt. „Derűlátóak", jelentették Himmlernek, aki most már óránként telefonált a kórházba, hogy érdeklődjön a „drága Reinhard" felől. Ámde fellépett egy komplikáció: úgy tűnt, Heydrichnél vérmérgezés kezdett kifejlődni. Az orvosok mindazonáltal úgy vélték, meg tudnak birkózni ezzel. Ha sikerül, gondolták, már egyszerű a dolog. Kiderült, hogy tévedtek, de Heydrich, jóllehet pokoli kínokat szenvedett, még hét napon át viaskodott a halállal.

Az *Obergruppenführer* steril betegszobáján kívül, odakint a világban, a németek nagy győzelmeket könyvelhettek el. Oroszországban ismét visszaszorították az oroszokat, és súlyos veszteségeket okoztak nekik. Észak-Afrikában Rommel pályafutása csúcsára ért. Hamarosan - alig néhány napi ostrom után - elfoglalta Tobrukot- Churchill ettől valósággal kétségbeesett-, majd megindult, hogy elfoglalja Kairót.

Mindezen nagy horderejű események ellenére mind a német, mind az ellenséges táborokban, jóformán csak Heydrichről esett szó. A londoni *Times* 1936 és 1942 között alig kilencszer említette a nevét. Most naponta írt róla. Ámde a *Times*, amely nagyon közel állt a brit kormányhoz, nyilvánvalóan ugyanolyan keveset tudott a megkísérelt gyilkosságról, mint a német hatóságok. Vajon ez ismét arra utal, hogy az angol kormánynak semmi köze sem volt az ügyhöz, ahogyan azt Bentinek levele sugallja? Sőt mi több, a *Times* rámutatott arra, hogy „nem először történik ilyesmi. (...) Vajon Heydrich a náci táborban zajló újabb vérbosszú első áldozata?" Ez célzás volt arra, hogy Hitler az 1934. évi „Roehm puccs" idején agyonlövette az SA vezetőit.

Az akkor még Manchesterben megjelenő (e városban nagy zsidó közösség élt) *Manchester Guardian* azt fejtegette, hogy „ez rossz hír", mert várhatóan további megtorlások érik majd a cseheket és a zsidókat. A *Gudarian* helyesen ítélte meg a helyzetet. A megtorlások már megkezdődtek. De még sokkal borzalmasabb szörnyűségek következtek, Anglia még mindig nem fogta fel teljes mértékben Németország barnainges urainak iszonyú embertelenségét. Három év háború után Nagy-Britannia politikusai még mindig nem ismerték fel, hogy nem magukfajta emberekkel van dolguk. Ez nem a szokásos úriember-politika volt, parlamenti interpellációkkal, parlamenti jegyzőkönyvekkel, bizalmatlansági indítványokkal és más effélékkel. Gátlástalan gyilkosokkal álltak szemben, akik csak nevettek az angolokon és fura elképzeléseiken.

A nácik azt kívánták, lakoljanak a bűnösök; az egész cseh nemzet bűnhődjék egy német ellen elkövetett förtelmes bűntettért. Úgy tűnik, a londoni hivatalos cseh körök sem voltak

jobbak náluk. Ha odahaza a cseh nép nem hajlandó harcolni a megszállók ellen, akkor szenvednie kell a cseh szabadság ügyéért. *Marcher ou crever* helyzet volt - *menetelj vagy fordulj fel.*

4.

Gabcikot utolsóként a Fafeky család látta. Miután 27-én elmenekült a boltból, villamossal eljutott a Zizkov nevű prágai külvárosban levő lakásukba, ott felhajtott egy pohár röviditalt, majd elkezdte festékoldattal szőkíteni a haját. Kubis Marié néni lakására menekült, de csak rövid ideig maradhatott ott, azután más rejtekhely után kellett néznie. Csakis abban reménykedhetett, akárcsak az általa ismeretlen helyen tartózkodó Gabcik, hogy a lehető leggyorsabban kijutnak Prágából, azután ki az országból.

A következő harminchat órában a két ejtőernyőst rejtekhelyről rejtekhelyre vitték. A Sokolnak sikerült a véráztatta kerékpárt kimentenie a helyszínről, de a bicikliért küldött lányt kiszúrták, követték és végül letartóztatták.

A professzor tudta, hogy gyorsan kell cselekednie. A németek városszerte razziáztak, a tetteseket előbb-utóbb elkapják. Valami központi helyen kell elrejteni őket, ahol könnyűszerrel és gyorsan elérhetők, és ahonnan kicsempészhetők Prágából, mihelyt erre lehetőség adódik.

Végül egyfajta középkori menedékhez folyamodott. Megkereste a cseh ortodox egyház papját, dr. Vladimír Petreket, aki bele is egyezett, hogy az ejtőernyősöket a központi helyen levő Cirill és Metód templom kriptájában rejtik el. Az ejtőernyősöket egyenként csempészte be egy Petrek nevű laikus prédikátor, meg több más egyházi személy; valamennyien megesküdtek az oltár előtt, hogy sohasem árulják el cseh honfitársaikat. Külön-külön, vagy kettesével hozták el őket, utolsóként Gabcikot.

Nyomban nekiláttak, hogy lakhatóvá tegyék a föld alatti kamrákat. Élelmiszer-, víz- és vodkakészleteket halmoztak fel. Azután több lőszert kértek a magukkal becsempészett fegyverek számára. Mintha csak tudattalanul felkészültek volna a hamarosan valóban bekövetkező ostromra. De akkor ezt még nem tudták. Körülöttük a németek városszerte számtalan embert tartóztattak le pusztán külsejük miatt, vagy mert nem volt náluk az útlevelük. Naponta lőttek agyon férfiakat és nőket, s a németek által kiadott újságok közölték a kivégzettek hosszú listáját.

Minderről mit sem tudtak föld alatti menedékükben az ejtőernyősök. Sokat dohányoztak és aludtak, ami a szellemileg és idegileg kimerült emberek jellegzetes tünete. Az egymásra találás első izgalmán túlesve elmondták egymásnak, mi történt velük azóta, hogy leugrottak ejtőernyővel. Hamarosan azonban a végére értek ennek a témának, és utána ráérősen csevegtek olyan emberek módján, akiknek végtelenül sok az idejük, jóllehet minden gondolatuk akörül forgott, mennyi időre van szüksége a Sokolnak, hogy kihozza onnan őket.

A papok időnként győzködték őket, hogy türelmesnek kell lenniük, ők mindenről gondoskodnak. Az erőteljes német tevékenység következtében egy kivételével megszakadt Londonnal mindennemű rádiókapcsolat. E megmaradt rádióadón keresztül küldte el nekik Benes az üdvözletét: „Szívből köszönöm önöknek. Látom, hogy önök és barátaik a végsőkig elszántak. Ez bizonyítja számomra, hogy az egész nemzet szilárdan összefog. Biztosíthatom önöket, ez sikerre vezet majd. Az ottani eseményeknek nagy hatásuk van itt, és ráirányítják a figyelmet a cseh nép ellenállására." Ez volt az utolsó, amit a fiatalemberek hallottak az elnöküktől.

Benes azonban maradéktalanul kiaknázta a merényletkísérletet. Roppant hízelgett neki, hogy az angol és az amerikai lapok címoldalon közölték a hírt. Hollywoodban egyenesen arról tárgyaltak, hogy megfilmesítik a támadást. (28-án Fritz Láng, a cinema noir mestere és

Berthold Brecht emigráns német író a kaliforniai tengerparton sétáltak. Brecht javasolta, készítsenek filmet az eseményről. Később nézeteltérés támadt kettőjük között, de a film elkészült; a *Hóhérok is meghalnak*-bán, a sors iróniájaként egy német-zsidó színész személyesítette meg Heydricht.) Csakhogy a csehek számára üröm is akadt az örömben: egy ejtőernyős ügynököt nem sikerült megtalálni. Kari Curda őrmester a kezdet kezdetétől fogva megszegett minden szabályt, amit SOE-kiképzői előírtak nekik. Ahelyett, hogy idegeneknél bújt volna meg, ahogyan meghagyták neki, egyenesen szülei távoli, dél-csehországi farmjára indult. (Az ország keleti részén nagyszámú, bomlasztó kisebbség élt, amely Hitler hatalomra kerülése után a Németországhoz való visszatérést követelte: *Heim ins Reich.* Csehszlovákia ezen részében rengeteg volt a német település.)

Most, hogy kipukkadt a léggömb, Curdán vakrémület lett úrrá. Május 27-e után valamikor ismét Dél-Csehországba menekült, s most anyja csűrében rejtőzött el. A kriptában rejtőző két bajtársa nem tudott még erről, de a professzor igen, és aggódott. Hogyan viselkedik majd Curda most, hogy nem élvezi a földalatti mozgalom támogatását, és csakis anyja tanácsára szorítkozik? Mivel Gabcik és Kubis barátja volt, mindent tudott a Heydrich elleni akcióról, beleértve a földalatti mozgalombeli barátok nevét és címét. Vajon összeroppan-e?

Berlinben dr. Goebbels, a propaganda- és tájékoztatási miniszter valósággal fékevesztetté vált. Rádióállomásai és a sajtó dühödt átkokat szórtak az angolokra ezért a „gálád gyilkossági kísérletért". Csakhogy a németek mit sem tehettek az „álnok angolok"' ellen, így azután Qoebbels az „áruló csehek" ellen irányította kampányát. A német sajtó és rádió naponta egyre drasztikusabb rendszabályokat követelt. Ha a csehek nem szolgáltatják ki hamarosan a gyilkos merénylet elkövetőit, harsogták, viselniük kell magatartásuk következményeit. Prágában szüntelenül robogtak a városban a rendőrség teherkocsijai, oda-vissza száguldottak a börtönökhöz és a börtönökből, zsúfolva a kivégzőosztagok és a rettegett nyak- tilók áldozataival.

Heydrich természetesen mit sem tudott minderről. Még mindig élethalálharcot folytatott, jóllehet a Bulkova kórház német orvosai szerint túl volt már az életveszélyen. Törölték a „rendkívül válságosok" listájáról, azt remélve, hogy fiatal korának és fizikai állapotának köszönhetően életben marad. Június elején már néhány látogatót is fogadott. Eljött hozzá Himmler, valamint az általa megvetett Frank is. Schellenberg, aki joggal remélhette, hogy Heydrich betegsége miatt megnyílik előtte az előléptetés lehetősége, nem kereste fel régi főnökét. A német hatalmi elit tagjai bíztak benne, hogy Heydrich idővel visszatérhet a posztjára.

Lina, híven észak-német neveltetéséhez, miszerint minden érzelmi megnyilvánulás megvetendő, nem osztotta az orvosok derűlátó jóslatait. Úgy vélte, valami alapvető baj van a férjével. Mint később írta, „egyszerre csak nem ismertem fel azt az embert, aki már tizenegy esztendeje a férjem volt. Úgy tűnt, elfogadta állapotát, méghozzá olyan beletörődően, ami csak a gyógyszerezés következménye lehetett. Ma hajlamos vagyok azt hinni, nem ragaszkodott többé az élethez." Észrevette, hogy „nem félt, de elszállt az életereje. Ez a magatartás érthetetlennek tűnt nekem egy olyan férfi részéről, aki valaha valóságos energiaköteg és a céltudatosság megtestesítője volt."

Lina azután haldokló férje személyiségének olyan elemzését adta, ami eszébe sem jutott tucatnyi háború utáni életrajzírójának, így fogalmazta ezt meg vagy harminc évvel később, amikor szülőszigetén, Fehmannon egy szerény kis tengerparti kávéház tulajdonosaként élt: „Mindig azt hittem, erősen hitt abban, hogy nem fog megöregedni, fiatalon kell meghalnia. (...) Tudom, ez kissé közhelyszerűen hangzik, de meggyőződésem, hogy fel akarta áldozni

magát. Miért is vállalkozott volna valaki az ő beosztásában oly sok veszélyes légibevetésre, amikre semmi szüksége sem volt? Ezek jelezték halálvágyának kezdetét."

Meglehet, Linának igaza van. A háború utáni Németországban nem lenne helye Heydrich-féle gyilkosoknak. A bankárok, az iparmágnások, az üzletemberek, akik majdan kormányozzák az országot - ahogyan már akkoriban is ők voltak az urak - gondoskodnának erről. Az olyan szélsőségesek, mint Heydrich, károsak az üzleti életre! Talán fölismerte, hogy számára bevégeztetett. Úgy gondolhatta, jobb, ha most hal meg, hatalma delelőjén, amikor még tisztelik.

1942. június 2-án, amikor még a merénylők szabadlábon voltak, Himmler személyesen is eljött, hogy meglátogassa haldokló helyettesét. Mondják, egykor a *Reichsführer SS* félt Heydrichtől. Most már nem tartott tőle. Heydrichnek csak két napja volt hátra.

Lina szerint Reinhard „szívélyesen fogadta Himmlert; még kicsit boldognak is látszott". Nagyjából csak ennyit tudunk annak a két férfinek a beszélgetéséről, aki rettegésben tartotta fél Európát, és halált hozott a kontinensre. Ők ketten, akik még Hitlernél is inkább évtizedekre gyalázatot hoztak Németország hírnevére, nem jegyezték fel az utolsó szavakat. Lina azonban beszámolt róla, hogy Himmler mondott még valamit erről a végső találkozásról. Azt állította, hogy Heydrich „szilárd hangon elszavalt neki" egy verssort halott apja operájából: A kintornából: „A világ csupán kintorna, amelyet az Úristen maga teker. Mindnyájunknak arra a dallamra kell táncolnunk, amelyet bevéstek a forgóhengerre."

Harminchat órával később Heydrich örökre lehunyta a szemét.

VIII.
Finálé

Gyászzene és katonai tiszteletadás kísérje útján.

Shakespeare (Nádasdy Ádám fordítása)

1.

Karéi Curda roppant össze elsőként. Heydrich halálának napján a németek ultimátumot tettek közzé: amennyiben a csehek június 16-ig nem szolgáltatják ki a gyilkosokat a Birodalomnak, iszonyatos sors sújtja a cseh népet. Már a közlemény nyilvánosságra hozatalának napján a Gestapo meg a *Wehrmacht* elvégezte első felderítését egy kis bányavároskában, Lidicében. Példát kívántak statuálni, s Lidice hamarosan nem azért került be a történelembe, amit lakosai életükben tettek, hanem haláluk módja okán.

Június 9-én 19.45-kor a Gestapo telefonon parancsot kapott a Berlinben tartózkodó Kari Franktól, hogy számoljon le a lidicei „terrorista fészekkel": valamennyi férfi lakost agyon kell lőni; mindazokat a gyermekeket, akik német jellegű külsejük után ítélve „ár- jásíthatók", a Birodalomba kell szállítani, s ott gyermektelen német házaspároknak kell örökbe fogadniuk őket; magát a falut fel kell gyújtani és földig rombolni. Az életben maradottakat haladéktalanul a ravensbrücki koncentrációs táborba kell szállítani. (Lidice sorsa megrázta a nyugati világot. Gerald Kersch, egy akkoriban divatos író regényt írt a helységről. Egy walesi bányászfalu átmenetileg Lidicére változtatta a nevét és angol bányászfalvak mind a mai napig kapcsolatot tartanak egymással, és segítik a háború után újjáépített Lidicét.

Az egymást érő kivégzések, most pedig Lidice lerombolása nyilván túl sok volt az anyja csűrében rejtőző Curdának. Elvesztette a fejét, és elfogadott egy ugyancsak Frank által közzétett ajánlatot, amely Pannwitz *Oberkomissar* sugallatára született. Ennek értelmében bárki, aki azonosítja a merénylőket, egymilliómárkás jutalomban és büntetlenségben részesül.

Az új ajánlat közzétételét követő első három nap alatt 2000 levél és közlés futott be a cseh rendőrségének címzett névtelen levél is. A levél így szólt: „Hagyják abba a kutatást Heydrich gyilkosai után; hagyják abba ártatlan emberek letartóztatását és kivégzését. Nem bírom tovább. A gyilkos merénylet elkövetői bizonyos szlovákiai Gabcik és Jan Kubis, akinek a fivére korcsmáros."

A levelet Curda írta. Voltaképpen senki sem tudja, miért is küldte a levelet. Hátralevő három évében, mielőtt a háború utáni cseh kormány felakasztatta, szinte őrültnek tűnt. Pere, majd kivégzése során bizonyosan őrült volt. Dehát ez már egy későbbi történet.

Curda most mindenesetre a bőrét akarta menteni. A levél volt az ehhez vezető út első szakasza. Amikor közlésének nem lett azonnali eredménye, összeszedte maradék bátorságát, a fővárosba utazott és elment a Petek palotába, a Gestapo prágai parancsnokságára. Jelentkezése elképesztette a zsarukat, és egy ideig elhitték első vallomását, miszerint értesülésekkel rendelkezik a menekülő merénylők által hátrahagyott egyik aktatáskáról. Nem sokáig hittek azonban neki. Hamarosan felismerték, hogy „nagy halat fogtak", amely váratlanul beúszott a hálójukba. Nem telt bele fél órába, máris magának Heinz Pannwitz *Oberkomissarn*ak a színe elé cipelték.

Pannwitz nyilván a gyanúsítottal szembeni szokásos eljárást alkalmazta, amely még a *Kaiser* idejében alakult ki. De *erste Abreibung* volt ennek a módszernek a neve, és abból állt, hogy a gyanúsítottat kihallgatása előtt rövid ideig körbe rugdalták, verték. Nem volt ez komoly dolog, csupán néhány zsaru tessék-lássék pofozta és ütlegelte a foglyot, hogy megpuhítsák a soron következő igazi vallatásra. Lehet, hogy Pannwitz fenyegetőzött is, kijelentvén: esetleg magához a *Reichsführer* SS-hez kell folyamodnia *scharfer Árrést* (szó szerint „éles letartóztatás", más szóval korlátozott fokú kínvallatás) alkalmazásáért.

Valójában Pannwitz egyik eszközzel sem élt. Látta még a gyilkos merénylet előtt az aktatáskát (...) majd megállapította, hogy egy általa jól ismert típusú angol könnyű géppisztolyt tartalmazott."

Curda most aztán isten igazában köpni kezdett. Azonosította Gabcikot és Kubist, akiknek a nevét egészen eddig a pillanatig nem ismerte a Gestapo. Fannwitz rájött, Curda annyit tud, hogy bizonyára maga is ejtőernyős ügynök. Testi motozást végeztek rajta, és előkerült az „L" (lethal, azaz halálos) pirula, amilyet az angol ejtőernyős ügynökök kaptak bevetésük előtt.

Ezután a teljesen összeomlott Curdának - aki fölismerte, hogy nagyobb pácba került, mint amire számított - megmutatták a gyanúsítottak fényképeit. Curda később azt állította, veréssel kényszerítették az azonosításra, noha minden valószínűség szerint szabad akaratából vallott.

Pannwitz alig bírt magával. Megtörtént az első áttörés. Az ebben az átkozott országban élő sok millió cseh közül ez az emberroncs feldobta azt a maroknyi személyt, akit kerestek. Ámde volt egy bökkenő. Curda nem tudta, hol rejtőznek ügynöktársai. Pannwitz azonban hozzászokott az efféle problémákhoz. Mindez az időigényes, szokványos rendőri eljárás szerves része volt. Hol tartózkodtak a merénylet előtt, kérdezte. Curda elkezdte sorolni a rejtekhelyek címét, jóllehet tudta, hogy ezáltal halálra ítéli hazafias honfitársait. Számára azonban csak egy valami volt fontos: hogyan menthetné a bőrét. Sorra-rendre elárulta, a Jindra-csoport hol szokta bújtatni a menekülteket, kiváltképpen Marié néni zizkovi lakását említette. A templom pincéjében rejtőző bátor fiatal férfiak és valamennyi segítője számára ez volt a vég kezdete.

Jellegzetes *Hacht und Píebel* (Éjszaka és Köd, olyan titkos akció, amelyben az áldozat eltűnt a sötétben, és többé senki sem látta.) Gestapo-akció következett: kopogtatás az ajtón hajnali ötkor; indulásra készen várakozó, lefüggönyzött hátsó ablakú gépkocsik; azután hirtelen hangos kiáltozás, dühödt ordítások, puskatuscsattanás az ajtón. Pillanatokkal később a rendőrök berontottak a lakásba, pisztolyt fogtak a félig felöltözött Marié nénire és fiára, Atára. A falnak lökték őket, majd a zsaruk „albérlőik" felkutatására indultak, de a madarak már kirepültek. Marié néni ekkor kikéredzkedett a vécére. Kiengedték. Amikor visszajött, senki sem vett észre rajta semmi különöset. De hirtelen felnyögött, a gyomrához kapott és a földre rogyott. Ciánt vett be.

A Gestapo parancsnokságán Pannwitz egyre idegesebb lett. Curda vallomása után azt hitte, megoldotta az ügyet. De csupán egy valaki került kézre: a 21 esztendős Ata. Tudta, hogy állása forog kockán, így azután vonakodva bár, elrendelte a *„scharfer Árrést-* et. Megkezdődhetett Ata kínvallatása.

Álló nap kínozták a Pecek-palota pincéjében. A Gestapo már tudta, hogy az ügynököket egy prágai templomban bújtatják, csakhogy a fővárosban egymást érték a templomok. Vajon melyik lehet az? Azonkívül hamarosan lejárt a Frank-ultimátum. Mindössze harminchat órájuk maradt.

A vallatok megkettőzték erőfeszítéseiket, megérezték, hogy Ata tudja, melyik a keresett templom. Amikor még mindig nem tört meg, olcsó szesszel itatták, azután - borzalmak borzalma! - behozták édesanyja levágott fejét egy élőhal-tartályban! Azzal fenyegették, ha nem beszél, ugyanezt teszik az apjával is. Ata végül megtört. Közölte vallatóival a templom nevét. Anyja ugyanis azt mondta neki, ha valaha komoly bajba kerülne, a Szent Cirill és Metód templom katakombáiba menjen, ott biztonságban lesz. Az ügynökök sorsa megpecsételődött.

2.

Visszatekintve meglepő, hogy a pártelit milyen hamar elfelejtette temetése után az *Obergruppenführert.* Úgy tűnt, a fejesek megkönnyebbülten fellélegeztek, hogy végre-valahára megszabadultak Heydrichtől.

Bormann, a Führer „barna eminenciása" („Bárki el akar jutni a Führerhez, ezt csak *rajtam* keresztül érheti el") nyilvánvalóan örült, hogy Heydrich eltűnt a színről. Tudta ugyanis, hogy Heydrich megvizsgálta a múltját, és dossziét fektetett fel róla, amelyben adatokat gyűjtött a Führer főhadiszállásának titkárnőivel folytatott számos viszonyáról. Gestapo Müller szintén azok közé tartozott, akik örültek, hogy többé nem látják „az uborkafára felkapaszkodottat". Bárki kerül Heydrich helyére, Müllerre kell majd hagyatkoznia, ha az állami rendőrség bonyolult gépezetére vonatkozóan információkhoz akar jutni. S úgy tűnt, Himmler osztotta Müller nézetét, mert rövidesen a brutális osztrák ügyvédet, Kaltenbrunnert nevezte ki Heydrich helyére. (Lényeges megemlíteni, hogy oly sok osztrák, aki a háború után azt állította, hazáját erőszakkal kebelezték be a náci államba - „Ausztria megerőszakolásáénak nevezték ezt-, ennek az államnak kulcsfontosságú tagja volt, kezdve Hitleren, egészen Eichmannig.) Egy további haszonélvező Schellenberg volt: rendőr- és SS-tábornokká léptették elő, s megnyílt számára az út, hogy önálló szerephez jusson, anélkül, hogy a „hőn szeretett és oly nagyon hiányolt Reinhard" állandóan fenyegetően a nyomában legyen. Most már ő lett Himmler bizalmasa.

Még Hitler is, akit látszólag annyira megrázott Heydrich halála, hogy csak néhány szót tudott mondani az állami temetésen, csupán felháborodva emlékezett rá, amiért ostobaságában hagyta, hogy ilyen módon végezzenek vele. Később csak nagy ritkán emlékezett meg arról a férfiről, akit „vasszívű embernek" nevezett el annak idején.

Heydrich felesége legfőképpen azzal törődött, miből fog megélni. Ki törődik majd vele és a gyermekeivel? Mi történik majd a falusi kúriával, amelyre oly büszke volt, de amely nem az övé? Egy cseh, Benes egykori bizalmasa, megígérte, kezébe veszi az ügyeinek intézését, s azt is mondta, ha egy napon majd menekülésre kényszerül, nála hagyhatja értéktárgyait, s ő majd megőrzi azokat a számára, (nem őrizte meg őket. Az értéktárgyak eltűntek a háború végén, soha többé nem kerültek elő. De Frau Heydrichnek sikerült megszereznie Reinhard halotti maszkját, egyenruháját és ezüst keresztelési tálját, amelyet első gyermeke születése alkalmával nem kisebb személyiség ajándékozott neki, mint Roehm százados, akit Hitler az SA vezéreként „likvidáltatott".) Időközben Heydrichné rengeteget járt vadászni. Sajátos hobbi egy ilyen helyzetben lévő asszony részéről, gondolhatná az ember, dehát a férje is „vadász" volt felnőtt élete nagy részében.

Még különösebb volt Heydrich fivérének, Thomasnak a viselkedése, legalábbis szintén Thomas nevű fiának a szemében. Mindkettenjelen voltak Reinhard bácsikája temetésén: az apa feltűnést keltett „civil öltönyével a számtalan egyenruha között", a fia büszkén feszített Hitlerjugend uniformisában. Röviddel azután, emlékezik a fiú, „egy általam nem ismert SS-tiszt jelent meg berlini házunkban, és Reinhard néhány személyi iratát hozta el apámnak. Apám egész éjjelre bezárkózott a szobájába, hogy elolvassa ezeket, reggel pedig elégette őket. Soha nem mondta el, miért tette. Jóllehet nem lett volna köteles, önként jelentkezett a frontra, miután valamiféle rejtélyes náciellenes tevékenységbe bonyolódott. Képtelen voltam megérteni. Én a Führer lángoló híve voltam, büszke arra, hogy a Hitlerjugend ifjú tagja lehetek. Apám 1944 októberében eltűnt a fronton, eltűnt, feltehetően elesett, közölték. Soha

nem tért vissza. De mindmáig nem tudom, miért jelentkezett a frontra." Időközben Pannwitz a Petschek Bank pincéjében ütötte fel főhadiszállását, hogy onnan irányítsa a templomban megbúvó ügynökök elleni akciót. Ugyanakkor gestapósok indultak a Resslova utcai papok letartóztatására. A prágai helyőrség mintegy hétszáz SS-legényét mozgósították, hogy a letartóztatások után, szükség esetén, általános támadást indítsanak a templom ellen.

Pannwitz a parancsnoksága falára tűzött nagy léptékű térkép alapján dolgozott. Elgondolása szerint az SS először körülzárja és biztosítja a környéket, hogy senki se menekülhessen el. Kijelölte az ablakokat, az ajtókat és a háztetőket, ahol az SS mesterlövészei helyezkednek majd el, hogy lelőhessenek bárkit, aki szökni próbál.

Mihelyt mindenki elfoglalja a helyét, megindul a támadás. Pannwitz még egy szakértő kalauzt is talált, a prágai rendőrségen dolgozó Streiber urat, aki majd a hátsó ajtón át bevezeti a behatoló SS-legényeket. Remélték, hogy találnak ott egy papot, akinél ott lesznek az ősi templom minden zárját kinyitó kulcsok.

Pannwitz végül arra figyelmeztette beosztottjait, hogy létezik esetleg egy titkos kijárat a katakombákból a folyóhoz, és hangsúlyozta: Himmler is, Hitler is sikeres akcióra számít. Vigyázzanak, senki se kövessen el hibát, mert komoly bajba kerül.

Most már Treuenfeld SS-tábornokon volt a sor, ő lett a harcoló csapatok főparancsnoka. Ő veti majd be az SD- és SS- katonák első csoportját. Parancsot kaptak, ha lehet, élve fogják el a merénylőket. A Führer ugyanis látványos pert kívánt, hogy bebizonyítsa, milyen lelketlen bajkeverők az emigráns cseh vezetők és angol főnökeik. Erre azonban nem került sor.

A hét ügynök eközben aludt, illetve őrködött - három odafent, négy lent. Arra számítottak, hogy másnap elszállítják őket a templomból. Prágában forróvá vált a talaj a talpuk alatt. Úgy tervezték, reggel egy másik, vidéki rejtekhelyre mennek.

Onnan könnyebben biztonságba helyezhetik őket, legalábbis ezt mondták nekik.

Elsőként Kubis riasztotta a többieket. Figyelmeztette bajtársait, Opalkát és Svarcot, hogy odakint valami szokatlan mozgolódás támadt. Hajnalodott. Valamennyien elfoglalták előre meghatározott állásaikat, elszánva, hogy a végsőkig küzdenek.

Kubisnak igaza volt. Valóban hallott valamit. Bebugyolált bakancsok dobogtak a papok lakóhelyiségei felé vezető folyosón. Az SS-ek azonban senkit sem találtak ott, kivéve egy álmos kapust, aki keservesen panaszkodott, amiért hajnalok hajnalán fölébresztették. De elég volt egy pillantást vetnie a németek arcára, s megváltozott magatartása: elővette a kulcsait és kezdte sorra nyitogatni az ajtókat. A kutató csapatok szétszóródtak a szélrózsa minden irányába, kézi lámpáikkal bevilágítottak porlepte zugokba és falmélyedésekbe, félrerántottak színehagyott függönyöket, vizsla pillantásokat vetettek a sarkokba. Semmi. A keresett ejtőernyősöknek semmi nyoma.

Ekkor érkezett a helyszínre Pannwitz, és azonnal parancsokat kezdett osztogatni. Élve akarta elfogni a merénylőket. Valahol itt kellett rejtőzniük. Afelől bizonyos volt, hogy nem törhettek át korábban a kordonján.

A kórusról nyíló egyik fémrácsos, zárt ajtót nem tudták kinyitni.

- *Wo ist dér Schlüssel?* - harsogta Pannwitz. A kapusnál nem volt ilyen kulcs. Pannwitz nem habozott. - *Aufbrechen!* - parancsolta, és az SS-ek puskáik agyával kezdték feszegetni a rácsot. A rács kivágódott, és szinte nyomban ezután hallották, hogy a padlón valami fém pattog, ugrál. Mihelyt felrobbant a kézigránát, a közelben haragosan felugatott egy könnyű géppisztoly. Lövedékek pattogtak sivítva a kövön, mindenütt szilánkok repültek.

A templom körüli háztetőkről ekkor tüzet nyitottak az SS-ek. A hirtelen csatazaj megtörte a hajnali csöndet. Ablakok törtek be. Köröskörül füst és por tört fel. Az oltárterítők tüzet fogtak.

A templom belseje tompa narancsfényben izzott. Pannwitz a csatazajt túlharsogva parancsot adott, hogy osztaga húzódjon vissza, amíg teheti, máskülönben saját embereik mészárolhatják le őket.

Néhány perces zűrzavar után helyreállt a rend. Egy SS-osztag katonái rohanvást indultak a kórusgaléria elfoglalására. Utasításuk úgy szólt, lehetőség szerint élve fogják el a merénylőket. Véget kellett vetni az összevissza lövöldözésnek. A dolog azonban nem volt olyan egyszerű, ahogyan Pannwitz elképzelte. Az SS-legényeknek keskeny csigalépcsőn kellett felnyomulniuk. Olyan hely volt ez, ahol egy elszánt férfi meg egy fiú egy egész ezredet fel tudott tartóztatni - márpedig a csehek elszántak voltak. Miben reménykedhettek - csak a halálban. S ha már ez a helyzet, a lehető legtöbb „hunnal" fizettetik meg az árát.

Lövedékek sivítva pattogtak a falakon. Az SS-katonák leguggoltak, azután tovább kúsztak felfelé. De drágán fizettek minden talpalatnyi helyéit. Pannwitz utasította a tisztjüket, küldjön fel erősítést, és végül elértek a lépcsőpihenőre. Itt már valamivel, de nem sokkal könnyebben nyomulhattak előre. A csehek továbbra is ellenálltak. Bármennyire is túlerő ellen harcoltak, bármennyire is fogytán volt a lőszerük, fel tudták tartóztatni támadóikat.

Az SS-legények a nyakukba aggatott vászonzacskókból nyeles kézigránátokat rántottak elő, maguk elé hajították őket, majd e hevenyészett „tűzfüggöny" védelmében nyomultak előre. Sikeres taktikának bizonyult. Különben is, nagy számbeli fölényben voltak - egy egész osztag állt szemben korlátozott lőszerrel rendelkező három emberrel. Miközben Pannwitz odalent aggódva fedezékbe húzódott, az SS-katonák lassan előrenyomultak. Két órán át tartott a harc, de végül a Sten géppisztolyok kattogása kezdett elhalkulni, míg a német Schmeisser géppisztolyok súlyos dörgése folytatódott, mígnem teljesen egyoldalúvá vált a zaj.

Odafentről kiáltás harsant: *„Alles in Ordnung',* amit „tüzet szüntess" parancs követett.

Pannwitz felsietett a tetőre. Minden romokban hevert. Köröskörül omladék és derékba tört lécezet. Átkúszott egy üres töltényládákból összeállóit szőnyegen, amelynek túloldalán kimerült SS-legények bakancsaikkal óvatosan fordítottak hátukra holttesteket. - Hányán vannak? - kérdezte.

- Hárman - hangzott a válasz. Alig három ember tartóztatta fel őket jó két óra hosszat. S amikor a helyzet reménytelenné vált, és lőszerük már fogytán volt, lenyelték az Angliából magukkal hozott ciánkapszulákat. Ketten azonnal meghaltak. A harmadik, Kubis, félig öntudatnál volt. Pannwitz későbbi kijelentése szerint, „megkísérelte bevenni a mérget, de minden valószínűség szerint elájult. Nyomban kórházba szállították, de az orvosok minden erőfeszítése sem tudta életben tartani. Húsz percen belül meghalt."

3.

Az SS-legények az immár elcsendesedett templom romjai között álló Pannwitz elé lökték a szakállas prédikátort, Vladimir Petreket. Pannwitz látta, hogy a pap fél, de azért tartja magát. Végtére is tudta, meg fog halni, feltehetően guillotine-nal végeznek majd vele. Pannwitz megmutatta a papnak a kabátot, amelyet emberei megtaláltak,, és kijelentette, ez a bizonyíték, hogy még egy „gálád gyilkos" rejtőzik valahol a templomban. Hol van? Petrek tudta, hogy nincs esélye. Elvezette a németeket a katakomba bejáratához. Treuenfeld a továbbiakról így számolt be jelentésében: „Volt ott egy kőfedél, amely alatt egy létra vezetett le a pincébe. A cseh tűzoltóság vezetője, akit ilyen dolgokban való jártassága miatt hoztunk magunkkal, azt mondta, három-négy órába beletelik, amíg meg lehet mozdítani a fedelet, ezért Közöltük a pappal, szólítsa fel megadásra az odalent rejtőző bűnözőket. Meg is tette, mire teljesen érthetően felhangzott a válasz: *Soha.'* Ezután tőlünk telhető- en légmentesen elzártuk a helyet, és a tűzoltók vizet meg fojtógázt kezdtek beszivattyúzni. A vízszint azonban csak lassan emelkedett. Ebből arra következtettünk, hogy létezik egy kivezető alagút odalent, amelyen keresztül elvezethető a víz, és amelyen át a bűnözők még el is menekülhetnek."

A németeknek valami mást kellett kieszelniük. Sürgősen odarendelték a *Deutschland* SS-ezred egy önkéntes csapatát. A tűzoltók parancsot kaptak, ne szivattyúzzanak több vizet a pincébe, majd az SS-ek megkezdték az előrenyomulást. Már majdnem elérték a céljukat, amikor tüzet nyitottak rájuk. A rohamcsapat parancsnoka megfeledkezett Pannwitz parancsáról, hogy kísérelje meg élve elfogni a cseheket, és utasította embereit, viszonozzák a láthatatlan ügynökök tüzét.

Időközben a föld alatti termek egy másik részében a pap egy rácson át könyörgött az ellenállóknak, adják meg magukat. Mindhiába. Azután odavonszolták Curdát és Atát. Curda szólt a sarokba szorított ejtőernyősökhöz: - Adjátok meg magatokat, fiúk. Minden rendben lesz. - Válaszként a védők sortüzet zúdítottak rá. A mindvégig ellenszegülő Ata nem volt hajlandó segíteni a németeknek, ezért elhurcolták. S ekkor Pannwitz parancsot adott a cseh tűzoltóknak, árasszák el vízzel a kriptát.

Jellemző, Heydrich mennyire megfélemlítette a cseheket, hogy az egyik tűzoltó felmászott egy létrára, megkockáztatva, hogy csapdába esett honfitársai esetleg tüzet nyitnak rá, lelökte egy rács fedelét, majd lefelé irányítva a tömlőt, percenként kétezer liter vizet kezdett beszivattyúzni, megkísérelve a kripta elárasztását, hogy ezáltal megadásra kényszerítse a védőket. Csakhogy a cseh tűzoltók félreismerték az ügynökök bátorságát, akik tudták, hogy így vagy úgy halálra vannak ítélve, mégis tovább harcoltak. Átgázoltak a térdig érő vízen, rövid létrát támasztottak a belső falnak, fölkúsztak, dacolva az erős vízsugarakkal, és elkezdték szétszabdalni a tömlőt.

Treunfeld ezeket írta jelentésében: „Ezután parancsot kaptak a *Waffen* SS-katonák, hogy könnygáz-gránátokat hajítsanak le az aknába. (...) A bűnözőknek azonban sokszor sikerült visszahajítaniuk a gránátokat. Akkor ismét tömlőket eresztettünk le az aknába. Ezúttal néhány kézigránátot is ledobtunk, hogy a bűnözők ne tudják újra visszalökni a tömlőket."

Ekkor már Kari Frank is a helyszínre ért. Úgy vélte, a város közepén folyó csata tönkreteszi Németország jó hírét. A csehekkel *haladéktalanul* végezni kell. Treuenfeld is egyetértett ezzel. A csehek nevetség tárgyává teszik az SS-t. „Mit ért a Gestapo a háborúhoz?", kérdezte. Miért kellene élve elfogni ezeket az átkozott cseheket? Pannwitz azzal vágott vissza, hogy az

emberei már *hat órája* is elfoghatták volna őket - holtan, de szükség van rájuk a propaganda per számára.

Ekkor Frank vette át a parancsnokságot. A cseheket *azonnal* el kell fogni, mondta. Ez presztízskérdés. S ha a kísérlet során megölik őket, hát mit számít az? Pannwitz tisztában volt vele, hogy Frank meg az SS-tábornok magasabb rangú nála. Ő már megtett minden tőle telhetőt. Hát akkor jöjjenek most ők. Kezdődhet a vérfürdő.

A következő mintegy négy órának, a négy hős cseh utolsó óráinak az eseményei némileg zavarosak, ami érthető is az adott körülmények között. Még az SS-ek is idegesek lettek, megrettentek. Frank és Treufenfeld állítólag nem talált önkénteseket a végső támadáshoz, de végül egy katona jelentkezett, és ekkor a többiek követték a példáját. Valamennyi SS-katona állig felfegyverkezett gránátokkal, pisztolyokkal, a szokásos puskákkal és - voltaképpen a sors iróniája - két katona megkapta az új, szigorúan titkos automata rohampuskát, amelyet a Skoda Művek kifejezetten az SS számára fejlesztett ki!

Treuenfeld szerint ezután rövid tűzharc folyt. Más jelentések szerint még azt megelőzően, hogy az SS-legények vonakodva támadásra indultak, bekövetkezett az elkerülhetetlen. Odalent négy lövés dörrent, mire leküldtek egy katonát, állapítsa meg, mi történt. *„Fertigl*" kiáltott. A csehek végeztek magukkal.

Von Treuenfeld jelentése szerint „négy halott bűnözőt találtak a kriptában. Komoly sebesüléseiken kívül seb tátongott a halántékukon, bizonyítva, hogy saját pisztolyaikkal ölték meg magukat."

A holttesteket kivonszolták a templomból, odakint a járdára vetették őket, ahol Curda várakozott, hogy azonosítsa egykori bajtársait. Végiglépdelt a sorba fektetett holttestek előtt, közben a német hadsereg operatőrei lesték, hogy megörökítsék az eseményt, és szerte a megszállt Európában a nézők eszükbe véshessék, milyen megtorlás sújtaná őket, ha ellenszegülnének hódítóik akaratának. Curda végül azonosította Gabcikot.

Ebben a pillanatban ért oda Himmler *Reichsführer* SS-futára. Olybá tűnt, mintha egy Shakespeare dráma szereplője lenne, aki az uralkodó levelét hozza. Az üzenet így hangzott: „Minden eszközt be kell vetni, hogy a merénylőket élve fogják el." Amikor ezt hangosan fölolvasták Franknak, aki otthon felejtette olvasószemüvegét, Pannwitz vállat vont. Ami viszont Frankot illeti, szerinte lezárult az ügy. Örült, hogy visszatérhet Berlinbe. így azután elváltak útjaik: ki ünnepelt, ki elmélkedett, ki meg gyászolt.

Pannwitz azonban még nem végzett teljesen a csehekkel. Megbízták a prágai föld alatti mozgalom felgöngyölítésével, ugyanakkor a Gestapo folytatta a vérengzést - mintegy szokásos napi munkaként agyonlőtték a halott ügynökök családtagjait. Vaneket és a még életben levő Sokol-tagokat letartóztatták, a professzort Pannwitz személyesen hallgatta ki. Jelentésében megjegyezte, hogy a professzor jellegzetes polgár, s aggódik egy kommunista hatalomátvétel miatt hazájában, ha Németország elveszítené a háborút. Nem mintha valóban elveszíthetné, sietett Vanek hozzátenni, vélve, Pannwitz számára sértő lenne a vereség lehetőségére történő utalás. Pannwitz azonban már a császár idején is zsaru volt, az maradt a Weimari Köztársaságban és most Hitler alatt is. „Még akkor is zsaru lennék - szokta mondogatni öreg cimborái körében -, ha Józsi bácsi lenne itt az úr. „Minden ésszerűen gondolkodó emberhez hasonlóan legfőbb gondja neki is az volt, hogy túlélje a vérzivatart, s végül élvezhesse nyugdíját.

Pannwitz közlése szerint „Jindra úgy vélte, a szövetségeseknek háborús célkitűzéseik érdekében nem szabadna kockára tenniük a cseh nemzet létét, miután 1938-ban és 1939-ben sorsára hagyták. Azonkívül a német hadsereg olyan erős, hogy a németek nem haboznának

bármi eszközt alkalmazni, csakhogy uralmuk alatt tartsák a protektorátust. Zavargások vagy lázadás az öngyilkossággal lenne egyenlő a cseh nemzet számára.'[1]

Vanek magatartását, amikor hírét vették, elítélték Londonban. Pedig fején találta a szöget, és a maga módján ragaszkodott egy lényeges igazsághoz, amikor együttműködött a németekkel és azonosított már letartóztatott ellenállási harcokat, s arra buzdította őket, valljanak, ahogyan ő is tette. A Heydrich megölését követően letartóztatott valamennyi zsidó, cseh és szlovák, akit a németek megöltek, egy rideg reálpolitika érdekében cselekedtek így.

De vajon feláldozásuk elérte-e a Benes által szándékolt célt? Roosevelt elnök eljátszott a gondolattal, hogy az új háborús konfliktust a „zsarnokok háborújának[11] nevezze, de kis idő múltán elvetette az ötletet, és a földhözragadtabb „második világháború" meghatározás mellett döntött. Heydrich volt az egyetlen német zsarnok, aki halállal lakolt ebben a háborúban. Halála azonban nem hajtott semmiféle hasznot. A cseh nép *nem* lázadt fel, jóllehet a nácik ötezer csehet gyilkoltak meg. A németek irányította hadiiparban nem következett be munkalassítás. Sőt, nőtt a termelés, és a Skoda Művek egészen a háború végéig igen hatékony önjáró lövege- - két gyártott a *Wehrmacht* számára. A SOE számításai szerint a cseh lakosság hatvanöt százaléka továbbra is együttműködött a németekkel a háború hátralevő éveiben. A lengyel hírszerző szolgálat egyenesen nyolcvan százalékra tette ezt a számot.

Valóban egy zsarnokot öltek meg, de ez szemernyit sem változtatott a háború természetén.

UTÓSZÓ

Reinhard Tristan Heydrichnek mindmáig nincsen emlékműve sem Németországban, sem másutt. Azt, amelyet a nácik 1943-ban emeltek Prágában, természetesen lerombolták 1945 májusában, miután a „szent síremlék" őrzésére kirendelt SS-őrök szedték a lábukat, hogy életüket mentsék. Még mindig létezik egy bélyeg, amely Heydrich halotti maszkját ábrázolja; ez volt a *Reichspost* által valaha is kibocsátott legnagyobb értékű címlet. Annak idején egyesek úgy vélték, hogy a gyűjtők vetekednek majd érte. Tévedtek. A gyönyörű, de vérfagyasztó halotti maszk elijesztette a gyűjtőket.

Ellentétben Hess-szel, Skorzenyvel és Peiperrel, a Harmadik Birodalom bűnöző-hőseivel, akiknek még most, fél évszázaddal később is vannak híveik és imádóik, Heydrichnek sohasem akadtak követői. Zarándokok nem keresték fel soha feleségét és gyermekeit azon a távoli észak-németországi szigeten, ahol bisztrótulajdonosként éltek.

Hitlernek megmaradtak autópályái, hatalmas építményei Münchenben, Nürnbergben és másutt, de még az oly nagyra tartott *Westwallja,* a Siegfried-vonala is, amely továbbra is emlékezteti a világot - ha egyáltalán emlékezni kíván - a *Dér Führer des Gross- deutschen Reichs-re* - Heydrich után azonban nem maradt semmi. Sem tettekben, sem kőbe vésve semmi nem maradt fenn, ami rá emlékeztetne.

Kivéve talán egy valamit. Hosszú arany ösvény kanyarog, hol rejtőzve, hol ismét előbukkanva, amely országról országra, világrészről világrészre mindig megtalálja az útját; amely után mohón kutatnak és amelyet szenvedélyesen védenek; amely évtizedeken át bankok föld alatti páncéltermeiben rejtőzött, és még őrzői is már- már megfeledkeztek létéről - ez a ragyogó összekötőkapocs a lejáratott, hitelét vesztett múlt gonosz birodalmának „új rendje" és a huszonegyedik század „új Európája" között, amelyet közvetve Heydrich örökösei teremtettek meg. Valóban létezik-e ez az ösvény? Vajon a múltat, a jelent és jövőt kibogozhatatlanul összeköti, összetapasztja a gonoszság és a gyilkosság?

Talán Scott Fitzgerald amerikai regényíró összegezte a legjobban a múlt és a jövő közötti kapcsolatot. *A nagy Gatsbyben,* a halott Qatsbyről, akit egy másik életben talán „Gatz"-nak hívhattak volna (feltételezetten zsidó név) ezt írta: „Gatsby hitt a zöld fényben, a tobzódó jövőben, amely évről évre visszahúzódik előlünk. Akkor elsiklott előlünk, de ez mit sem számít - holnap gyorsabban fogunk futni, hosszabbra nyújtjuk ki a karunkat. (...) így küszködünk tovább, csónakok az ár ellenében, és szüntelenül visszasodródunk a múltba."

Tartalom